

Journal of Life Economics

1 / 2014

ISSN: 2148-4139

<http://www.jlecon.com>

*Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi
International Refereed and Free Electronic Journal*

Künye

Sahibi

Dr. Özge UYSAL ŞAHİN

Baş Editör

Prof. Dr. Turgay BERKSOY, Marmara Üniversitesi

Yardımcı Editör

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İngilizce Dil Editörü

Okutman Kemale KARAHAAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Sekreteryaya

Biran YILDIRIM

Sibel AŞAN

İletişim:

Web: <http://www.jlecon.com>

Email : info@jlecon.com

Gsm: +90 555 4770066

İstanbul / Türkiye

ID

Owner

Phd. Özge UYSAL ŞAHİN

Chief Editör

Prof. Dr. Turgay BERKSOY, Marmara University

Associate Editor

Assoc. Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University

English Language Editor

Lecturer Kemale KARAHAAN, Çanakkale Onsekiz Mart University

Secretaries

Biran YILDIRIM

Sibel AŞAN

Contact:

Web: <http://www.jlecon.com>

Email : info@jlecon.com

Gsm: +90 555 4770066

Istanbul / Turkey

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Turgay BERKSOY, Marmara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nihat FALAY, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali AKDEMİR, Arel Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Fred Dervin, Helsinki University, Finlandiya

Phd. Alina- Andreea DRAGOESCU, B.U.A.S.V.M University, Romanya

Phd. Christian Ruggiero, Spanzia University, Italya

Prof. Dr. Ahmet KESİK, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof.Dr. Faruk BALLI, Massey University, Yeni Zellanda

Assoc. Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

Phd. Snezana Kakurinova, Consulting & Training Center KEY, Macedonia

Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN, Galatasaray Üniversitesi, Türkiye

Editorial Board

Prof. Dr. Turgay BERKSOY, Marmara University, Turkey

Prof. Dr. Nihat FALAY, İstanbul University, Turkey

Prof. Dr. Ali AKDEMİR, Arel University, Turkey

Prof. Dr. Fred Dervin, Helsinki University, Finland

Phd. Alina- Andreea DRAGOESCU, B.U.A.S.V.M University, Romania

Phd. Christian Ruggiero, Spanzia University, Italy

Prof. Dr. Ahmet KESİK, Yıldırım Beyazıt University, Turkey

Prof.Dr. Faruk BALLI, Massey University, New Zeland

Assoc. Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Phd. Snezana Kakurinova, Consulting & Training Center KEY, Macedonia

Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel, İstanbul Commerce University, Turkey

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN, Galatasaray University, Turkey

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Abdulkadir IŞIK, Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KESİK, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali AKDEMİR , Arel Üniversitesi, Türkiye

Dr. Alina- Andreea DRAGOESCU, B.U.A.S.V.M University, Romanya

Prof. Dr. Ayşegül MUTLU, Marmara Üniversitesi, Türkiye

Dr. Christian Ruggiero, Spanzia University, İtalya

Doç. Dr. Cüneyt AKAR , Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

Dr. Faruk BALLI, Massey University, Yeni Zelandada

Prof. Dr. Fred Dervin, Helsinki University, Finlandiya

Doç. Dr. Halis KALMIŞ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

Dr. Hatice Özer BALLI, Massey University, Yeni Zelandada

Prof. Dr. M. Mustafa ERDOĞDU , Marmara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Naci Birol MUTER, Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Nihat FALAY, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye

Dr. Snezana KAKURINOVA, Consulting & Training Center KEY, Makedonya

Doç. Dr. Murat ŞEKER, İstanbul Üniversitesi , Türkiye

Doç. Dr. Özlem ÖZKIVRAK, Trakya Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Güneş YILMAZ , Trakya Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Sabri Sami TAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

REFEREE BOARD

Prof. Dr. Abdulkadir IŞIK, Namık Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Ahmet KESİK, Yıldırım Beyazıt University, Turkey

Prof. Dr. Ali AKDEMİR , Arel University, Turkey

Dr. Alina- Andreea DRAGOESCU, B.U.A.S.V.M University, Romania

Prof. Dr. Ayşegül MUTLU, Marmara University, Turkey

Dr. Christian Ruggiero, Spanzia University, Italy

Assoc. Prof. Dr. Cüneyt AKAR , Bahkesir University, Turkey

Dr. Faruk BALLI, Massey University, New Zeland

Prof. Dr. Fred Dervin, Helsinki University, Finland

Dr. Hatice Özer BALLI, Massey University, New Zeland

Prof. Dr. M. Mustafa ERDOĞDU , Marmara University, Turkey

Prof. Dr. Naci Birol MUTER, Celal Bayar University, Turkey

Prof. Dr. Nihat FALAY, İstanbul University, Turkey

Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL, İstanbul Commerce University, Turkey

Dr. Snezana KAKURINOVA, Consulting & Training Center KEY, Makedonya

Assoc. Prof. Dr. Murat ŞEKER, İstanbul University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Halis KALMIŞ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Özlem ÖZKIVRAK, Trakya University, Turkey

Assist. Prof. Dr. Sabri Sami TAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Assist. Prof. Dr. Güneş YILMAZ , Trakya University, Turkey

Journal of Life Economics, 2014'de yayın hayatına başlayan (ISSN:2148-4139) uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, yaşamın ekonomik temellerinin tartışıldığı bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilecektir. Başta ekonomi olmak üzere tüm sosyal bilim alanlarında çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmalarını bir araya getirecektir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak)**, **BAHAR (Nisan)**, **YAZ (Temmuz)** ve **GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanacaktır. *Journal of Life Economics*, **ücretsiz-açık erişimli elektronik** bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere **DOI numarası** atanmaktadır.

Değiye gönderilecek yazılarda yazarların **yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uyması gerekmektedir**. Yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmayan yazılar için değerlendirme süreci başlatılmaz.

YAYIN İLKELERİ

1. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış olması veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olması** gerekir. Daha önce **konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar**, bu durum belirtilmek üzere kabul edilebilir. Ayrıca, çalışma **bir kurum tarafından destek görmüşse veya tezdin üretilmişse** çalışmanın başlığına verilecek dipnotla bu durumun belirtilmesi gerekir. Yayın için gönderilmiş çalışmalarını herhangi bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile dergi yönetimine başvurmaları gerekir. Yayın kurulu, gönderilmiş yazılarda makale sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.
2. Yayın kurulu, yayın koşullarına uymayan yazıları yayımlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, yayın kurulunun uygun gördüğü en az **iki hakem** tarafından değerlendirildikten sonra yayımlanması uygun görülürse dergide basılır. Bir hakemin olumlu diğer hakemin olumsuz görüş verdiği makaleler **üçüncü bir hakeme** gönderilir. Hakemlere gönderilecek yazılarda yazarın kimliği saklı tutulur.
3. Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir. Bu sisteme Anasayfada yer alan "**Makale Gönder/Takip**" linkinden ulaşılabilir. Söz konusu sisteme kayıt yapıp makale gönderildikten sonra hakem süreciyle ilgili gelişmeler ve hakem değerlendirme raporları yazarlar tarafından kolaylıkla takip edilebilir.
4. Derginin yayın dili **Türkçe ve İngilizce**'dir. Türkçe makalelerin İngilizce başlığı ve özeti bulunmalıdır. Türkçe makalelerin Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'ne ve Yeni Yazım Kılavuzu'na uygun olması gerekir.
5. Makale gönderen yazar; ad ve soyadını, akademik ünvanını, çalıştığı kurumu, telefon numarasını, elektronik posta adresini, varsa çalışmasını destekleyen kurumu belirtmelidir.
6. Yayımlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir.

7. Dergiye gönderilen yazılara **telif hakkı ödenmez**. Yayınlanan makalelerin telif hakkı Dergiye aittir.
8. Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

1. Makalelerin, A4 kâğıt boyutunda ve standart Word formatında, kenar boşlukları; üst:2,5 alt: 2,5 sol: 2,5 ve alt: 2,5 cm **tek satır** aralıklı ve **iki yana yaslı** şekilde yazılması gerekir.
2. Makalelerde sayfa sınırlaması olmamakla birlikte, üst limit olarak **25 sayfanın** aşılması beklenmemektedir.
3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin altında anahtar kelimeler, JEL kodları ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.
4. Üstbilgi, altbilgi ya da sayfa numarası eklenmemelidir.
5. Makaleler, **Türkçe ya da İngilizce** olarak hazırlanabilir.
6. Yazının başına **150 sözcüğü geçmeyen özet** (abstract) eklenmelidir. Yazı dili Türkçe ise, mutlaka İngilizce özet ve İngilizce Başlık eklenmelidir.
7. Özetten sonra makalenin içeriğini belirten **en fazla 5 anahtar kelime** (Türkçe ve İngilizce) ve 3'ü geçmeyecek şekilde belirtilmelidir.
8. Özetler, anahtar kelimeler ve JEL Kodları Times New Roman 11 Punto, italik, tek satır aralığında ve iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır.
9. Ana Metin, Times New Roman, 12 Punto, tek satır aralığında, iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1,25 cm içeriden başlamalıdır.
10. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları ise 2., 2.1., 2.1.1. gibi ondalıklı şekilde, giriş başlığından başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle yazılmalı, alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.
11. **Tüm şekil, tablo ve grafiğe** bir başlık verilmeli ve başlıklar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortalı Times New Roman, 12 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 11 punto olarak verilmelidir.

12. Dipnotlar (açıklama içeren) metin içinde numaralanmalı, ayrı bir sayfada numara sırasına göre "Notlar" başlığı altında Times New Roman 11 punto ile yazılmalı ve metnin arkasına konmalıdır.

13. Makalede matematiksel denklem ve formüller numara verilerek sıralanmalıdır. Numaralandırma satırın en sağında parantez içinde yapılmalıdır.

14. Metin içinde atıfları belirtmek için **Harvard referans tekniği** kullanılmalıdır. Bu tekniğe göre metin içinde geçen atıflar, yazar soyadı ve parantez içinde yer alan yayın yılı ile belirtilir. Konuyla ilgili örnekler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

i. Yazar adı cümlelerin doğal bir parçası olarak kullanılmışsa yayın yılı parantez içinde;

Gürkaynak (2002) kimyasal çözeltiler üzerinde yapmış olduğu ...

ii. Yazar adı cümlelerin doğal bir parçası olarak kullanılmamışsa yazar adı, basım yılı ve sayfa sayısı şeklinde olmalıdır;

En son çalışmalar (Pınar, 2003: 12) uygulamanın ...

iii. İki yazarın bulunması durumunda, her iki yazarın soyadı da kullanılır.

Cinicioglu ve Keleşoğlu (1993) yumuşak dolgular üzerinde ...

iv. İki yazarın bulunması durumunda ilk yazarın soyadını "ve diğ." ifadesi takip eder.

Öztoprak ve diğ. (1999) tarafından öne sürülen ...

v. Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna alfabetik bir karakter ilave edilir.

Bozbey ve diğ. (2003a) tarafından yapılan çalışmalar bu sonucu ...

vi. Eğer anonim bir kaynak kullanılmışsa "anon" ifadesi kullanılır.

Son zamanlarda konuşulan gerçekler (Anon 1998: 53) ...

vii. Eğer yazarı belirsiz bir gazete yazısı kullanılacaksa gazete adı, basım yılı ve sayfa no;

Bölgede görülen sel baskınları yapısal özellikleri etkilemektedir (Atlas, 1998: 6)

viii. Tez çalışmasında faydalanan yayınlar yazar soyadlarına göre alfabetik sırayla sıralanır. Yayının basıldığı derginin, kongre kitapçığının, kitabın vb. adı eğik (italik) olarak gösterilir

ix. İnternette alınan kaynaklara atıf yapılırken, yazar adı varsa daha önce belirtildiği şekilde gösterilir. Yazar adı yoksa kaynağı sunan kurumun adı ve tarih kullanımı aşağıdaki şekilde gösterilir.

Pazar hakkında bilgiler yer almaktadır (İMKB, 23.06.2003) veya

Yazarı belli olmayan internet kaynaklarına atıf yapılırken, büyük harflerle URL-sıra numarası, yıl şeklinde yazılmalıdır. Örneğin:

(URL-1, 2003), (URL-1 ve URL-2, 2003

URL-1'e (2003) göre ...

15. **Kaynakça** *Times New Roman*, 12 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sırayla ve asılı biçimde çalışmanın sonunda bulunmalıdır. Her kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın/ların aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasına atıf yapılmışsa ise bu çalışmaların yayın yılı sonuna (a,b,c,..) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Makale ve bildirimlerde dergi ve sempozyum/Kongre adı, kitap ve tezlerde ise kitap ve tez adı italik olarak yazılmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir.

Kitap referansı için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Kitap adı*, Yayınevi, Basım Yeri, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, *Private Viewdata in the UK*, 2

Dergilerdeki makaleler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Makalenin adı, *Derginin Adı*, Cilt no ve (bölüm)

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, *Information Processing and Management*, 7 (2), 147-168.

Konferans bildirileri için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Bildiri Adı, *Konferans Kitapçığının Adı*, Tarih ve Kongre Yeri, Basım Yeri: Yayınevi, sayfa numaraları

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, *9th International Online Information Meeting*, 3-5 December 1990 London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Tezler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Tezin Adı*, Yüksek Lisans/Doktora, Enstitü Adı

AGUTTER, A.J., 1995, *The Linguistic Significance of Current British Slang*, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Haritalar için gösterim

SOYADI, ADI., Yayın Yılı, *Başlık*, Ölçek, Basım Yeri:Yayınevi.

MASON, James, 1832, *Map of The Countries Lying Between Spain and India*, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web sayfaları için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yıl, Başlık [online], (Edition), Yayın Yeri, Web adresi:URL

HOLLAND, M., 2002, *Guide to Citing Internet Sources* [online], Poole, Bournemouth University, [http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide to citing internet sourc.html](http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html) [Erişim Tarihi: 4 Kasım 2002].

Journal of Life Economics is an **international refereed journal** which started to be published in 2014 (ISSN:2148-4139). It aims to create a forum on economic bases of life. In this perspective, high quality articles are going to be published. Opinions and studies of the academics and researchers, especially about economics will be published. The articles in the journal will be published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. The **DOI number** is assigned to all the articles published in the journal.

Journal of Life Economics is a **broadcasting – electronic and a free** journal. Manuscripts submitted to *Journal of Life Economics* should be in line with **the following editorial principles and author guidelines**.

PUBLICATION POLICIES

1. All manuscripts proposed to the Journal Life Economics should not be previously published or submitted for publication elsewhere. The studies or their summaries which were presented in a conference or published can be accepted if it is stated in the manuscript before. Besides that if the study is supported by an institution or produced from a thesis, this must be footnoted on the title. If the studies were wanted to be revoked by any reason, it is needed to apply to the admin with a letter. Publication committee considers that the authors will keep the rules as editorial principles and author guidelines.
2. Publication Committee entitled to reject the manuscripts if not conformable with the conditions concerning the orthography and grammar or return back to the authors for correction or reform them. All manuscripts submitted to *Journal of Life Economics* are sent to at least **two referees** after the initial review of the editorial board with respect to formatting and content. After having positive feedbacks from both of the referees, the manuscripts are published. In case of having one positive and one negative feedback from the different referees, the manuscript is sent to a **third referee**. The reviewers are not apprised of the authors' names or institutions in the submitted manuscript; and authors are not told the identity of the referees.
3. Manuscripts are sent to online Manuscript Submission System and Information about the referee process for your manuscripts is given through Online Manuscript Submission System. Reviews can also be seen through this system from the following link "<http://www.jlecon.com/mts.aspx>"
4. Manuscripts are wellcomed both in **Turkish** and **English**. Turkish manuscripts are required English title and abstract.
5. The author's name, surname, title, institution, phone number and e-mail address must be added.
6. Copyright (printed or electronic) of the manuscripts are belong to *Journal of Life Economics*.
7. **No copyright payment.**
8. The responsibility of the idea exists in the published articles belongs to the authors

STYLE REQUIREMENTS

1. The text must be written **single spaced** by using standard Microsoft Office Word format. Margins should be 2,5 cm for all sides of the page. The total length of any manuscript submitted must not exceed **25 pages** (A4).
2. The manuscript, which does not show the names of the authors, must include the followings: Title, Abstract, Keywords under the abstract, **JEL (Journal of Economics Literature) codes**, introduction, main text, conclusion, references and appendix.
3. No footer, header or page numbers required.
4. Each manuscript must include abstract, no more than **150 words**.
5. At most **5 key words** must be written below the abstract.
6. **Abstract**, key words and JEL codes must be written in Times New Roman 11 font size and single spaced. It also should be in italic letters.
7. **The main text** should be written in Times New Roman 12 font size and single spaced. The first line of the paragraph should be shifted by 1,25 cm from the left margin. Paragraph spacing after a single paragraph (6 nk) should be given.
8. All the headlines, set in the midst, should be written in bold, in Times New Roman 12 font size and 1,5 spaced.
9. Headings and subheadings must be numbered 2., 2.1., 2.1.1. as etc decimally with bold letters. All headings should be written in bold but only the first letters of the subtitles should be capital. Spacing before and after a heading (6 nk) should be given.
10. **All the tables, figures and graphs** must beheadlined and sequentially numbered. The titles of the tables and figures should be placed above the table or figures, and references belonging to table or figure should be under them. The headline must be written in Times New Roman 12 font and with bold letters. References for the tables (figure of graph) must be below the table (figure or graph) with a font size of 11 font.
11. Equations should be numbered consecutively and equation numbers should appear in parentheses at the right margin.
12. Citations in text must be done according to the HARWARD REFERANCE TECHNIQUE. In text citations, the author's last name and the year of publication (and page number of the publication if necessary) for the source must appear in the text

i. If the last name of the author is used , the publication date should be written in parenthesis.

Gürkaynak (2002) agree that chemical solutions ...

ii. If the last name of the author is not used, the last name of the author, the publication year and page number of the publication must appear .

The last studies (Pınar 2003: 12)...

iii. If there are two authors, last names of both of the authors should be written.

Cinicioglu and Keleşoğlu (1993) mention about the soft paddings...

iv. If there are more than two authors, cite only the surname of the first author followed by "et al."

...asserted by Öztoprak et al.. (1999)

v. If an author has more than one publication in the same year, different symbols (i.e. a,b,c..) must be used with the years.

...result of the studies made by Bozbey et al (2003a)

vi. If the resource is anonymous the word “anon” must be used.

...the realities spoken in recent times (Anon 1998: 53) ...

vii. if a newspaper article with an unknown writer is used, name of the newspaper, date of publication, page number should be written.

The floods occurred in the region affect the structural features (Atlas, 1998: 6)

viii. The studies made use of thesis, alphabetically ordered according to the surnames of the writers. The name of the magazine, book or booklet, etc. should be in italic and bold letters.

ix. For Internet resources, the name of the writer should be shown as mentioned before. If no writer's name, the name of the resources and the date must be given

Some knowledge takes place about the bazaar (İMKB, 23.06.2003)

x. For the internet resources with unknown writers URL-sequence number and year should be written as follow:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

References

Books :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Book, Publishing, Place of Publication, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Journals:

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Article, Name of Journal, Volume Number and Page Numbers.

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

Conferences:

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Report, Name of Conference Bulletin, Date and Conference Place, Place of Publication : Publishing, Page Numbers

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990, London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Thesis :

SURNAME, NAME , Publication Year, Name of Thesis, Master's Degree/Doctorate, Name of Institute

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Maps:

SURNAME, NAME , Publication Year, Title, Scale, Place of Publication: Publishing.

MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web Pages:

SURNAME, NAME, Year, Title [online], (Edition), Place of Publication , Web address: URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University, [http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide to citing internet sources.html](http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sources.html), [Date Accessed: 4 November 2002].

JOURNAL OF LIFE ECONOMICS**1/2014**

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

THE BETTER LIFE INDEX IN TURKEY: COMPARISON WITH OECD COUNTRIES

TÜRKİYE'DE DAHA İYİ YAŞAM ENDEKSİ: OECD ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA

Sevda AKAR.....1**PUBLIC FINANCE DEPARTMENTS AND PUBLIC FINANCE EDUCATION IN THE BOLOGNA PROCESS: STUDENTS' VIEWS**

BOLOGNA SÜRECİNDE MALİYE BÖLÜMLERİ VE MALİYE EĞİTİMİ: ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Hilal GÖRKEM.....13**THE CENTRAL BANKS FROM PAST TO PRESENT AND AN EXAMPLE OF MODERN CENTRAL BANKING: THE EUROPEAN CENTRAL BANK**

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MERKEZ BANKALARI VE MODERN MERKEZ BANKACILIĞININ BİR ÖRNEĞİ: AVRUPA MERKEZ BANKASI

Fatma TURNA.....41**DEMAND-ORIENTED APPROACH FOR TRANSPORTATION: TRAVEL DEMAND MANAGEMENT**

ULAŞIMDA TALEP ODAKLI YAKLAŞIM: YOLCULUK TALEP YÖNETİMİ

Burak KOZALI.....57**THE EVALUATION OF TAX MORALE IN TERMS OF TAX-PAYER AND THE COMMUNITY**

MÜKELLEF VE KAMU OTORİTESİ AÇISINDAN VERGİ AHLAKININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sibel AŞAN.....69

TÜRKİYE'DE DAHA İYİ YAŞAM ENDEKSİ: OECD ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA

Sevda Akar*

Özet

Bu çalışmanın amacı, refahın ölçülmesinde alternatif bir yaklaşım olarak sunulan Daha İyi Yaşam Endeksi'ni Türkiye açısından değerlendirmektir. OECD tarafından uygulamaya konulan bu endeks konut, gelir, iş, iletişim ve toplum, eğitim, çevre, sivil katılım ve yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş yaşam dengesi kriterlerine göre oluşturulmaktadır. Çalışma sonuçları Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında Daha İyi Yaşam Endeks değeri en düşük ülke olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Daha İyi Yaşam Endeksi, OECD, Türkiye

JEL Sınıflandırması: I30, I31,I38

THE BETTER LIFE INDEX IN TURKEY: COMPARISON WITH OECD COUNTRIES

Abstract

The purpose of this study is to evaluate Better Life Index which is presented as an alternative instrument to measure well-being in terms of Turkey. This index is created by the OECD and calculated by considering housing, income, jobs, community, education, environment, civic engagement, health, life satisfaction, safety, work-life balance . Results of the study show that Turkey has the lowest Better Life Index value among OECD countries.

Key Words: Better Life Index, OECD, Turkey

JEL Classification Codes: I30, I31,I38

*Dr., Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, Maliye Bölümü, sevda@balikesir.edu.tr

1. GİRİŞ

Son dönemlerde refah ile ilgili yaşanan ekonomik olaylar ve gelişmeler, literatürde büyük ilgi odağı olmuştur. Refah, sadece gelişmekte olan ülkeler için değil, aynı zamanda tüm dünya ekonomileri için büyük önem taşımaktadır. Çünkü refahın ölçümü, ülkelerde toplumsal ilerlemenin ne derece sağlandığına işaret etmektedir. Bu nedenle refah, toplumlar ve bireyler için önemi bir etkidir. Toplumların ve bireylerin refahı arttıkça, ülke ekonomileri gelişmekte ve ekonomik kalkınma gerçekleşmektedir.

1990'lı yıllarda başlayan küreselleşme ile birlikte değişen yaşam koşulları refahın ölçülmesinde çok sık kullanılan gelir yöntemini yetersiz kılmaya başlamıştır. Özellikle bu süreçte, refahın tanımlanmasında ve ölçülmesinde yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Refahın ölçülmesinde gelirin yanı sıra, çok çeşitli faktörlerin de ele alınması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, küreselleşme ile birlikte toplumların ve bireylerin refahını etkileyen faktör arasında; çevre, iletişim gibi kriterler de değerlendirilerek, refah ölçüm yaklaşımlarına dahil edilmelidir.

Bu nedenle OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), refahı daha geniş bir şekilde tanımlayan ve ölçen bir endeks geliştirmiştir. 2011 yılında uygulamaya koyduğu bu endeksi "Daha İyi Yaşam Endeksi, Better Life Index" olarak adlandırmıştır. Bu endeks ülkelerin gayri safi yurt içi hasıla gibi gelir kalemi dışında çok çeşitli kalemleri de göz önünde bulundurmaktadır. Diğer bir ifadeyle endeks, toplamda 11 kriterden meydana gelmektedir. Bu 11 kriter ise kısaca şöyledir: konut, gelir, iş, iletişim ve toplum, eğitim, çevre, sivil katılım ve yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş yaşam dengesidir.

OECD'nin oluşturmuş olduğu daha iyi yaşam endeksi ile ülkelerin refahları çok farklı alanlarda karşılaştırma imkanı bulmaktadır. Özellikle 2000'li yıllarda refahı sadece gelir ile tanımlamak bireylerin, toplumların ve hatta ülkelerin refahlarının iyi olduğunu göstermemektedir. Bu sebeple refahı daha kapsamlı ele alan bu endeks, bireylerin hangi alanlarda daha mutlu olduğunu ele almaktadır. Bu endeks ile ülkeler geride kaldıkları kriterler konusunda politika üretebilmekte ve bireylerin refahlarını maksimum kılacak uygulamaları yürürlüğe koyabilmektedir.

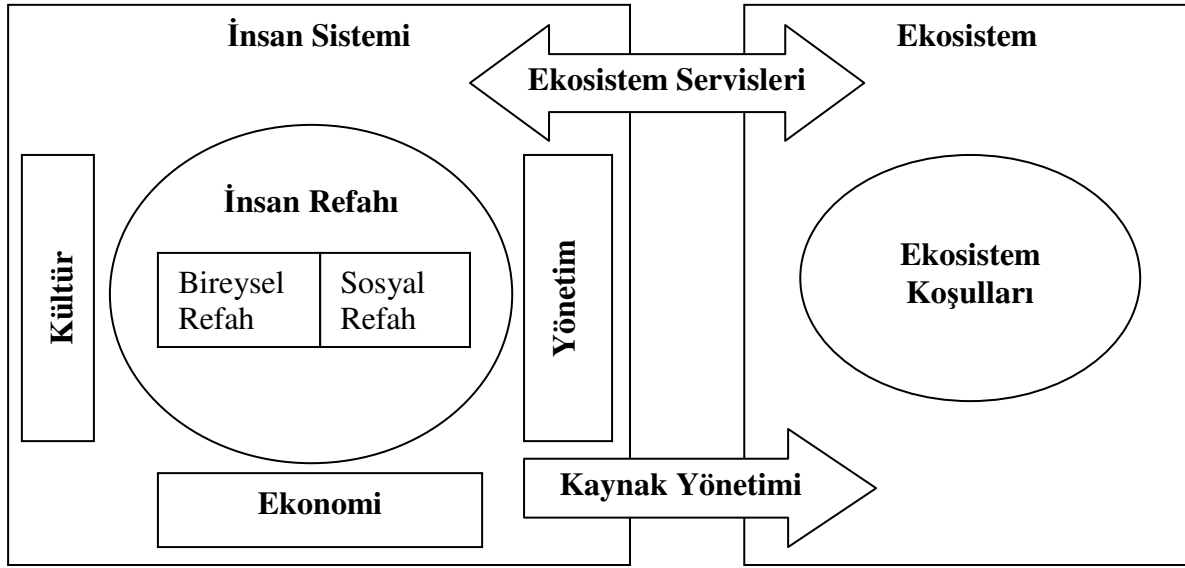
Bu çalışmada, OECD tarafından geliştirilen Daha İyi Yaşam Endeksi'nin Türkiye için değerlendirilmesi yer almakta ve Türkiye'nin refah durumu diğer OECD ülkeleri ile kıyaslanmaktadır. Çalışma refahın ölçülmesini baz alan Daha İyi Yaşam Endeksi'nin Türkiye açısından ele alınması nedeniyle literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

Çalışma şu şekilde organize edilmiştir: birinci bölümde literatüre yer verilmiş, ikinci bölümde Türkiye'nin durumu ve Daha İyi Yaşam Endeksi hesaplanan ülkeler ile Türkiye kıyaslaması ele alınmıştır. Üçüncü bölümde çalışma sonuç ve öneriler ile sonlandırılmıştır.

2. LİTERATÜR

Yaşam kalitesi, ekonomik üretim ve yaşam standartlarından daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. Refah (well-being) ise, hem sosyal hem de bireysel refahtan oluşmaktadır. Bireylerin refahını üç temel etken etkilemektedir. Bunlar: ekonomi, kültür ve yönetimidir (Hall, vd., 2010: 14). Kroll (2011)'e göre toplumların ve bireylerin refahının belirlenmesinde mevcut kaynakların adil dağılımı ve sürdürülebilir olması da ayrıca, büyük önem arz etmektedir.

Şekil 1: Refah

Kaynakça: Hall, J., Giovannini, E., Morrone, A., ve Rannuzi, G. (2010), "A framework to measure the progress of societies", Paris: OECD Statistics Directorate Working Paper No 34, s. 15.

• Toplumsal refah; insan refahından ve ekosistem koşullarından oluşmakta,
 • Toplumsal ilerleme ise; insan refahı ve ekosistem koşullarının gelişiminin sürdürülmesinden meydana gelmektedir.

Refahın ölçümü ise, ülkelerde toplumsal ilerlemenin ne derece sağlandığını göstermektedir. Literatürde çeşitli şekillerde tanımlanan refahı ölçmek için birçok yöntem bulunmaktadır. Ekonomistler ve hükümetler ülkelerin refahını ölçmek için yıllardır geleneksel üretim göstergelerinden biri olan kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) yöntemini

kullanmışlardır. Bu yaklaşımın tercih edilmesinin temel sebepleri arasında, iyi bir ekonomik teoriye dayanması, güvenilir ve kolay hesaplanması yer almaktadır. Ayrıca, kişi başına GSYH'nın hesaplanması için gerekli verilerin toplanması nispeten daha kolaydır. Çünkü ülkeler, bu sistemi ulusal hesaplarına daha hızlı adapte edebilmektedir. Refahın ölçülmesinde GSYH yöntemi yanı sıra Simon Kuznets'in geliştirdiği GSYH ekonomik performans endeksi de bulunmaktadır. Bu endeks de, refahın ve esenliğin ölçümünü temel esas olarak almamaktadır.

21. yüzyılda değişen koşullar nedeniyle refahı ölçebilecek, GSYH'ya benzer ancak iklim değişikliği gibi küresel tehditleri, geliri, sağlığı ve toplumların yaşam kalitesini içeren daha geniş kapsamlı endekslere ihtiyaç duyulmuştur (Kulesza ve Ucieklak-Jez, 2012: 184). Bu sebeple 2008 yılında, Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi bir araya gelerek Ekonomik Performans ve Sosyal İlerleme Ölçüm Komisyonu'nu (The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress) oluşturmuşlardır. Bu komisyon refahı ölçmek için kullanılan GSYH yönteminin temel sorunlarını ortaya koymuştur (Kroll, 2011: 3). Stiglitz, vd. (2009)'a göre refahı tanımlamak ve ölçmek için sadece GSYH gibi tek bir kritere değil, birden çok kritere ihtiyaç vardır. Komisyon bu doğrultuda yaşam kalitesinin ve refahın sekiz alandan ölçülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu kriterler kısaca şunlardır (Stiglitz, vd, 2009: 14):

- Yaşam standardı için gerekli olan materyaller (gelir, tüketim ve zenginlik)
- Sağlık
- Eğitim
- İş yaşamını kapsayan kişisel faaliyetler
- Politika ve yönetim
- Sosyal ilişkiler ve iletişimler
- Çevre (şimdiki ve gelecekteki durum)
- Güven (ekonomik ve doğal-doğal afet-).

OECD'de Ekonomik Performans ve Sosyal İlerleme Ölçüm Komisyonu'nun ele aldığı bu gelişmeler ışığında refahı tanımlayan ve ölçen yeni bir endeks geliştirmiştir. Bu doğrultuda OECD, 24 Mayıs 2011 tarihinde Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)'ni uygulamaya koymuştur. Endeks ülkelerde, refah düzeyini ve refah düzeyinde meydana gelen değişimleri ölçmeyi amaçlamaktadır. Endeks, ekonomik ve sosyal alanlarda belirlenmiş çoklu kriterler ile ülkeler arasında değerlendirme yapma imkanı da sağlamaktadır. Bu endeks aslında, ülkelerin refahını karşılaştırmak için kullanılan GSYH yöntemine bir alternatif sunmaktadır. Endeks ülkelerin küresel düzeydeki zenginliklerini belirlemenin yanı sıra çeşitli alanlarda farklı refah göstergelerini de ele almaktadır (Kasparian ve Rolland, 2012: 2223).

Mizobuchi (2013)'e göre bu endeks 11 kriterden oluşmakta ve 34 OECD ülkesinin refahını her bir kriter için ayrı ayrı karşılaştırmaya izin vermektedir. Bununla birlikte başlangıçta 34 ülkeyi kapsayan endeks, 2012 yılında revize edilerek ülke kümesi 36'ya çıkarılmıştır. Endekse eklenen ülkeler arasında OECD üyesi olmayan Brezilya ve Rusya bulunmaktadır (Bkz: Tablo 1). Kasparian ve Rolland (2012)'ye göre endekste yer alan 11 kriter şunlardır: Konut (konut harcamaları), Gelir (hane halkı net harcanabilir gelir, hane halkı finansal zenginlik), İş (istihdam oranı, uzun dönem işsizlik oranı, kişisel kazanç), Toplum (iletişimin kalitesi), Eğitim (eğitim düzeyi, eğiti-öğrenim yılları), Çevre (hava kirliliği, su kalitesi), Yönetim (seçmen katılımı, politika), Sağlık (yaşam beklentisi), Yaşam memnuniyeti, Güvenlik (suçluluk oranı) ve İş yaşam dengesi (çalışma saatleri)'dir. Her bir kriter için ülkeler, 0 ile 10 arasında değişen bir ölçekle değerlendirilmektedir. Kerényi (2011)'e göre bu endekste, refahı etkileyen tüm faktörler hiyerarşik düzen yerine yan yana sıralanmaktadır. Diğer bir ifadeyle 11 kriter, birleşik endekste benzer ağırlıklara sahiptir. Kulesza ve Ucieklak-

Jez, (2012)'ye göre, birçok kriteri barındıran bu endeks bir bakışta refahın daha kolay anlaşılmasını ve ülkeler arasında daha iyi bir karşılaştırma yapılmasını sağlamaktadır. Ülkelerin refahını ve daha iyi yaşam kalitesini çeşitli alanlarda ölçen ve ülkeler arasında karşılaştırmalı performans sunan endeks, ülkelerin eksik olduğu alanlarda daha iyi stratejiler geliştirmesini sağlamaktadır.

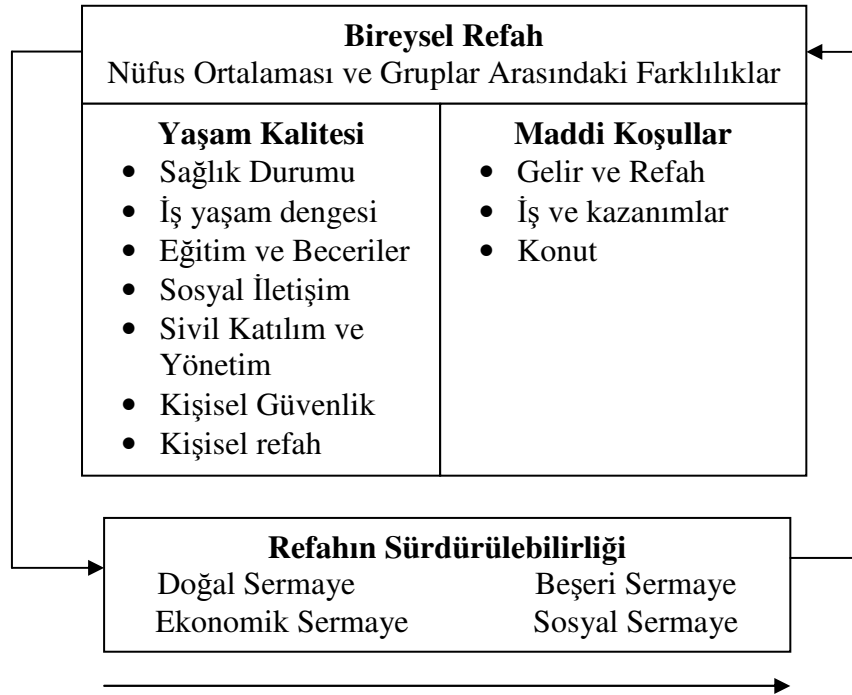
Tablo 1: Daha İyi Yaşam Endeksi Uygulanan Ülkeler

OECD ÜYESİ ÜLKELER				
Avustralya	Avusturya	Amerika	Belçika	Çek Cumhuriyeti
Birleşik Krallık	Kanada	Danimarka	Estonya	Finlandiya
Fransa	Almanya	Yunanistan	Macaristan	İrlanda
İzlanda	İsrail	İtalya	Japonya	Kore
Lüksemburg	Meksika	Hollanda	Yeni Zelanda	Norveç
Polonya	Portekiz	Şili	Slovak Cumhuriyeti	Slovenya
İspanya	İsveç	İsviçre	Türkiye	
OECD ÜYESİ OLMAYAN ÜLKELER				
Brezilya	Rusya			

Kaynak: OECD (2013), How's Life? 2013: Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>, s.23.

OECD bu endeks ile hem cari maddi yaşam koşulları (ekonomik refah) ile yaşam standardı (bireylerin yaşam şansını ve fırsatlarını etkileyen tüm maddi olmayan faktörler) arasındaki farklılıkları ortaya koymakta hem de bunların zamanla sürdürülebilirliğini ele almaktadır. (Kerenyi, 2011: 519).

Şekil 2: OECD Daha İyi Yaşam Endeksinin Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: OECD (2013), How's Life? 2013: Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>, s.21.

Şekil 2’de OECD tarafından tanımlanan Daha İyi Yaşam Endeksinin kavramasal çerçevesi gösterilmektedir. Bu çerçeveye göre cari ve gelecekteki refah birbirinden ayrılmıştır. Cari refah; maddi yaşam koşulları ile yaşam kalitesinden oluşmakta ve bunların çıktıları ile ölçülmektedir. Gelecekteki refah ise, doğal, ekonomik, beşeri ve sosyal sermayeden meydana gelmekte ve bu sermayelerin bugünkü faaliyetlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir (OECD, 2013; 21). Bununla birlikte, Daha İyi Yaşam Endeksi’nin kapsadığı kriterler ayrıntılı bir şekilde aşağıda gösterilmektedir (Kerenyi, 2011: 523; Mizobuchi, 2013: 9; OECD, 2013: 23);

Konut: Konut maliyetleri bireylerin ev harcamalarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Örneğin, hijyenik koşullarda yaşamayan bir bireyin yaşam kalitesi düşmektedir. Çünkü, böyle bir durumdaki bireyler daha çabuk hasta olabilmektedir.

Gelir ve Refah: Gelir, cari ve geçici harcamaların fon kaynağı olarak ifade edilebilir. Bireylerin geliri arttıkça, refahları artmakta ve sosyal statüleri gelişmektedir.

İş ve Kazanımlar: Bireylerin gelir sağlayan bir işe sahip olması, refahlarını arttırmaktadır. Genel olarak, istihdam seviyesi yüksek olan toplumlar, daha zengin ve politik olarak daha istikrarlı olma eğilimindedir.

Sosyal İletişim: İnsanlar sosyal varlıklardır. Toplumlarda bireylerin birbirleriyle iletişim halinde olmaları, refahı etkileyen önemli faktörlerden biridir. Özellikle, insanların sevdikleriyle ve aileleriyle birlikte zaman geçirmesi, refahlarını olumlu etkilemektedir.

Eğitim ve Beceriler: Eğitim her bir birey için büyük bir fırsat ve temel bir ihtiyaçtır. Eğitimin kişisel refah üzerinde çok büyük etkileri bulunmaktadır. Eğitim sayesinde bireyler, daha iyi çalışma ortamları elde etmektedir. Buna ek olarak eğitim, bireylerin politikada söz sahibi olmalarını ve sosyal yardımlara daha az ihtiyaç duymalarını sağlamaktadır.

Çevre Koşulları: Bir bireyin refahını etkileyen unsurlardan biri de çevredir. Özellikle hava ve su kirliliği artan bir biçimde bireylerin sağlığını etkilemektedir. Bu durumda bireylerin refahlarının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Sivil Katılım ve Yönetim: Politika ve seçmen katılımı birçok yönden toplum hayatı üzerinde belirleyici etkilere sahiptir. Özellikle, sivil katılım kamu hizmetleri alanında bireylerin refahını önemli ölçüde etkilemektedir. Bireylerin kendi çıkarlarını maksimum kılacak politik partiyi desteklemeleri refahlarını olumlu etkilemektedir.

Sağlık Durumu: İnsanların hayatlarını etkileyen en değerli durumdur. Bununla birlikte sağlık, bireylerin yaşam koşullarını belirleyen temel bir faktördür. Bu nedenle sağlık ve refah birbirlerini olumlu etkilemektedir.

Yaşam Memnuniyeti: Bu faktör genellikle, bireylerin yaşamında iyi giden durumlarla ilgilidir. Bireyler, hayatlarından ne kadar mutlu olurlarsa refahları da o ölçüde artmaktadır.

Güvenlik: Kişisel güvenlik, bireylerin refahı için temel bir unsurdur. Suç oranının yüksek olması, toplumlarda ve bireylerde güvenlik anlayışını tehlikeye sokmaktadır. Bunun sonucunda toplumların ve bireylerin refahları düşmektedir.

İş Yaşam Dengesi: İş hayatı sorumlulukları ve kişisel yaşam arasındaki denge insan hayatının merkezini oluşturmaktadır. Bireylerin az çalışması yeterli kazanç elde etmelerini engellemekte ve böylece yaşam kaliteleri düşmektedir. Bireylerin çok fazla çalışması da refahlarını azaltmaktadır. Bu nedenle iş yaşamında dengenin sağlanması bireylerin refahını maksimum kılmaktadır.

3. TÜRKİYE’NİN DURUMU VE OECD ÜLKELERİ İLE KIYASLANMASI

Türkiye 73,9 milyon nüfusa sahip OECD üyesi bir ülkedir. Kişi başına düşen harcanabilir kişisel geliri 23.938 dolardır. Bununla birlikte yaşam kalitesini sadece kişi başına düşen harcanabilir gelir ile ölçmek çok anlamlı değildir. Bu sebeple, daha iyi yaşam endeksinin gelir dışındaki diğer kriterlerini de ele almak gerekmektedir. Buna göre Daha İyi Yaşam Endeksi Kriterleri baz alındığında Türkiye’nin durumu kısaca şöyledir (OECD, 2013b: 103);

- **Konut:** OECD üyesi ülkelerin hane halkının büyük çoğunluğu (%87) konutlarından memnundur. Türkiye’de endekse göre konut kriteri 10 puan üzerinden 2.2 değerini almıştır.
- **Gelir:** Türkiye’de, kişi başına düşen hane halkı net düzeltilmiş harcanabilir gelir yılda ortalama 23.938 dolar ile OECD ortalamasından düşüktür. Bu nedenle endeks değeri, 0.6’dır.
- **İş:** İstihdam açısından bakıldığında, 15–64 yaş çalışabilir nüfusun %49’u ücretli işe sahiptir. OECD ülkelerinde ortalama istihdam oranı %65’tir. Türkiye bu kriterde OECD ülke ortalamasının altında yer almaktadır. Endeks değeri, 4.3 olarak gerçekleşmiştir.
- **İletişim:** Türkiye’nin sosyal iletişim ve kişisel ilişkiler açısından almış olduğu değer 3.8’dir.
- **Eğitim:** İyi bir eğitim, iyi bir iş için gerekli ön koşuldur. Türkiye’de 25–64 yaş aralığında olan yetişkinlerin %32’si lise derecesine sahiptir. OECD ülke ortalaması ise bu %75’tir. OECD ülkeleri arasında Türkiye eğitim açısından en düşük orana sahip ülkedir. Bu kriterin endeks değeri 2.5’tir.
- **Çevre:** Türkiye ayrıca, su kalitesi açısından da OECD ortalamasının altındadır. Bireylerin %60’ı su kalitesinden memnun iken, OECD de bu oran %84’tür. Çevre kriterinin değeri 2.9’dur.
- **Sivil katılım:** Türkiye’de sivil katılım %79 ile OECD ortalamasının (%89) altında olmasına rağmen yine de yüksek düzeyde gerçekleştiği ileri sürülebilir. Endeks değeri 6.2’dir.
- **Sağlık:** Türkiye yaşam beklentisi 75 yıl ile OECD ortalamasından (80 yıl) 5 yıl gerisinde bulunmaktadır. Bu nedenle endeks değeri diğer ülkelere kıyasla düşük seviyededir. Sağlık kriterinin değeri 5.2 olarak gerçekleşmiştir.
- **Yaşam memnuniyeti:** Türkiye’de yaşayan bireyler hayatlarından OECD ortalamasına göre daha az memnundur. Türkiye’de yaşam kalitesinden memnun olan bireyler %61 iken, OECD de bu oran %76’dır. Türkiye’de bu kriter değeri 0.5’tir.
- **Güvenlik:** OECD ülkelerinde bireylerin sadece %3,9’u kişisel güvenliğinin olmadığını ve saldırıya uğradıklarını ifade etmektedir. Türkiye’de güvenlik kriteri 7.8’dir
- **İş yaşam dengesi:** Türkiye’de bireyler yılda 1.855 saat çalışmaktadır. OECD ülkelerinde bu oran yılda ortalama 1.765 saattir. Diğer bir deyişle Türkiye’deki bireyler daha fazla çalışma saatlerine sahiptir. Endeks değeri, 0.0’dır.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye’de gerçekleştirilen yapısal reformlar ile bireylerin yaşam kalitesinde iyileşme gözlenmiştir. Ancak, Türkiye’nin Daha İyi Yaşam Endeksi değerleri OECD ortalamasının nispeten altında kaldığı ileri sürülebilir. Tablo 2’de Daha İyi Yaşam Endeksi hesaplanan ülkelerin 11 kriterden almış oldukları değer gösterilmektedir.

Tablo 2: Ülkeler Bazında Daha İyi Yaşam Endeksi

Ülkeler	Daha İyi Yaşam Endeksi Kriterleri										
	Konut	Gelir	İş	İletişim	Eğitim	Çevre	Sivil Katılım	Sağlık	Yaşam Memnuniyeti	Güvenlik	İş Yaşam Dengesi
Avustralya	7.6	4.9	8.5	8.9	7.8	9.1	9.5	9.4	8.7	9.6	5.3
Avusturya	5.8	5.0	8.6	9.7	6.7	7.3	5.6	7.7	9.1	9.1	5.9
Belçika	7.3	5.9	7.3	8.1	7.5	7.2	5.8	7.8	7.8	7.5	8.8
Brezilya	4.2	0.1	5.7	7.8	1.9	6.0	4.4	4.9	8.1	2.1	6.7
Kanada	7.8	5.7	8.0	9.2	7.7	8.6	5.8	9.3	9.4	9.7	6.2
Şili	3.7	1.1	5.8	6.1	4.4	3.3	4.3	5.8	6.1	6.7	5.1
Çek Cumh.	4.6	1.8	6.3	6.7	7.8	7.5	3.7	5.8	6.5	9.3	7.2
Danimarka	6.2	4.0	8.0	10.0	7.8	9.0	7.1	7.4	9.4	8.8	9.8
Estonya	4.4	0.9	5.6	7.4	8.1	8.4	2.3	4.5	2.1	7.3	7.4
Finlandiya	6.3	3.5	7.5	9.0	9.2	9.0	5.9	7.5	8.9	9.3	7.4
Fransa	6.4	5.0	6.5	8.2	5.9	8.4	4.3	7.9	6.4	8.3	7.6
Almanya	6.3	5.3	8.3	8.9	8.0	8.8	3.9	7.2	7.3	8.9	7.9
Yunanistan	3.8	1.9	2.2	0.0	6.1	4.6	3.9	8.2	0.0	8.8	7.2
Macaristan	3.8	1.3	4.8	6.9	6.7	7.3	4.8	4.3	0.6	8.8	7.8
İzlanda	5.9	3.6	8.7	10.0	7.3	8.8	5.3	8.8	9.1	9.2	5.7
İrlanda	7.3	3.3	5.9	9.9	7.1	8.3	6.0	8.7	6.7	9.4	7.9
İsrail	4.2	3.8	6.7	7.7	5.4	5.4	2.3	9.0	7.8	7.4	4.9
İtalya	5.1	4.4	5.6	8.4	5.1	6.8	4.5	7.8	4.2	8.4	7.5
Japonya	4.9	5.6	7.9	7.9	7.9	6.9	3.9	5.0	4.1	9.9	5.2
Lüksemburg	6.2	6.5	8.3	7.3	4.5	8.0	6.8	7.9	7.9	8.3	7.9

Meksika	3.7	0.7	6.0	2.0	1.2	4.5	5.3	5.0	8.9	0.4	2.6
Hollanda	6.9	5.3	8.7	8.6	7.8	6.9	5.0	8.3	8.8	8.3	8.8
Yeni Zelanda	6.6	2.1	7.5	10.0	7.3	9.0	7.2	9.4	8.4	9.3	6.3
Norveç	7.7	4.0	9.2	8.9	7.3	8.9	6.5	8.1	9.7	8.8	8.7
Polonya	3.5	1.3	5.2	7.7	8.5	4.8	5.3	5.2	3.4	9.8	5.6
Portekiz	6.6	2.5	4.5	6.2	4.4	7.8	3.3	5.9	1.4	8.0	6.8
Rusya	3.3	1.2	6.8	5.8	6.1	4.3	2.1	0.6	2.7	6.5	7.9
Slovak Cum.	4.1	1.4	4.5	7.3	6.2	8.1	3.6	5.4	4.0	9.1	7.2
Slovenya	5.8	2.2	6.5	8.8	7.6	7.1	6.2	6.6	4.1	8.8	6.6
Kore	5.9	2.3	7.6	3.1	8.0	5.3	7.5	5.0	4.2	9.5	4.2
İspanya	6.8	2.9	2.6	8.7	5.4	6.0	5.0	8.7	4.7	8.7	9.4
İsveç	6.3	5.0	7.8	8.2	8.0	9.8	8.7	8.8	8.9	8.2	8.1
İsviçre	6.3	7.3	9.6	9.5	7.4	8.3	3.4	9.4	10.0	8.7	7.1
Türkiye	2.2	0.6	4.3	3.8	2.5	2.9	6.2	5.2	0.5	7.8	0.0
Birleşik Krallık	6.0	4.8	7.6	9.2	6.4	9.0	6.9	8.4	7.2	9.8	6.3
Amerika	7.8	10.0	7.9	8.0	7.1	7.9	5.3	8.5	7.5	8.9	5.3

Kaynak: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/>, Erişim Tarihi: 05.05.2014

Tablo 2'ye göre Daha İyi Yaşam Endeksi kriterlerinin ülke bazında sıralanması ise şöyledir;

- **Konut:** En yüksek değeri alan ülkeler sırasıyla: ABD, Kanada, Norveç, Avustralya ve İrlanda'dır. En düşük değeri alan ülkeler arasında sırasıyla ise: Türkiye, Rusya, Polonya, Meksika ve Şili bulunmaktadır.
- **Gelir:** En yüksek değeri alan ülkeler sırasıyla: ABD, İsviçre, Lüksemburg, Belçika ve Kanada'dır. En düşük değeri alan ülkeler arasında sırasıyla: Brezilya, Türkiye, Meksika, Estonya ve Şili yer almaktadır.
- **İş:** En yüksek değeri alan ülkeler arasında sırasıyla: İsviçre, Norveç, Hollanda, İzlanda ve Avusturya bulunmaktadır. En düşük değeri alan ülkeler sırasıyla: Yunanistan, İspanya, Türkiye, Portekiz ve Slovak Cumhuriyeti'dir.
- **İletişim:** En yüksek değeri alan ülkeler arasında sırasıyla: Yeni Zelanda, İzlanda, Danimarka, İrlanda ve Avusturya yer almaktadır. En düşük değeri alan ülkeler ise sırasıyla: Yunanistan, Meksika, Kore, Türkiye ve Rusya'dır.
- **Eğitim:** En yüksek değeri alan ülkeler arasında sırasıyla: Finlandiya, Polonya, Estonya, Kore ve Almanya bulunmaktadır. En düşük değeri alan ülkeler sırasıyla: Meksika, Brezilya, Türkiye, Şili ve Portekiz'dir.
- **Çevre:** En yüksek değeri alan ülkeler sırasıyla: İsveç, Avustralya, Birleşik Krallık, Yeni Zelanda ve Finlandiya'dır. En düşük değeri alan ülkeler sırasıyla: Türkiye, Şili, Rusya, Meksika ve Yunanistan'dır.
- **Sivil Katılım:** En yüksek değeri alan ülkeler sırasıyla: Avustralya, İsveç, Kore, Yeni Zelanda ve Danimarka'dır. En düşük değeri alan ülkeler sırasıyla: Rusya, Estonya, İsrail, Portekiz ve İsviçre'dir.
- **Sağlık:** En yüksek değeri alan ülkeler sırasıyla: Yeni Zelanda, Avustralya, İsviçre, Kanada ve İsrail'dir. En düşük değeri alan ülkeler sırasıyla: Rusya, Macaristan, Estonya, Brezilya ve Japonya'dır.
- **Yaşam Memnuniyeti:** En yüksek değeri alan ülkeler sırasıyla: İsviçre, Norveç, Danimarka, Kanada ve İzlanda'dır. En düşük değeri alan ülkeler ise sırasıyla: Yunanistan, Türkiye, Macaristan, Portekiz ve Estonya'dır.
- **Güvenlik:** En yüksek değeri alan ülkeler arasında sırasıyla: Japonya, Polonya, Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya bulunmaktadır. En düşük değeri alan ülkeler ise sırasıyla: Meksika, Brezilya, Rusya, Şili ve Estonya'dır.
- **İş Yaşam Dengesi:** En yüksek değeri alan ülkeler arasında sırasıyla: Danimarka, İspanya, Belçika, Hollanda ve Norveç yer almaktadır. En düşük değeri alan ülkeler ise sırasıyla: Türkiye, Meksika, Kore, İsrail ve Şili'dir.

Türkiye ile OECD ülkeleri ve OECD üyesi olmadığı halde daha iyi yaşam endeksi belirlenen ülkeler kıyaslandığında, Türkiye'nin çoğunlukla en düşük değeri alan ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle Türkiye, 11 kriterden oluşan bu endeksin sadece 3'ünde en düşük değeri almamıştır. Bu 3 kriter ise, sivil katılım, sağlık ve güvenlidir. Endeksin diğer 8 kriterinde Türkiye en düşük değeri alan ilk 5 ülke arasında bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise, Türkiye OECD ülkeleri içinde daha iyi yaşam endeksi en düşük olan ülkedir.

Bununla birlikte OECD üyesi ülkelerde özellikle 2007–2010 döneminde refahlarında azalma meydana gelmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan finansal çöküş sadece ekonomik ve finansal krizi değil aynı zamanda bir sosyal krizi yansıtmaktadır. Küresel ekonomik kriz döneminde OECD ülkeleri önemli ölçüde bu krizden etkilenmiştir. Krizden etkilenen ülkelerin başında Yunanistan, İrlanda ve İspanya gelmektedir. Özellikle bu ülkelerde ekonomik ve sosyal refahta ciddi azalma görülmüştür. 2008–2010 küresel kriz döneminde ekonomilerde işsizlik artmış ve birçok hane halkı gelir kaybı yaşamıştır. Bu dönemde ayrıca OECD ülkelerinde, nispi gelir yoksulluğu da artmıştır. Kriz döneminde artan ekonomik güvensizlik ve finansal gerginlik özellikle düşük gelirlili ve düşük eğitimli hane halkını etkilemiştir. Bu sebeple ülkeler mali konsolidasyon önlemleri yanı sıra kırılğan hane halkı gruplarını dikkate alan dağıtımsal etkilere sahip önlemleri de ele alması gerekmektedir (OECD, 2014: 11).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşen dünya ile birlikte değişen yaşam koşulları bireylerin farkındalığını arttırmıştır. Bu gelişmeler ışığında refahın tanımlanmasında yeni yaklaşımlar doğmuştur. Özellikle refahın sadece gelirden değil, aynı zamanda çevre, sağlık, eğitim gibi birçok faktörden oluştuğu da gündeme gelmiştir.

OECD bu yeni yaklaşım çerçevesinde refahı daha geniş bir şekilde tanımlayan ve ölçen bir endeks geliştirmiştir. 2011 yılında uygulamaya konulan bu endeks “Daha İyi Yaşam Endeksi, Better Life Index” olarak adlandırılmıştır. Endeks: konut, gelir, iş, iletişim ve toplum, eğitim, çevre, sivil katılım ve yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş yaşam dengesi olmak üzere toplamda 11 kriterden meydana gelmektedir.

OECD'nin oluşturmuş olduğu daha iyi yaşam endeksi ile ülkelerin refahları çok farklı alanlarda da karşılaştırma imkanı sunmaktadır. 36 ülke için hesaplanan endeks, 34 OECD üyesi ülkeleri ve 2 OECD üyesi olmayan ülkeleri kapsamaktadır. Türkiye'nin de değerlendirildiği bu endekste ülkeler 11 kriter üzerinden 0 ile 10 arasında değişen bir puan almaktadır.

Türkiye'nin OECD tarafından sunulan Daha İyi Yaşam Endeksi kriterine göre aldığı değerler kısaca şöyledir: Türkiye konut kriterinde 10 puan üzerinden 2.2 değerini almıştır. Gelir, endeks değeri, 0.6'dır. İş, kriteri açısından endeks değeri, 4.3 olarak gerçekleşmiştir. İletişim kriterinden alınan değer 3.8'dir. 2.5 endeks değeri eğitim kriterindedir. Çevre, kriterinin değeri 2.9'dur. Türkiye'de sivil katılım endeks değeri 6.2'dir. Sağlık kriterinin değeri 5.2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de yaşam memnuniyeti 0.5'tir. Türkiye'de güvenlik kriteri 7.8'dir. İş yaşam dengesi endeks değeri, 0.0'dır. Genel olarak bakıldığında, Türkiye'de bireylerin yaşam kalitesinde iyileşme söz konusudur. Ancak, Türkiye'nin Daha İyi Yaşam Endeksi değerleri OECD ortalamasının nispeten çok altında bulunmaktadır. Özellikle OECD ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye, sadece sivil katılım, sağlık ve güvenlik kriterlerinden en düşük değeri almamıştır. Endeksin diğer 8 kriterinde Türkiye en düşük değeri alan ilk 5 ülke arasında bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle Daha İyi Yaşam Endeksi'ne göre, Türkiye en düşük değeri alan, 36 ülke arasında sıralamada en sonda bulunan ülkedir.

Daha İyi Yaşam Endeksi'nin 11 kriterden oluşması sebebiyle ülkeler, hangi alanlarda eksikliklerinin bulunduğunu daha kolay tespit edebilmektedir. Bu sayede ülkeler düşük değeri bulunan kriterlerde yeni politikalar oluşturabilir ve yürürlüğe koyabilir. Örneğin, eğitim kriteri düşük olan ülkeler eğitim politikalarını ağırlık vererek, eğitim kalitesini arttırabilir. Böylece ülkelerin ve bireylerin refah seviyeleri maksimum kılınabilir. Türkiye'nin özellikle, düşük değer aldığı iş yaşam dengesi, gelir ve yaşam memnuniyeti kriterlerini dikkate alarak,

bu alanlara daha fazla öncelik vermelidir. Bireylerin refahını artıracak çalışma hayatı ve gelir düzenlemeleri ile ülke refahı da olumlu etkilenebilir.

KAYNAKÇA

- Kasparian, J., ve Rolland, A., 2012, OECD's Better Life Index: Can Any Country Be Well Ranked?, *Research Article, Journal of Applied Statistics*, Vol. 39, Issue 10, p. 2223–2230.
- Kerenyi, A., 2011, The Better Life Index of the Organisation for Economic Co-operation and Development, *Public Finance Quarterly*, Vol. 56, Issue 4, p. 518–538.
- Kulesza, M., ve Ucieklak-Jez, P., 2012, Poland and Selected Countries in the Light of OECD's Better Life Index, *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Pragmatykes Oikonomia*, z. VI, p. 183–191, http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/1114/Pragmata_6-183.pdf
- Stiglitz, J. E., Sen, A., ve Fitoussi, J.-P., 2009, Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris. http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf
- Hall, J., Giovannini, E., Morrone, A., ve Rannuzi, G., 2010, A framework to measure the progress of societies, *Paris: OECD Statistics Directorate Working Paper*, No 34.
- Kroll, C., 2011, Measuring Progress and Well-Being Achievements and Challenges of a New Global Movement, *Berlin, Friedrich Ebert Foundation*, Germany., p.1-28.
- Mizobuchi, H., 2013, Measuring World Better Life Frontier, *Discussion Paper Series*, No. 13-01, p.1-23.
- OECD, 2013, How's Life? 2013: Measuring Well-being, *OECD Publishing*, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>, p. 1–216.
- OECD, 2013b, Better Life Index: Country Reports, *OECD Publishing*, p.3–108. <http://www.oecd.org/newsroom/BLI2013-Country-Notes.pdf>
- OECD, 2014, Society at a Glance 2014: OECD Social Indicators, *OECD Publishing*, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/soc_galnce-2014-en, p. 1–142. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/>, Erişim Tarihi: 05.05.2014.

BOLOGNA SÜRECİNDE MALİYE BÖLÜMLERİ VE MALİYE EĞİTİMİ: ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ*

Hilal GÖRKEM¹

Özet

Bu çalışmada maliye bölümü öğrencilerinin görüşlerinden hareketle, Türkiye üniversiteleri maliye bölümlerindeki Bologna Süreci reform uygulamaları ve maliye eğitiminin mevcut durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla 2011-2012 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde 3. ve 4. sınıf maliye bölümü öğrencilerine yönelik bir anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler, frekans dağılımı, ortalama değerler, ki-kare bağımsızlık testi, Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testi kullanılarak analiz edilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Bologna Süreci, Maliye Bölümleri, Maliye Eğitimi

JEL Kodları: I23, C00, C14

PUBLIC FINANCE DEPARTMENTS AND PUBLIC FINANCE EDUCATION IN THE BOLOGNA PROCESS: STUDENTS' VIEWS

Abstract

This study seeks to reveal Bologna Process reform implementations, and the current situations of public finance departments in Turkish universities by addressing the views of public finance students. For this purpose, in the spring semester of the 2011-2012 academic year, a questionnaire was applied to 3rd and 4rd grade students of public finance. Data obtained are analysed using frequency distribution, mean values, chi-square independence test, Mann Whitney U test and Kruskal-Wallis H test.

Keywords: Bologna Process, Public Finance Departments, Public Finance Education

JEL Codes: I23, C00, C14

1.GİRİŞ

29 Avrupa ülkesinin yükseköğretimden sorumlu bakanları tarafından 19 Haziran 1999'da İtalya, Bologna'da imzalanan Bologna Deklarasyonu'ndan sonra bu isimle anılmaya başlanan Bologna Süreci, günümüzde tümü Avrupa Kültür Sözleşmesi'ne taraf olan ve Avrupa Yükseköğretim Alanı hedeflerine bağlı 47 ülkeyi içine almaktadır (The official Bologna Process website July 2007 - June 2010, <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/about/>). Bologna Süreci ile 2010 yılı itibarıyla; "ulusal yükseköğretim sistemlerinin daha uyumlu, yeterliliklerin daha saydam ve taşınabilir olacağı bir Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulması" (Rich, 2010: 566) hedefi

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Maliye Teorisi Bilim Dalı'nda Prof. Dr.Turgay BERKSOY danışmanlığında yapılmış olan "Türkiye Üniversiteleri Maliye Bölümlerinin Bologna Süreci Çerçevesinde Değerlendirilmesi" adlı doktora tezine dayanmaktadır.

¹ Arş.Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, hilalgorkem@yahoo.com

konmuştur. Avrupa Yükseköğretim Alanı ile azami öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği ile yaşamboyu öğrenmeyi teşvik etmek ve küresel eğitim piyasasında Avrupa eğitiminin kalitesini ve cazibesini sağlamak amaçlanmaktadır (Kivinen ve Nurmi, 2003: 84).

Bologna Süreci'ne 2001 yılında katılan ülkemizde Bologna Süreci çalışmalarının Türkiye Bologna Süreci I. Projesi 2004-2005'le birlikte başladığı görülmektedir (Bologna Süreci'nin Türkiye'de Uygulanması Projesi 2005-2006 Sonuç Raporu, 2007: 11). Bologna Süreci'ne uyum sağlamak için yapılan çeşitli düzenlemeler doğrultusunda yükseköğretim kurumları derece programlarının; ders programlarını yeniden düzenlemeleri, derslerin AKTS kredilerini, program yeterliliklerini ve öğrenme çıktılarını hazırlamaları gerekmiştir.

Bologna Süreci'nin en önemli unsurlarından biri yükseköğretimde paydaş katılımının sağlanmasıdır. Buna göre gerek iç paydaşlar gerekse dış paydaşların görüş ve önerilerinin yükseköğretim programlarının yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesinde dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Türkiye üniversiteleri maliye bölümleri özelinde yapılan bu çalışmada maliye öğrencilerinin Bologna Süreci, maliye bölümlerindeki Bologna Süreci reform uygulamaları ve maliye eğitimi ile ilgili görüşlerine başvurulmuştur. Öğrencilerin görüşlerini ölçmek için ilgili literatür taranarak¹ ve daha önce gerek kurumlar (Bologna Süreci İzleme Grubu, Avrupa Üniversiteler Birliği, Avrupa Öğrenciler Birliği vb.) tarafından yapılan gerekse bilimsel çalışmalarda yer alan anketler incelenerek öğrencilere yönelik bir anket çalışması tasarlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla çeşitli istatistiksel testlere tabi tutulmuştur.

2. BOLOGNA SÜRECİ

Kökene Bologna Üniversitesi'nin 900. yıldönümüne katılan üniversitelerin liderleri tarafından 1988'de imzalanan, üniversite düzeyindeki eğitimin dayandığı temel ilkeleri düzenleyen bir belge olan Magna Carta Universitatum'a dayanan (House of Commons Education and Skills Committee, 2006-07: 9) Bologna Süreci'nin temel ilkeleri Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere'nin (UK) eğitim bakanları tarafından Mayıs 1998'de imzalanan Sorbonne Deklarasyonu'na dayanır (The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2009: 13). Sorbonne Deklarasyonu ile birlikte bir Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturma hakkında tartışma ortaya çıkmıştır (ESIB, 2003: 1). Bologna Süreci'nin kapsayıcı amacı, uluslararası işbirliğine ve akademik değişime (exchange) dayanan bir Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturmaktır (The official Bologna Process website July 2007 - June 2010; <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/about/>).

Bologna reformlarının kapsamı aşağıdaki gibi özetlenebilir (The official Bologna Process website July 2007 - June 2010; <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/about/>):

- Üç aşamalı bir yapıda (lisans-yüksek lisans- doktora) düzenlenmiş kolay anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir dereceler
- Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda Kalite Güvence için Standartlar ve İlkeler (ESG) ile uyumlu kalite güvencesi
- Avrupa Konseyi/UNESCO Tanıma Sözleşmesi'ne uygun olarak yabancı derecelerin ve diğer yükseköğretim yeterliliklerinin adil şekilde tanınması

Tablo 1. Bologna Süreci Zaman Çizelgesi (1998-2012)

Sorbonne Deklarasyonu (1998)	Ortak bir yeterlilikler çerçevesi Ortak iki aşamalı sistem Öğrencilerin ve öğretmenlerin hareketliliği
Bologna Deklarasyonu (1999)	Kolayca anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir dereceler Bir krediler sistemi (ECTS) Araştırmacıların hareketliliği Kalite güvencede Avrupa işbirliği Yükseköğretimde Avrupa boyutu
Prag Bildirisi (2001)	Yaşamboyu öğrenme Sosyal boyut Yükseköğretim kurumları ve öğrencilerin dahil edilmesi Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın (EHEA) teşviki
Berlin Bildirisi (2003)	Kurumsal, ulusal ve Avrupa düzeyinde kalite güvencesi Doktora düzeyinin üçüncü aşama olarak dahil edilmesi Dereceler ve öğrenim dönemlerinin tanınması (Diploma Eki) Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi Eğitim ve araştırma arasında daha yakın bağlantılar
Bergen Bildirisi (2005)	Sosyal boyutun güçlendirilmesi Kalite güvence için standartlar ve kılavuz ilkeler Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi Ortak derecelerın verilmesi ve tanınması Yükseköğretimde esnek öğrenme yolları
Londra Bildirisi (2007)	Kalite güvencesi için Avrupa Kayıt Ajansı'nın (EQAR) oluşumu Bologna Süreci'nin global boyutunu geliştirme stratejisi Sosyal boyutun etkili gözetimi ile ulusal eylem planları üretme taahhüdü
Leuven/Louvain-la-Neuve Bildirisi (2009)	Sosyal boyut: adil erişim ve tamamlama Yaşamboyu öğrenme İstihdam edilebilirlik Öğrenci merkezli öğrenme ve yükseköğretimin öğretim misyonu Eğitim, araştırma ve inovasyon Uluslararası açıklık Hareketlilik (2020'de EHEA'da mezun olanların en az %20'si bir öğrenim veya eğitim periyodunu yurtdışında geçirmelidir.) Veri toplama Çok boyutlu şeffaflık araçları Finansman (Kamu finansmanı adil erişimi temin etmek için temel öncelik olmakla birlikte, yeni ve çeşitlendirilmiş finansman kaynakları ve yöntemleri aramaya daha büyük dikkat gösterilmelidir.)
Budapeşte/Viyana Deklarasyonu (2010)	Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın açılışı
Bükreş Bildirisi (2012)	Herkes için kaliteli yükseköğrenim sağlamak Mezunların istihdam edilebilirliğini arttırmak Daha iyi öğrenme için hareketliliği güçlendirmek

Kaynak: The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency(EACEA P9 Eurydice), *Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process*, http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/2009_Eurydice_report.pdf, 2009, s.16; Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué, 2009, Budapest-Vienna Declaration, 2010, Bucharest Communiqué, 2012

1999'dan beri, Avrupa'da yükseköğretimden sorumlu bakanlar, Avrupa Yükseköğretim Alanı'nı oluşturma konusundaki ilerlemeyi değerlendirmek ve gelişmeleri gözden geçirmek için iki yılda bir toplanmaktadırlar. Bakanlar durum değerlendirmesi yaparken aynı zamanda yeni gündem başlıkları belirleyebilmekte ve yeni öncelikli hedefler koyabilmektedirler. Bologna Süreci'nin tarihi gelişimi Tablo 1'de özetlenmiştir

2010'da Budapeşte'de düzenlenen konferansta Avrupa Yükseköğretim Alanı ilan edilmiş olmakla birlikte, üye ülkelerde Süreçle ilgili çalışmalar devam etmektedir. Gelecek Bakanlar Konferansı'nın 2015 yılında Yerevan, Ermenistan'da gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (EHEA official website, <http://www.ehea.info/news-details.aspx?ArticleId=262> 30.01.2012).

2.1. Ülke Uygulamaları

Bakanlık konferansları için hazırlanan Durum Değerlendirme Raporları, EUA'nın (Avrupa Üniversiteler Birliği) Trends raporları, ülkelerin Bologna Süreci ile ilgili ulusal raporları, ESU (Avrupa Öğrenci Birliği) tarafından hazırlanan "Bologna with Students Eyes" raporları Bologna eylem başlıklarının üye ülkelerdeki uygulamalar ile ilgili detaylı bilgi sağlamaktadır. Bununla birlikte reform uygulamaları ve ülke örneklerine dair yapılmış birçok bilimsel çalışma bulunmaktadır.

Rakic (2001), Avrupa entegrasyonunun Hollanda, Belçika/Flanders ve Almanya yükseköğretim politikaları üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında, özellikle öğrenci hareketliliği ve kalite güvence olmak üzere yükseköğretim alanındaki ulusal politika düzenlemelerinde bir yakınsamanın mevcut olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, yükseköğretim sistemlerinin yapılarında daha az yakınsama görülmektedir (Rakic, 2001: 225).

Musselin (2009), ülkelerin derece programlarında lisans ve yüksek lisans süreleri bakımından en yaygın uygulama olan "3+2" yapısına bazı istisnaların olduğunu belirtmiş ve bu konudaki birtakım çalışmalara dikkat çekmiştir. Witte'nin (2006) İngiltere (UK), Hollanda, Fransa ve Almanya için; Krücken vd.'nin (2005) Almanya için, Gornitzka'nın (2006) Norveç için, Alesi vd.'nin (2005) çalıştıkları yedi ülke için bu istisnaları gözlemlediklerini belirtmiştir. Trends IV raporunda da (Reichert and Tauch 2005) bu durumun vurgulandığını eklemiştir (Musselin, 2009: 186).

Kehm ve Teichler (2006); Trends IV (2005) raporu ve Centre for Research on Higher Education and Work at the University of Kassel üyelerinin (Alesi, Bürger, Kehm&Teichler, 2005) yaptıkları durum değerlendirme çalışmasının, 2004 yılında Avrupa çapında aşamalı öğrenim programları ve dereceleri uygulamasının büyük ölçüde kabul edildiği sonucuna vardıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, her iki çalışma da "3+2" temel modelinin çok sayıda istisnası olduğuna işaret etmişlerdir (Kehm ve Teichler, 2006: 272-273).

Kehm ve diğ.'nin (2010), Bologna Deklarasyonu bağlamında Almanya ve Norveç'te yükseköğretimde meydana gelen değişimleri inceledikleri çalışmalarında Bologna Süreci'nin iki ülkedeki yükseköğretim sistemleri içinde bir hayli gerginlik yarattığı öne sürülmüştür (Kehm ve diğ., 2010: 227). Oprean (2007: 92), üniversite reformlarına Romanya'da gösterilen reformcu ve anti reformcu tepkileri gerekçeleriyle beraber ele almıştır. Serrano-Velarde ve Stensaker (2010: 213), Humboldtian üniversite ideali ve Bologna Süreci çerçevesinde Almanya ve Norveç'te kalite ve kalite güvence uygulamalarını incelemişlerdir. Kalite kavramının iki ülkede yorumlanma farklılıkları olmakla birlikte, Humboldt ve Bologna'nın

temelini oluşturan fikirler arasında birkaç olası bağlantı olduğunu belirtmişlerdir (Serrano-Velardea ve Stensaker, 2010: 213)

2003-2004 ile 2006-2007 arasındaki eğitim-öğretim yıllarında Portekiz yükseköğretimi başvurularına ilişkin verileri kullanan Portela ve diğ. (2009), Bologna ilkelerine uyum sağlamak için yeniden yapılanan programların, yeniden yapılanmayan programlarla karşılaştırıldığında, talepte bir artışla karşı karşıya kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Yani Bologna tipi derece programlarına talep daha fazla olmaktadır. Ayrıca Bologna Süreci'nin etkisinin, öğrenim alanı itibarıyla farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir (Portela ve diğ., 2009: 466, 471).

Bologna Süreci'nin ülkelerin yükseköğretim yapısı, kurumları ve programları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardan bir kısmı yükseköğretim personeli, öğrenciler, uzmanlar, mezunlar gibi iç ve dış paydaşların görüşlerine başvurmuştur.

Voegtle ve diğ. (2011), Bologna Süreci bağlamında uluslararası iletişimin, ülkelerin yükseköğretim politikalarının birbirine yaklaşmasına yol açıp açmadığını öğrenim yapıları ve kalite güvence temelinde araştırdıkları çalışmada hem Bologna Süreci üyelerini (14 AB üyesi ülke) hem de üye olmayan ülke örneklerini (7 OECD ülkesi) ele almışlardır (Voegtle ve diğ., 2011:77-78). Yükseköğretim kurumlarının öğrenim yapıları ve kalite güvence mekanizmalarının yakınsamasını ölçmek için uzmanlara (yükseköğretimle ilgili bakanlıklar veya kurumların çalışanları, yükseköğretim personeli, üniversitelerde yükseköğretim üzerine odaklanan araştırmacılar ve Bologna İzleme Grubu'nun (BFUG) ulusal temsilcileri) online bir anket uygulamışlardır. Ayrıca, Bologna sekreteryası tarafından sağlanan ulusal raporlar, Uluslararası Üniversiteler Birliği (IUA) ve Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA), OECD ve UNESCO raporları kullanılmıştır (Voegtle ve diğ., 2011: 85-86). Çalışmanın sonuçları, yakınsamanın üye ülkeler için daha büyük olmakla birlikte, üye olmayan ülkelerde de Bologna üyelerinin yükseköğretim politikalarına doğru bir yakınsamanın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Bologna Süreci çerçevesinde teşvik edilen bazı yükseköğretim politikalarının üye olmayan ülkeler tarafından bile benimsendiğini göstermektedir (Voegtle ve diğ., 2011: 77-78).

Pusztai ve Szabó (2008), Bologna reformları ışığında Macaristan yükseköğretim sistemindeki değişimleri ve gelişmeleri anlattıkları çalışmalarında basın bültenleri ile yükseköğretim kurum liderleri ve emek piyasası temsilcileri ile yapılan mülakatları analiz etmişlerdir (Pusztai ve Szabó 2008: 89-90).

Díaz ve diğ. (2010), Avrupa'da yükseköğretimde meydana gelen değişiklikler hakkında bilgi ve tutumlarını anlamak için İspanya'da Universidad Complutense de Madrid'in on farklı okulunda (Beşeri Bilimler, Sosyal Bilimler, Deneysel Bilimler, Sağlık ve Teknoloji'den ikişer tane okul) 257 öğretim elemanını içeren bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonuçları birçok fakülte üyesinde direnç hissini olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Avrupa yükseköğretimindeki değişikliklerle ilgili bir ölçüde bilgi eksikliği olduğunu da ortaya koymaktadır (Díaz, ve diğ., 2010: 101, 106).

Veiga ve Amaral (2009), Portekiz yükseköğretim kurumları ve derece programlarının Bologna Süreci uygulamalarını inceledikleri çalışmalarında, Bologna tipi derece program teklifleri veya eski derece programlarının yeni Bologna tipi yapıya adaptasyon teklifleri sunan tüm yükseköğretim kurumlarının (fakülteler, enstitüler, politeknik okulları) yönetimine yönelik bir anket uygulamışlardır (Veiga ve Amaral, 2009: 58). Sonuçlar, Portekiz'de Bologna uygulamasının sadece kağıt üstünde gerçekleştirildiğini, Bologna Süreci'nin daha çok şeklen uygulandığını göstermektedir (Veiga ve Amaral, 2009: 67).

Bologna Süreci'nin Finlandiya yükseköğretimi üzerindeki etkisinin boyutunu analiz etmek amacıyla yola çıkan Hoffman ve diğ. (2008), 2004-2005 döneminde 20 Fin üniversitesinden seçilen yedi üniversitede 19 akademik temel birimden personelle ve dört idari birimle grup mülakatları yapmışlardır (Hoffman ve diğ., 2008: 227, 229, 230). Hoffman ve diğ. (2008), çalışmalarında Bologna Süreci'ne karşı tutumları ve algıları bakımından akademik birimleri bir spektrum boyunca uzanan üç farklı kategoriye ayırmışlardır. Buna göre, bir uçta bir süredir Bologna süreci hedeflerine uygun faaliyet gösteren 1.kategorideki birimler (9 birim) vardır. Faaliyetlerini iyileştirmek için reform hedeflerini araçsal olarak kullanan 2. Kategorideki birimler (5 birim) bu spektrumun ortasında yer almaktadır. Son olarak, Bologna sürecinin fikir ve amaçlarına karşı olan 3. kategorideki birimler (5 birim) vardır (Hoffman ve diğ. 2008: 231).

Musselin (2009), Bologna Süreci uygulamaları ile ülkelerin ulusal kurumsal düzenlemeleri arasındaki ilişkileri Fransa'daki LMD (Lisans, Master, Doktora) örneğinde incelemiştir. Bu sürecin yeniden millileştirilmesinin (re-nationalisation) meydana geldiğini; çünkü Fransız kamu otoritelerinin diğer amaçlara ulaşmak için bu reformu kullandıklarını öne sürmüştür (Musselin, 2009: 182, 188). Musselin, LMD konusunda Mignot-Gérard (2006) ile Ekim 2004-Haziran 2005 arasında Fransa'daki 3 üniversitenin 80 akademik (fakülte üyeleri, akademik liderler, dekanlar) ve 8 idari personeliyle toplam 88 yarı yapılandırılmış görüşme ve ulusal düzeyde 18 görüşmeye (bakanlık, rektörler konferansı, uzmanlar vb.) dayanan çalışmalarına da değinmiştir (Musselin, 2009: 202, 182).

Kivinen ve Nurmi (2003), 10 Avrupa ülkesinden (Avusturya, İngiltere, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya, İsveç ve AB üyesi olmayan Norveç) 25.000 üniversite mezununa ilişkin verilerle yaptıkları çalışmanın ışığında Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın mevcut durumunu incelemiştir. Derece yapılarının yanı sıra, öğrenim süreleri, eğitim kalitesi, öğrenci hareketliliği ve mezun yeterliliklerinin çalışma hayatıyla ilgisi karşılaştırılmıştır. Çalışma; eğitim ile çalışma hayatı, derece yapıları, fiili öğrenim süresi, eğitim kalitesi ve öğrenci hareketliliği arasındaki ilişkilerde ülkeler arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar olduğunu meydana çıkarmaktadır. Sonuçlar, üniversite eğitiminin çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerle birlikte şekillendiğini ortaya koymaktadır (Kivinen ve Nurmi, 2003: 83-85).

Mezuniyeti izleyen ilk beş yıl içinde mezun istihdamını ve eğitim (training) deneyimlerini değerlendirmeyi amaçlayan AlmaLaura'nın 2008 araştırmasına, 47 İtalyan üniversitesinden 300.000 mezun dahil edilmiştir (Antonelli ve diğ., 2009: 8). Emek piyasalarının reform sonrası mezunları ayrımcılık yapmadan kabul ettikleri görülmektedir. Reform öncesi mezunların istihdam oranı, mezuniyeti takip eden bir yıl içinde %51 iken, bu oran reform sonrası ilk düzey mezunlar için %69'a, ikinci düzey mezunlar için %53'e ulaşmıştır (Antonelli ve diğ., 2009: 9).

Aamodt ve diğ. (2010), Norveç mezun anket verilerini kullanarak, lisans derecesinin ne ölçüde Norveç emek piyasasına hazırlayan nihai bir derece olduğunu araştırmışlardır. Ayrıca lisans derecesinin yüksek lisans veya ileriki çalışmalar için bir temel işlevi görüp görmediğini de incelemiştir (Aamodt ve diğ., 2010: 271, 273). Çalışmanın sonuçları, üniversite lisans adaylarının sadece küçük bir kısmının mezuniyetten 6 ay sonra öğrenimleriyle ilgili iş bulduklarını göstermiştir. Bu durum, esas olarak adayların iş aramak yerine öğrenimlerine devam etmeyi tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, lisans öğrencileri arasında algılanan istihdam edilebilirliğin oldukça zayıf olması da önemli bir faktördür (Aamodt ve diğ., 2010: 271). Aamodt ve diğ. (2010), emek piyasasının fili

ihtiyaçlarının yeterince yansıtılmadığı ve lisans derecesinin işverenlere çekici görünmediği sonucuna varmışlardır (Aamodt ve diğ. 2010: 281).

2.2. Bologna Süreci'ne Yönelik Eleştiriler

Bologna Süreci, Avrupa yükseköğretiminin çekiciliğini arttırmak ve bir Avrupa Yükseköğretim Alanı meydana getirmek hedeflerinden hareketle çeşitli eylem başlıkları ve reform araçlarıyla üye ülkelerin yükseköğretim sistemlerinde büyük bir dönüşüme yol açarken, çok çeşitli eleştirilerin de hedefi olmaktan kurtulamamıştır. Bu eleştirilerin başında karşılaştırılabilirliği sağlamak için yapılan düzenlemelerin standardizasyona yol açarak üniversitelerin özerkliğine (House of Commons Education and Skills Committee, 2006-07: 3; Palfreyman, 2008: 250) ve zengin çeşitliliğine (Palfreyman, 2008: 253) zarar vermesi yer almaktadır. Ayrıca merkezileşmenin, ulusal özerklik ve üniversite özerkliği kaybı ile gerçekleşeceğine yönelik endişeler de söz konusudur (Birtwistle, 2009: 60). Amaçlarının tutarlı olmadığı (Palfreyman, 2008: 253), katı zaman sınırlamalarının Bologna Süreci'nin gönüllü doğasını kısıtlayacağına dair kaygılar (House of Commons Education and Skills Committee, 2006-07: 16), belirli hedeflere ulaşmak için konulan zaman aralığının, değişikliklerin yapılması ve uygulanmaya geçilmesi için bazen yeterli olmadığı (Veiga ve Amaral, 2006: 291) öne sürülmüştür.

Ülkelerin uygulamaya geçirmekte zorluk çektiği düzenlemeler ve reformlar için Bologna Süreci'ni bir kaldıraç (Veiga ve Amaral, 2006: 287-288) ya da maske (Robinson, 2009, s.A5) olarak kullandıkları ileri sürülmektedir. Pechar (2007), tüm yurttaşların eşit haklara sahip olduğu tam entegre bir Avrupa Yükseköğretim Alanı görüşünün, ulusal hükümetler tarafından finanse edilen yükseköğretim sistemleri gerçeği ile çatıştığını öne sürmüştür (Pechar, 2007: 117). Ayrıca yeni derecelerin işverenler tarafından kabulü konusunda sıkıntılara dikkat çekilmiştir (Pechar, 2007: 115-116).

Bologna Süreci'nin hegemonik bir araç olduğu (Figueroa, 2010: 247), özelleştirme (ESIB, 2003: 3-4, 14) ve beyin göçünü arttırabileceği (ESIB, 2003: 3-4, 14; Jing, 2008: 613), yükseköğretimde ticarileşme (ESIB, 2003:14; De Pablos, 2008:3) ve yükseköğretimin metalaştırılmasına (Birtwistle, 2009: 60-61) yol açabilme tehlikesi, bürokratik işlemlerin artabileceği (Robinson, 2009: A5), Bologna araçlarının yapay ve yüzeysel uygulanması tehlikesi (Veiga ve Amaral, 2006: 291), ECTS'nin yanlış ve yapay kullanımı (Veiga ve Amaral, 2009:61), ECTS kredilerinin belirlenmesinde öğrenci katılımı konusundaki sorunlar (Eriş, 2009), Avrupa Yükseköğretim Alanı'nı şekillendirmede ve yükseköğretim yönetişimine öğrencilerin katılımının yetersizliği (Jing, 2008: 615), yapay göstergeler benimseyerek Bologna Süreci uygulamasının daraltılması tehlikesi (Pechar, 2007: 117) Sürece yöneltilen öne çıkan diğer eleştirilerdir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

Türkiye üniversiteleri maliye bölümleri 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik hazırlanmış olan anket, 2011-2012 eğitim-öğretim yılı Bahar döneminde Mart-Haziran ayları arasında 30 üniversitede gerçekleştirilmiştir. 2011-2012 eğitim-öğretim yılında 32 maliye bölümünde örgün öğretim yapılmaktadır. En az 3.sınıf düzeyinde örgün eğitim veren bölüm sayısı ise 30'dur (OSYM, 2009 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu ve 2011 ÖSYS Yükseköğretim Programları Kılavuzu). Anket uygulamasına başlamadan önce 50 öğrenciyle pilot çalışma yapılmış, buna göre sorular yeniden düzenlenmiştir. Öğrenci anketleri, soru formlarının öğrencilere dağıtılması yoluyla uygulanmıştır.

Yapılan toplam anket sayısı 5264'tür. Geçerli anket sayısı ise 1327 3.sınıf 1.öğretim, 799 3.sınıf 2.öğretim; 870 4.sınıf 1.öğretim; 625 4.sınıf 2.öğretim olmak üzere toplam 3621'dir (Tablo 2). Elde edilen veri seti SPSS 16.0 programı kullanılarak istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Çalışmada %5 hata payıyla çalışılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha değeri (α), 0,935 bulunmuştur. İdeal güvenilirlik düzeyi için genellikle alpha değerinin 0,70 ve üzeri olması gerektiği kabul edilir (Akbulut, 2010: 80).

Toplam 63 sorunun bulunduğu anket formu, 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde "üniversite, sınıf" gibi kategorik sorular ile öğrencilerin Bologna Süreci uygulamalarına katılımı ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Bologna Süreci'ne yönelik kategorik ve likert ölçekli sorular yer alırken, üçüncü bölümde öğrencilerin yurtdışı tecrübelerine yönelik hazırlanmış sorulara rastlanmaktadır. Son bölümde ise öğrencilerin aldıkları eğitim ve Bologna Süreci'nde maliye eğitimi ile ilgili likert ölçekli sorular yer almaktadır.

5'li likert ölçekli sorularda öğrencilerden sorulardaki ifadelerden (Kesinlikle katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Kesinlikle katılmıyorum) birini seçmeleri istenmektedir. Sorular, "5:Kesinlikle katılıyorum; 4:Katılıyorum; 3:Kararsızım; 2:Katılmıyorum; 1:Kesinlikle katılmıyorum" olarak puanlanmıştır.

Öncelikle toplanan verilerin frekans dağılımları incelenmiştir. İkinci aşamada soruların betimsel istatistikleri ışığında ortalama değerleri karşılaştırılmıştır. Veriler arasında anlamlı istatistiksel ilişkinin olup olmadığı ki-kare bağımsızlık testi, Mann-Whitney U testi ile Kruskal Wallis H testi yardımıyla analiz edilmiştir.

3.1. Frekans Dağılımları ve Ortalama Değerler

Tablo 2'de ankete katılan öğrencilerin üniversitelere göre dağılımı gösterilmiştir. En büyük payı % 8,2 ile Karadeniz Teknik Üniversitesi alırken, ikinci sırada %7,7 ile Uludağ Üniversitesi, üçüncü sırada ise %5,6 ile Dumlupınar Üniversitesi yer almaktadır. En düşük payı Çukurova ve Ankara üniversiteleri almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Üniversitelere Göre Dağılımı

	Üniversite	3.sınıf 1.öğretim	3.sınıf 2.öğretim	4.sınıf 1.öğretim	4.sınıf 2.öğretim	Toplam	Yüzde
1	Adnan Menderes	55	43	44	35	177	4,9
2	Afyon Kocatepe	34	24	33	12	103	2,8
3	Akdeniz	45	-	17	-	62	1,7
4	Anadolu	64	62	23	-	149	4,1
5	Ankara	16	-	5	-	21	,6
6	Balıkesir	53	30	15	10	108	3,0
7	Bülent Ecevit	60	41	28	20	149	4,1
8	Celal Bayar	61	47	32	48	188	5,2
9	Cumhuriyet	23	12	21	-	56	1,5
10	Çanakkale Onsekiz Mart	47	32	20	36	135	3,7
11	Çukurova	0	7	7	0	14	,4
12	Dokuz Eylül	41	42	39	49	171	4,7
13	Dumlupınar	64	55	38	47	204	5,6
14	Erciyes	43	-	13	-	56	1,5
15	Eskişehir Osmangazi	36	40	28	14	118	3,3
16	Gazi	120	-	34	-	154	4,3
17	Gaziosmanpaşa	22	18	23	-	63	1,7
18	Hacettepe	29	-	22	-	51	1,4
19	Harran	33	33	27	33	126	3,5
20	Hitit	5	-	50	-	55	1,5
21	İstanbul	36	-	34	-	70	1,9
22	KTÜ	101	23	79	93	296	8,2
23	Marmara	42	52	43	41	178	4,9
24	Mersin	23	-	20	-	43	1,2
25	Pamukkale	67	62	22	35	186	5,1
26	Sakarya	36	35	47	39	157	4,3
27	Süleyman Demirel	25	2	41	33	101	2,8
28	Trakya	19	25	-	-	44	1,2
29	Uludağ	96	86	45	53	280	7,7
30	Uşak	31	28	20	27	106	2,9
	Toplam	1327	799	870	625	3621	100,0

3.sınıf 1.öğretim öğrencileri %36,6 ile anketi cevaplayanlar arasında ilk sırada yer alırken, ikinci sırayı %24 ile 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri almıştır. 3.sınıf öğrencilerinin toplamda aldıkları pay %58,7'dir. 1.öğretim öğrencilerinin aldıkları toplam pay %60,6 iken, 2.öğretim öğrencileri %39,4'lük bir pay almışlardır.

Tablo 3. Bologna Süreci Düzenlemelerine Öğrencilerin Katılımına İlişkin Frekans Dağılımı

	Evet	Hayır	Toplam
s3 Bölümünüz ders müfredatı hazırlanırken görüş ve önerilerinize başvuruldu mu?	45	3576	3621
s4 Bölümünüz program çıktıları hazırlanırken görüş ve önerilerinize başvuruldu mu?	43	3578	3621
s5 Bölümünüz derslerine ilişkin öğrenme çıktıları hazırlanırken görüş ve önerilerinize başvuruldu mu?	86	3535	3621
s6 Derslerin ECTS kredileri belirlenirken görüş ve önerilerinize başvuruldu mu?	24	3597	3621

Bologna Süreci düzenlemelerine öğrencilerin katılımına ilişkin soruların yanıtları incelendiğinde bu konuda öğrencilerin katılımının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. 86 öğrenci (%2,38) derslerin öğrenme çıktıları hazırlanırken, 45 öğrenci (%1,24) ders müfredatı hazırlanırken, 43 öğrenci (%1,19) program çıktıları hazırlanırken, 24 öğrenci (%0,66) ise ECTS kredileri belirlenirken görüş ve önerilerine başvurulduğunu bildirmiştir.

Bologna Süreci kavramını daha önce duymayanlar, öğrencilerin %84,1'ini oluşturmaktadır. Sürecin en önemli paydaşlarından biri olan öğrencilerin çoğunun Süreç'ten habersiz oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Bologna Süreci Bilgi Kaynakları Frekans Dağılımı

	N	Frekans	Yüzde
Ders aldığım öğretim elemanlarından	576	218	37,8
Üniversitemde konuyla ilgili düzenlenen bilgilendirme etkinliğine katıldım. (seminer, konferans, panel, bilgilendirme toplantısı vb.)	576	36	6,2
Yazılı ve görsel medyadan	576	272	47,2
Üniversitemizdeki öğrenci arkadaşlarımdan	576	224	38,9
İdari personel	576	30	5,2
Diğer	576	33	5,7

Bologna Süreci'ne dair öğrencilerin bilgi edindikleri birinci kaynak, yazılı ve görsel medya olurken (%47,2); bunu üniversitelerindeki öğrenci arkadaşları (%38,9) ile ders aldıkları öğretim elemanları (%37,8) takip etmektedir. En düşük oran ise idari personele ilişkindir (%5,2). Bologna Süreci ile ilgili bilgileri öğrencilerin ilk olarak medyadan aldıkları söylenebilir. "Üniversitemde konuyla ilgili düzenlenen bilgilendirme etkinliğine katıldım. (seminer, konferans, panel, bilgilendirme toplantısı vb.)" cevabını verenlerin oranı %6,2'dir. Oldukça düşük olan bu orandan üniversitelerde öğrencilere yönelik faaliyetlerin sık yapılmadığı sonucuna varılabilir.

Bologna Süreci'nden haberdar olan öğrencilere Süreçle ilgili likert ölçekli sorular yöneltilmiştir. Öğrencilerin %53,9'u Bologna Süreci'nin öğrenciler için daha iyi olanaklar sunulması için zemin hazırladığını, %18,2'si zemin hazırlamadığını, %28'i ise bu konuda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Bologna Süreci'nin öğrencilerin başarısı üzerinde pozitif bir etkisi olacağını düşünenlerin oranı %52,1'dir. Öğrencilerin %19,8'i bu ifadeye

katılmadıklarını, %28,1'i kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Bologna Süreci'nin öğrencilerin yükseköğretim yönetişimine katılımını arttıracak bir fırsat olarak görenlerin oranı %50,7 iken, bir fırsat olarak görmeyenlerin oranı %20,1'dir. Kararsızların oranı ise %29,2'dir. Öğrencilerin %50,3'ü Bologna Süreci'nin üniversiteden alacakları diplomaya uluslararası ek bir değer sağlayacağını düşünürken, %34'ü mezunların istihdam olanaklarını arttıracığını, %54,2'si üniversitelerde eğitimin kalitesini arttıracığını belirtmiştir. Kararsızların oranı sırasıyla %32,6, %36,6 ve %27,1'dir.

Tablo 5. Öğrencilerin Bologna Süreci'ne İlişkin Görüşlerinin Yüzde Dağılımı ve Ortalama Değerleri

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama
s9Bologna Süreci, öğrenciler için daha iyi olanaklar sunulması için zemin hazırlar.	9	9,2	28,0	37,2	16,7	3,43
s10Bologna Süreci'nin öğrencilerin başarısı üzerinde pozitif bir etkisi olacaktır.	7,8	12	28,1	38,9	13,2	3,38
s11Bologna Süreci'ni öğrencilerin yükseköğretim yönetişimine katılımını arttıracak bir fırsat olarak görüyorum.	8,5	11,6	29,2	39,8	10,9	3,33
s12Bologna Süreci'nin üniversiteden alacağım diplomaya uluslararası ek bir değer sağlayacağını düşünüyorum	6,4	10,6	32,6	34,0	16,3	3,43
s13Bologna Süreci, üniversite mezunlarının istihdam olanaklarını arttıracaktır.	10,6	18,8	36,6	23,1	10,9	3,05
s14Bologna Süreci, üniversitelerde eğitimin kalitesini arttıracaktır.	7,6	11,1	27,1	38,7	15,5	3,43
s15Bologna Süreci, uygulamada standardizasyona yol açarak üniversitelerin özerkliği ve esnekliğini azaltabilir.	5,7	17,4	45,3	22,0	9,5	3,12
s16Öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğinin artışı, beyin göçünü hızlandıracaktır.	6,2	16,1	30,9	32,8	13,9	3,32
s17Bologna Süreci'nin sosyal boyutu zayıf kalmaktadır.	5,6	17,9	36,8	26,7	13,0	3,24
s18Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımı yeterli değildir	3,8	8,7	29,5	35,8	22,2	3,64
s19Bologna Süreci yükseköğretimin ticarileşmesine yol açar.	4,9	15,8	45,8	17,7	15,8	3,24
s20Bologna Süreci'nin sadece şeklen uygulandığını düşünüyorum.	3,8	11,6	32,3	32,3	20,0	3,53

Bologna Süreci'ne yöneltilen eleştirilerle ilgili öğrencilere çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bologna Süreci'nin uygulamada standardizasyona yol açarak üniversitelerin özerkliği ve esnekliğini azaltabildiğine katılanların oranı %31,5 iken, bu konuda kararsızların oranı daha yüksektir (%45,3). Katılmayanların oranı ise %23,1'dir. Öğrencilerin %46,7'si öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğinin artışının beyin göçünü hızlandıracığını düşünürken, %30,9'u kararsız kalmıştır. Katılmayanların oranı ise %22,3'tür. Bologna Süreci'nin sosyal boyutunun zayıf kaldığını düşünen öğrenciler %39,7 ile ilk sırada yer alırken, kararsızlar %36,8 ile hemen peşinden gelmektedir. %23,5'i ise sosyal boyutun zayıf kalmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarısından fazlası (%58) Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımını yeterli bulmazken, %12,5'i yeterli bulmaktadır. Kararsızlar ise %29,5'lik bir pay almışlardır. Öğrencilerin %45,8'i Bologna Süreci'nin yükseköğretimin

ticarileşmesine yol açıp açmadığı konusunda kararsız kalırken, %33,5'i ticarileşmeye yol açtığını, %20,7'si ise ticarileşmeye yol açmadığını bildirmişlerdir. Öğrencilerin %52,3'ü Bologna Süreci'nin sadece şeklen uygulandığını belirtirken, %15,4'ü buna katılmamaktadır %32,3'ü ise kararsız kalmıştır.

Bologna Süreci ile ilgili tüm sorulara verilen yanıtlara bakıldığında kararsızların oranının %27,1 ile %45,8 arasında değiştiği görülmektedir. Kararsızların bu ölçüde pay alması öğrencilerin Bologna Süreci hakkında yeterince bilgiye sahip olmadıkları yahut Sürece karşı duyarsız ya da şüpheli yaklaşıtlarını akla getirebilir. Bologna Süreci'nin olumlu yönleri konusunda öğrencilerin genel olarak en az yarısının olumlu baktığı görülmektedir. Sadece mezunların istihdam olanaklarını arttırması konusunda olumlu düşünenler %34'lük payla kararsızlardan (%36,6) sonra ikinci sırada yer almaktadırlar.

Bologna Süreci'ne yöneltilen eleştiriler konusunda ise bulgular çeşitlilik arz etmektedir. Bologna Süreci'nin standardizasyona yol açarak özerklik ve esnekliği azaltması ile yükseköğretimin ticarileşmesine yol açması konusunda kararsızların oranı öğrencilerin yarısına yaklaşmaktadır (sırasıyla %45,3, %45,8). Öğrencilerin çoğunluğu Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımını yeterli bulmamakta (%58) ve Bologna Süreci'nin sadece şeklen uygulandığına katılmaktadırlar (%52,3). Hareketlilikteki artışın beyin göçünü hızlandıracağını düşünenler ise yarıya yakın pay almıştır (%46,7). Sosyal boyut konusunda ise zayıf kaldığını düşünenler ile (%39,7) kararsız kalanlar (%36,8) birbirlerine çok yakındırlar.

Soruların ortalamalarına bakıldığında en yüksek ortalamaya sahip olan soru 3,64 ile 18.sorudur. İkinci sırayı 3,53 ile 20.soru almaktadır. Ankete katılan öğrenciler, Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımını yeterli bulmamakta ve Bologna Süreci'nin sadece şeklen uygulandığı görüşüne katılmaktadırlar. En düşük ortalama ise 13.soruya (3,05) aittir. Bologna Süreci'nin üniversite mezunlarının istihdam olanaklarını arttırması konusunda öğrenciler kararsızdırlar. İkinci en düşük oran ise 15.soruya aittir (3,12). Bologna Süreci'nin uygulamada standardizasyona yol açarak üniversitelerin özerkliği ve esnekliğini azaltabildiğine dair soruya öğrencilerin verdikleri cevapların ortalaması kararsız olduklarını göstermektedir. 9, 12 ve 14.sorular aldıkları 3,43 ortalama değerle "katılıyorum"a oldukça yakındırlar.

Hareketlilik ile ilgili soruların cevaplarına bakıldığında anketi yanıtlayan öğrencilerin sadece %1'inin lisans eğitimlerinin bir kısmını Erasmus, dil okulu, yaz okulu, ortak proje vb gibi nedenlerle yurtdışında geçirdikleri görülmektedir. Yurtdışına giden öğrencilerin %34,2'si (13) 4.sınıf 1.öğretim, %31,6'sı (12) 3.sınıf 1.öğretim, %26,3'ü (10) 4.sınıf 2.öğretim, %7,9'u (3) 3.sınıf 2.öğretim öğrencileridir. 4.sınıf öğrencilerin toplam payı %60,5'tir.

Öğrenci anketi sonuçlarına göre 16 farklı üniversiteden 38 öğrenci, öğrenimlerinin bir döneminde yurtdışına gitmişlerdir. Bu üniversiteler; Dokuz Eylül (9), Afyon Kocatepe (5), Adnan Menderes (2), Balıkesir (2), Gazi (2), Pamukkale (2), Hacettepe (2), Eskişehir Osmangazi (2), İstanbul (2), Uludağ (2), Sakarya (2), Ankara (2), Anadolu (1), Marmara (1), Çukurova (1), Bülent Ecevit (1) üniversiteleridir.

Öğrencilerin %42,1'i Erasmus programı ile yurtdışına giderken, %36,8'i çalışma programı ile yurtdışına gitmişlerdir. Üçüncü sırayı %18,4 ile dil okulu almaktadır. Öğrencilerin gittikleri ülkeler içinde birinci sırayı 13 öğrenci ile ABD almaktadır. İkinci sırada İngiltere (5), üçüncü sırada Polonya (4) yer almaktadır. Bunu, Litvanya (2), Almanya (2), Çek Cumhuriyeti (2) ve Portekiz (2) izlemektedir. Slovakya, Letonya, Avusturya,

Bulgaristan, Romanya, İtalya, Fransa ve Malta'ya 1'er öğrenci gitmiştir. ABD'ye giden öğrencilerin hepsi "Work and Travel" programı kapsamında yer alırken, dil okuluna giden öğrencilerin en çok tercih ettikleri ülke İngiltere'dir (5). İkinci sırada Avusturya (1) ve Malta (1) vardır. 1 öğrenci (Dokuz Eylül) bir dernekte staj yapmak için Portekiz'de bulunmuştur. Bir başka öğrenci (Eskişehir Osmangazi), "Avrupa Gönüllü Hizmeti" kapsamında Letonya'ya gitmiştir.

Yurtdışına giden öğrencilerin %50'si yurtdışına öğrenim görmek üzere gidecek öğrenciler için üniversiteleri tarafından yabancı dil eğitim olanağı sağlandığını ifade ederken diğer %50 ise böyle bir olanağın olmadığını belirtmişlerdir. Erasmus programı ile yurtdışına giden öğrencilerin döndüklerinde aldıkları derslerin kredilerinin tanınması hususunda problem yaşamadığı söylenebilir (%93,8). Erasmus programı ile yurtdışına giden 16 öğrenciden sadece 1'i döndüğünde kredilerin tanınması konusunda sorun yaşadığını belirtmiştir. Öğrenimleri sırasında yurtdışına gitmeyen öğrencilere, yurtdışında öğrenim görme olanaklarından (değişim programları/Erasmus vb.) yararlanmayı düşünüp düşünmedikleri sorusu yöneltilmiştir. %53,7'si bunu düşünmezken, %46,3'ü bu olanaklardan yararlanmayı düşünmektedirler.

Tablo 6. Öğrencilerin Maliye Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Yüzde Dağılımı ve Ortalama Değerleri

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama
s26Bölümümüzde alanımızla ilgili yeterlikleri kazandırıcı temel dersler mevcuttur.	4,1	12,4	13,0	54,1	16,4	3,66
s27Bölümümüzde öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine uygun yeterli sayı ve çeşitlilikte seçmeli ders verilmektedir.	19,1	31,0	15,0	26,2	8,7	2,74
s28 Bölümümüzde okutulan yabancı dil derslerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	49,3	28,6	9,8	7,0	5,2	1,90
s29.Bölümümüz ders programının yeni gelişmeleri de dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum.	3,3	7,5	12,1	33,8	43,3	4,06
s30Vergi hukuku derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerekir.	3,7	10,8	13,7	38,0	33,8	3,87
s31İktisat derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerekir.	7,7	20,4	17,0	31,4	23,5	3,43
s32İşletme derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerekir.	16,8	33,8	23,0	19,3	7,2	2,66
s33Muhasebe derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerekir.	4	9,4	9,9	39,0	37,6	3,97
s34Maliye bölümünün, verilen eğitimin içeriği bakımından fakültemizdeki diğer bölümlerden belirgin bir farkı olmadığını düşünüyorum.	18,0	27,2	14,3	25,4	15,2	2,93
s35Aldığım maliye eğitimi piyasadaki gelişmelerden uzak ve teoride kalmaktadır.	8,1	18,3	14,9	27,7	31,0	3,55
s36Maliye eğitiminde teoriden çok uygulamaya yönelik bilgiler verilmelidir.	9,8	12,2	8,3	24,7	45,1	3,83
s37Maliye eğitiminde teorik bilgiler ile uygulamayı belirli bir ölçüde dengelemek gerekir.	1,9	3,5	5,5	38,1	51,1	4,33
s38Derslerimiz öğrencilerin katılımıyla etkileşimli olarak gerçekleşmektedir.	14,2	26,8	18,5	28,4	12,1	2,98

s39Öğretimde bilgi iletişim teknolojileri yeterince kullanılmaktadır.	28,9	34,6	12,8	16,9	6,7	2,38
s40Bölümümüzde etkin ve işlevsel bir akademik danışmanlık hizmeti verilmektedir.	32,2	32,0	17,1	13,5	5,2	2,28
s41Dersler ve öğretim elemanlarının performansı ile ilgili görüşlerimiz dikkate alınmaktadır.	36,2	32,0	14,3	12,6	4,9	2,18
s42ECTS kredileri öğrencilere yeteri kadar tanıtıldı.	51,7	31,0	11,3	3,7	2,3	1,74
s43Yaşamboyu öğrenme ile kazanılan bilgi ve beceriler bölümümüzde dikkate alınmaktadır.	22,3	34,6	24,5	14,2	4,4	2,44
s44Maliye eğitimi uzaktan eğitime uygundur.	38,9	25,8	16,4	12,0	6,9	2,22
s45Yurtdışında öğrenim görme fırsatları (değişim programları/Erasmus vb.) ile ilgili bölümümüz tarafından yeterli bilgilendirme yapılıyor.	36,8	34,7	12,9	11,8	3,8	2,11
s46Öğrenimin bir döneminin yurtdışında geçirilmesinin istihdam olanaklarını arttıracığını düşünüyorum.	3,9	7,2	16,1	37,6	35,3	3,93
s47Bölümümüzün uluslararası işbirliği ve hareketlilik anlaşmalarını yeterli buluyorum.	21,5	31,2	31,7	11,4	4,1	2,46
s48Yurtdışı programlarına ne şekilde başvurulduğu/nasıl bir süreç izlendiği hakkında yeterli bilgiye sahibim.	28,2	39,2	13,2	15,2	4,3	2,28
s49Üniversitemiz genelinde öğrencilerin yönetim düzeyinde karar alma süreçlerine yeterince dahil edildiklerini düşünüyorum.	41,7	37,2	13,1	5,3	2,7	1,90
s50Fakültemiz yönetim düzeyinde öğrencilerin karar alma süreçlerine yeterince dahil edildiklerini düşünüyorum.	42,3	37,5	12,9	5,2	2,1	1,87
s51Bölümümüz yönetim düzeyinde öğrencilerin karar alma süreçlerine yeterince dahil edildiklerini düşünüyorum.	40,5	37,0	14,5	5,8	2,2	1,92
s52Lisans derecem alanımla ilgili istihdam fırsatları için yeterlidir.	14,9	26,6	34,3	18,3	5,9	2,74
s53Maliye bölümü mezunlarının çoğunluğu için genel istihdam alanı kamu sektörüdür.	3,6	11,8	11,9	45,4	27,3	3,81
s54Maliye bölümü mezunları esas olarak kamu sektörüne yönelik yetiştirilmelidir.	7,0	15,2	12,8	32,4	32,6	3,68
s55Aldığım maliye eğitiminin istihdam alanları ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.	9,9	30,1	25,9	27,9	6,1	2,90
s56Bölümümüzde mezuniyet sonrası iş seçenekleri konusunda kapsamlı rehberlik, bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti verilmektedir.	39,4	36,5	11,7	9,4	3,0	2,00
s57Kurum sınavlarında başarılı olabilmek için yardımcı eğitim almaksızın lisans düzeyinde aldığım eğitim yeterlidir.	40,1	34,7	15,1	7,6	2,5	1,98
s58Çalışma kariyerine başlamak için ek yeterlikler/özellikler aramak zorunda kalacağımı düşünüyorum.	4,3	5,4	7,9	40,8	41,7	4,10
s59Lisans derecemın uluslararası çapta geçerli olduğunu düşünüyorum.	27,5	35,9	25,0	8,6	2,9	2,24
s60Maliye bölümlerinin Avrupa'da tam eşdeğerliliğinin olmaması diplomaların tanınması konusunda sorun yaratabilir.	4,3	7,2	25,9	38,8	23,8	3,71
s61Üniversitemin öğrencilere sağladığı sosyal imkanların yeterli olduğunu düşünüyorum.	33,9	30,0	16,0	15,1	4,9	2,27
s62Üniversitemde dezavantajlı gruplara (maddi durumu iyi olmayanlar, engelliler, göçmenler vd.) yönelik yeterli eğitim imkanı sunulmaktadır.	19,3	23,4	34,1	17,8	5,3	2,67
s63Üniversitemde dezavantajlı gruplara (maddi durumu iyi olmayanlar, engelliler, göçmenler vd.) yönelik yeterli sosyal hizmet sunulmaktadır.	19,4	24,7	35,5	15,4	5,0	2,62

Öğrencilerin %70,5'i bölümlerinde alanla ilgili yeterlilikleri kazandırıcı temel derslerin mevcut olduğunu düşünürken, %34,9'u ilgi ve gereksinimlerine uygun yeterli sayı ve çeşitlilikte seçmeli ders verildiğini, %12,2'si okutulan yabancı dil derslerinin yeterli olduğunu düşünmektedirler. Ders programlarının yeni gelişmeleri de dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirten öğrencilerin oranı %77,1'dir. Öğrencilerin, %76,6'sı muhasebe derslerinin, %71,8'i vergi hukuku derslerinin, %54,9'u iktisat derslerinin, %26,5'i işletme derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerektiğini düşünmektedirler.

Bölüm dersleri ile ilgili öğrencilerin cevaplarında en yüksek ortalama değere sahip soru 4,06 ile "Bölümümüz ders programının yeni gelişmeleri de dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum." ifadesidir. Bu soruyu 3,97 ortalama değer ile "Muhasebe derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerekir" sorusu izlemektedir. Öğrencilerin muhasebe derslerinden sonra en çok vergi hukuku derslerinin ağırlığının artırılması gerektiğini düşündükleri görülmektedir (ortalama değer: 3,87). En düşük ortalama ise yabancı dil derslerinin yeterliliği ile ilgili sorunun aldığı 1,90 değeridir.

Öğrencilerin %40,6'sı maliye bölümünün, verilen eğitimin içeriği bakımından fakültedeki diğer bölümlerden belirgin bir farkı olmadığına katılmaktadırlar. %45,2'si ise bu görüşe katılmamaktadırlar. Katılanlar ve katılmayanların birbirine yakın değerler aldıkları görülmektedir. Bu sorunun ortalama değeri 2,93 ile kararsızlığı göstermektedir.

Aldıkları eğitimin piyasadaki gelişmelerden uzak ve teoride kaldığını düşünenlerin oranı %58,7 iken, öğrencilerin %69,8'i teoriden çok uygulamaya yönelik bilgilerin verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Teori ile uygulamanın dengelenmesi gerektiğini düşünenler ise %89,2'lik bir pay almışlardır.

Öğrencilerin %40,5'i derslerin öğrencilerin katılımıyla etkileşimli olarak gerçekleştiğini belirtmişlerdir. %41'i ise öğrencilerin katılımıyla gerçekleşmediğini düşünmektedirler. Katılanlar ve katılmayanların yüzdesinin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Sorunun aldığı ortalama değer ise 2,98 ile kararsızlığa işaret etmektedir. Öğretimde bilgi iletişim teknolojilerinin yeterince kullanıldığını düşünenler %23,6; bölümlerinde etkin ve işlevsel bir akademik danışmanlık hizmeti verildiğini ifade edenler %18,7 ile düşük bir pay almışlardır.

Dersler ve öğretim elemanlarının performansı ile ilgili görüşlerinin dikkate alındığını düşünen öğrenciler %17,5'i oluştururken, dikkate alınmadığını düşünenler ise %68,2'lik pay almışlardır. Öğrencilerin %82,7'si ECTS kredilerinin öğrencilere yeterince tanıtılmadığını, %56,9'u yaşamboyu öğrenme ile kazanılan bilgi ve becerilerin bölümde dikkate alınmadığını, %64,7'si maliye eğitiminin uzaktan eğitime uygun olmadığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin %71,5'i yurtdışında öğrenim görme fırsatları (değişim programları/Erasmus vb.) ile ilgili bölümleri tarafından yeterli bilgilendirme yapılmadığını ifade ederken, yeterli bilgilendirme yapıldığını düşünenlerin oranı ise %15,6'dır. %72,9'u öğrenimin bir döneminin yurtdışında geçirilmesinin istihdam olanaklarını arttıracaklarını, %11,1'i arttırmayacaklarını, %16,1'i kararsız olduklarını söylemişlerdir. Bölümlerinin uluslararası işbirliği ve hareketlilik anlaşmalarını yeterli bulanların oranı %15,5; kararsızlarınki %31,7; katılmayanlarınki ise %52,7'dir. Ortalama değer 2,46'dır. Öğrencilerin

%67,4'ü yurtdışı programlarına ne şekilde başvurulduğu/nasıl bir süreç izlendiğine dair yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmektedirler.

Öğrencilerin %8'i üniversite yönetim düzeyinde, %7,3'ü fakülte yönetim düzeyinde, %8'i bölüm düzeyinde karar alma süreçlerine yeterince dahil ediklerini düşünmektedirler. Katılmayanların oranı sırasıyla %78,9, %79,8, %77,5'tir. Ortalama değer en yüksek olduğu düzey bölüm düzeyidir (1,92). En düşük olduğu ise 1,87 ile fakülte düzeyidir.

Lisans derecesinin alanla ilgili istidam fırsatları için yeterli olduğunu düşünen öğrenciler % 24,2'lik bir paya sahiptir. %41,5'i ise yeterli olmadığını düşünmektedir. Bu konuda kararsız kalanlar %34,3'lük pay almaktadır. Lisans derecelerinin alanları ile ilgili istihdam fırsatları için yeterli olmadığını düşünenler en yüksek payı almakla birlikte kararsızlar da ona yakın bir orandadır. Dolayısıyla ortalama değer 2,74 ile kararsızlığı göstermektedir.

Öğrencilerin %72,7'si maliye bölümü mezunlarının çoğunluğu için genel istihdam alanını kamu sektörü olarak görmektedirler. Maliye bölümü mezunlarının esas olarak kamu sektörüne yönelik yetiştirilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı %65'tir. Maliye eğitiminin istihdam alanları ile ilgili yeterli bilgiye sahibim diyenler %34, yeterli bilgiye sahip değilim diyenler %40, kararsızlar ise %25,9'luk paya sahiptirler. Katılanlar ve katılmayanlar birbirlerine yakın değerler almışlardır. Ortalama değer 2,90 ile kararsızlığı göstermektedir. Bölümlerinde mezuniyet sonrası iş seçenekleri konusunda kapsamlı rehberlik, bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti verildiğine katılanlar %12,4; katılmayanlar %75,9; kararsızlar %11,7'lik pay almışlardır. Katılmayanlar içinde "kesinlikle katılmıyorum" diyenlerin oranı daha yüksektir (%39,4). Ortalama değer 2'dir. Öğrencilerin %74,8'i kurum sınavlarında başarılı olabilmek için yardımcı eğitim almaksızın lisans düzeyinde aldıkları eğitimi yeterli görmemektedirler. %82,5'i ise çalışma kariyerine başlamak için ek yeterlikler/özellikler aramak zorunda kalacağını düşünmektedir.

Lisans derecelerinin uluslararası çapta geçerli olmadığını düşünenler %63,4'lük pay alırken, maliye bölümlerinin Avrupa'da tam eşdeğerliğinin olmamasının diplomaların tanınması konusunda sorun yaratabileceğine katılanların oranı ise %62,6'dır.

Üniversitelerinin öğrencilere sağladığı sosyal imkanların yeterli olduğunu düşünenlerin oranı %20, yeterli olduğuna katılmayanların oranı %63,9'dur. Dezavantajlı gruplara yönelik yeterli eğitim imkanı sunulduğunu belirtenlerin oranı %23,1; buna katılmayanların oranı %42,7 ve kararsızların oranı %34,1'dir. Dezavantajlı gruplara yönelik yeterli sosyal hizmet sunulduğunu ifade edenlerin oranı ise %20,4; katılmayanların oranı %44,1; kararsızların oranı ise %35,5'tir. Dezavantajlı öğrencilere yönelik hizmetler konusunda katılmayanlar ile kararsızların oranı birbirine yakın seyretmektedir. Ortalama değerleri sırasıyla 2,67 ve 2,62'dir. Genel olarak öğrencilere sağlanan sosyal imkanların yeterliliği ise bu soru grubu arasında en düşük ortalama değere sahiptir (2,27).

Öğrencilerin Bologna Süreci'nde maliye eğitimi ile ilgili sorulara verdikleri yanıtların ortalamaları karşılaştırıldığında en yüksek ortalama değeri 4,33 ile 37.soru almıştır. Buna göre öğrenciler maliye eğitiminde teorik bilgiler ile uygulamayı belirli bir ölçüde dengelemek gerektiğine katılmaktadırlar. İkinci sırayı 4,10 ile 58.soru, üçüncü sırayı 4,06 ile 29.soru almıştır. Buna göre öğrenciler çalışma kariyerine başlamak için ek

yeterlikler/özellikler aramak zorunda kalacaklarına, ders programının yeni gelişmeleri de dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğine katılmaktadırlar.

En düşük ortalama değer ise 1,74 ile 42.soruya aittir. İkinci sırayı 1,87 ile 50.soru, üçüncü sırayı 1,90 ile 28. ve 49. sorular almaktadır. ECTS kredilerinin kendilerine yeterince tanıtıldığına, fakülte yönetim düzeyinde öğrencilerin karar alma süreçlerine yeterince dahil edildiklerine, üniversite genelinde öğrencilerin yönetim düzeyinde karar alma süreçlerine yeterince dahil edildiklerine, bölümlerinde okutulan yabancı dil derslerinin yeterli olduğuna katılmamaktadırlar.

3.2. Ki-Kare Bağımsızlık Testi Sonuçları

Ki-kare bağımsızlık testi, nominal (sınıflama) ya da ordinal (sıralama) ölçekli iki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılan bir testtir (Baş, 2008: 183). Ki-kare testiyle iki değişken arasında bağımsızlığın olup olmadığını tespit edebilmek için teorik frekanslar ile gözlemlenen frekanslar arasındaki farklar incelenir. Frekans değerlerinin birbirine yakın olması bağımsızlık olduğunu, değerlerin farklı olması ise bağımsızlık olmadığını gösterir (Turanlı ve Güriş, 2000: 722). Değişkenlerin birbirinden bağımsız olması, aralarında bir ilişkinin bulunmamasını ifade eder (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 239).

Öğrencilerin buldukları sınıfla Bologna Süreci'nden haberdar olup olmamaları, yurtdışında bulunup bulunmamaları, yurtdışındaki öğrenim fırsatlarından yararlanmayı düşünüp düşünmemeleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için ki-kare testleri yapılmıştır.

Testlerin sonuçlarına göre öğrencilerin buldukları sınıflara göre Bologna Süreci'nden haberdar olup olmamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır [p değeri (kuyruk olasılığı) 0,008]. 4.sınıf 1.öğretim öğrencilerinin %18,5'i daha önce Bologna Süreci'ni duyduklarını ifade ederken, bunu 4.sınıf 2.öğretim öğrencileri %17,6 ile takip etmektedir. En düşük oran ise 3.sınıf 1.öğretim öğrencilerine aittir (%13,4). 1. ve 2. öğretim olmaları dikkate alınmadan 3. ve 4. sınıf olarak gruplama yapıldığında sonuçlar iki grup arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($p=0,002$). 3.sınıfta okuyan öğrencilerin %14,3'ü daha önce Bologna Süreci kavramını duyduklarını ifade etmişlerdir. 4.sınıfta okuyan öğrencilerin ise %18,1'i Süreç'ten haberdardırlar. 4.sınıf öğrencilerinin Bologna Süreci'nden 3.sınıf öğrencilerine göre daha fazla haberdar olduğu söylenebilir. 4.sınıf öğrencilerinin mezuniyetlerinin yakın olması ve okul bitirme kaygıları nedeniyle zaman zaman derslerde ve müfredatta değişiklik yapılmasını gerektiren Bologna Süreci hakkında daha bilgili oldukları düşünülebilir. Öğretim türü esas alınarak yapılan ki-kare testine göre 1.ve 2.öğretim öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır ($p=0,330$).

Öğrencilerin öğrenimlerinin bir döneminde yurtdışında bulunup bulunmamaları, 3. veya 4. sınıf olmalarına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p=0,015$). 4.sınıf öğrencilerinin %1,5'i yurtdışında bulunmuşken, bu oran 3.sınıf öğrencileri için % 0,7'dir. Yurtdışına giden öğrencilerin %60,5'i 4.sınıf öğrencisidir. Öğretim türleri ile öğrencilerin yurtdışına gidip gitmemeleri arasında ise bir ilişki yoktur ($p=0,516$).

Öğrencilerin okudukları sınıfla, kayıtlı oldukları öğretim türü birlikte ele alınarak yapılan ki-kare testi sonuçları, 4 grup arasında yurtdışında öğrenim fırsatlarından yararlanmayı düşünüp düşünmemelerine göre bir farklılaşma olduğunu göstermektedir

($p=0,000$). Öğrenimlerinin bir dönemini yurtdışında geçirmeyen öğrencilere yöneltilen yurtdışına gitmek isteyip istemediklerine dair soruya verilen yanıtlara bakıldığında 3.sınıf 2.öğretim öğrencilerinin bu konuda daha istekli oldukları görülmektedir (%55,3). Onları %49,1 ile 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri izlemektedir. 4.sınıf öğrencilerinin 3.sınıf öğrencilerine göre yurtdışına gitmeyi daha az düşündükleri görülmektedir. Mezuniyetleri yakın olan 4.sınıf öğrencilerinin böyle bir tutum sergilemesi doğaldır. En düşük oran %37,8 ile 4.sınıf 1.öğretim öğrencilerine aittir.

1.ve 2.öğretim ayrımı olmaksızın öğrencilerin okudukları sınıfa göre yurtdışındaki öğrenim fırsatlarından yararlanmayı düşünüp düşünmemeleri konusunda bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için ki-kare testi yapılmıştır. p değeri 0,05'ten küçüktür ($p=0,000$). 3. ve 4. sınıflar arasında anlamlı bir farklılık vardır. 3.sınıfların %51,4'ü yurtdışındaki öğrenim fırsatlarından yararlanmayı düşünürken, 4.sınıfların %38,9'u bu konuda isteklidir. 3.sınıfların yurtdışına gitme konusunda daha istekli oldukları görülmektedir. Öğrencilerin kayıtlı oldukları öğretim türüne ilişkin yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre ($p=0,016$), 2.öğretim öğrencileri yurtdışına gitme konusunda daha isteklidirler. 1.öğretim öğrencilerinin %44,7'si, 2.öğretim öğrencilerinin %48,8'i öğrenim görmek için yurtdışına gitmeyi düşünmektedirler.

3.3. Öğrencilerin Bologna Süreci ve Maliye Eğitime İlişkin Görüşlerindeki Farklılıkların Analizi

Likert ölçekli sorulara Kolmogorov-Smirnov normallik testi yapıldığında tüm soruların p değeri 0,000 bulunmuştur ($p < 0,05$). Bu durumda H_0 hipotezi reddedilir. Değişkenler normal dağılmamaktadır. Normal dağılım şartı sağlanamadığı için parametrik testler yerine parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Parametrik testler daha güçlü testler olmalarına karşın, normal dışı dağılım gösteren verilere parametrik test uygulanması doğru sonuçlara ulaşılmasını engeller (Sipahi, ve diğ., 2010, 183).

İki bağımsız örneğin aynı anakütleden gelip gelmediğini test etmek için parametrik testlerin varsayımları yerine getirilemediğinde t testi yerine Mann-Whitney U Testi kullanılır (Turanlı ve Güriş, 2000: 709). Test hesaplanırken ilk olarak, her iki gruba ilişkin veriler küçükten büyüğe sıralanır. Sıralanan tüm bu verilere 1'den n'e kadar (n veri sayısı) sıra numarası verilir. Sıralamaya konan gözlemler eşit olduğunda, ortak değerlere bunlara karşılık gelen sıraların ortalaması verilir. Son aşamada iki gruba ilişkin sıralamaların toplamı hesaplanır (Altunışık ve diğ., 2005: 185-186).

İlişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalamasının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden Kruskal Wallis analizinde, k tane örneklemin bir bağımlı değişkene ait puanları karşılaştırılır. Bağımlı değişkenin en az sıralama ölçeğinde ve gözlemlerin birbirinden bağımsız olması gerekir (Büyüköztürk, 2012: 158). Kruskal Wallis H testinde, Mann-Whitney U testinde yapıldığı gibi, önce değerler sıralanır, daha sonra sıralama değerlerinin ortalamaları karşılaştırılır (Sipahi ve diğ. 2010: 194).

3.3.1. Bologna Süreci'ne İlişkin Görüşlerindeki Farklılıkların Analizi

Öğrencilerin Bologna Süreci'ne ilişkin görüşlerinde, öğrenimlerinin bir döneminde yurtdışında bulunup bulunmamalarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile sınanmıştır. Gruplar arasında anlamlı farklılık gösteren soruya ilişkin sonuçlar Tablo 7'de özetlenmiştir. Buna göre öğrenimleri sırasında yurtdışına

giden ve gitmeyen öğrencilerin Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımı konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir ($p=0,001$). Yurtdışına gitmeyenler, Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımının yeterli olmadığına katılırlarken (3,62); yurtdışına gidenler “kesinlikle katılmaktadırlar” (4,50).

Tablo 7. Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu (s.18)

	s21	Ortalama	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
s18 Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımı yeterli değildir.	Evet	4,50	1,967E3	1,602E5	-3,340	,001
	Hayır	3,62				

Yurtdışındaki öğrenim olanaklarından yararlanmak isteyenler ve istemeyenlerin Bologna Süreci'ne yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonucuna göre 4 sorunun p değeri 0,05'in altındadır (10, 11,12,18). İstatistiksel olarak anlamlı bulunan farklar Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 8. Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu (s.10, s.11, s.12, s.18)

	s25	Ortalama	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
s10	Evet	3,51	3,491E4	7,595E4	-2,477	,013
	Hayır	3,26				
s11	Evet	3,43	3,578E4	7,682E4	-2,006	,045
	Hayır	3,23				
s12	Evet	3,60	3,275E4	7,380E4	-3,637	,000
	Hayır	3,27				
s18	Evet	3,76	3,404E4	7,508E4	-2,943	,003
	Hayır	3,48				

Yurtdışında öğrenim görmek isteyenlerin ortalama değerleri daha yüksektir. Bologna Süreci'nin öğrencilerin başarısı üzerinde pozitif bir etkisi olacağına yurtdışına gitmek isteyenler katılırlarken (3,51), yurtdışına gitmek istemeyenler bu konuda kararsız kalmışlardır (3,26). Bologna Süreci'nin öğrencilerin yükseköğretim yönetişimine katılımını arttıracak bir fırsat olması konusunda yurtdışına gitmek istemeyenler daha kararsızdır (3,23). Yurtdışına gitmek isteyenlerin ortalama değeri “katılıyorum”a yakın bir değer almıştır (3,43). Yurtdışına gitmek isteyenler, Bologna Süreci'nin üniversiteden alacakları diplomaya uluslararası ek bir değer sağlayacağına katılırken (3,60), yurtdışına gitmek istemeyenler bu konuda kararsız kalmıştır (3,27). Yurtdışına gitmek isteyenler, Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımını yeterli bulmazken (3,76), yurtdışına gitmek istemeyenler bu konuda kararsızdırlar (3,48).

Öğrencilerin okudukları sınıfa göre Bologna Süreci hakkındaki görüşlerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre 10, 11 ve 13. soruların p değerleri 0,05'in altındadır. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan farklar Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 9. Kruskal Wallis H Testi Sonuçları Özet Tablosu (s.10, s.11, s.13)

	s2	Ortalama	Chi-Square	df	Asymp. Sig.
s10	3.sınıf-1.Öğretim	3,51	8,889	3	,031
	3. sınıf-2.Öğretim	3,16			
	4.sınıf-1.Öğretim	3,35			
	4.sınıf-2.Öğretim	3,46			
s11	3.sınıf-1.Öğretim	3,46	14,977	3	,002
	3. sınıf-2.Öğretim	3,13			
	4.sınıf-1.Öğretim	3,19			
	4.sınıf-2.Öğretim	3,56			
s13	3.sınıf-1.Öğretim	3,14	9,036	3	,029
	3. sınıf-2.Öğretim	2,97			
	4.sınıf-1.Öğretim	2,89			
	4.sınıf-2.Öğretim	3,24			

Hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testleri yapılmıştır. Test sonuçlarına göre, 10.soru için 3.sınıf 2.öğretim öğrencilerinin, 3.sınıf 1.öğretim ve 4.sınıf 2.öğretimleri öğrencileri ile arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır (sırasıyla $p=0,006$; $p=0,046$). 3.sınıf 2.öğretim öğrencileri, Bologna Süreci'nin öğrencilerin başarısı üzerinde pozitif bir etkisi olacağı konusunda kararsız kalırken (3,16), 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri buna katılmaktadırlar (3,51). 4.sınıf 2.öğretim öğrencileri kararsız olmakla birlikte, “katılıyorum” a oldukça yakın bir değer almışlardır (3,46). Tablo 11'den de görülebileceği gibi 4 grup arasında en düşük ortalama değer 3.sınıf 2.öğretim öğrencilerine aittir.

11.soru için yapılan Mann-Whitney U test sonuçlarına bakıldığında, 3.sınıf 2.öğretim öğrencileri ve 4.sınıf 1.öğretim öğrencilerinin; 3.sınıf 1.öğretim ve 4.sınıf 2.öğretim öğrencilerinden farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (3.sınıf 2.öğretim ile 3.sınıf 1.öğretim öğrencilerine ilişkin p değeri 0,013; 3.sınıf 2.öğretim ile 4.sınıf 2.öğretim öğrencilerine ilişkin p değeri 0,003; 4.sınıf 1.öğretim ile 3.sınıf 1.öğretim öğrencilerine ilişkin p değeri 0,014; 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri ile 4.sınıf 2.öğretim öğrencilerine ilişkin p değeri 0,003'tür.). Bu durum ortalama değerlere bakıldığında da açıkça görülmektedir. 3.sınıf 2.öğretim (3,13) ve 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri (3,19) en düşük ortalama değerlere sahip gruplardır. 4.sınıf 2.öğretim öğrencileri 3,56 ile en yüksek ortalama değere sahip olurken, onları 3,46 ortalama ile 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri izlemektedir. 4.sınıf 2.öğretim öğrencileri, “Bologna Süreci'ni öğrencilerin yükseköğretim yönetişimine katılımını arttıracak bir fırsat olarak görüyorum” ifadesine katılırlarken, 3.sınıf 2.öğretim ve 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri bu konuda kararsız kalmışlardır. 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri de bu konuda kararsız olmakla birlikte ortalama değeri “katılıyorum” a yakındır.

13.soru için 4.sınıf 1.öğretim öğrencilerinin 3.sınıf 1.öğretim ve 4.sınıf 2.öğretim öğrencileri ile arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir (sırasıyla $p=0,025$; $p=0,005$). Bologna Süreci'nin üniversite mezunlarının istihdam olanaklarını artırması konusunda tüm gruplar kararsız olmakla birlikte 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri en düşük ortalama değerine sahip gruptur (2,89). En yüksek ortalama değerine sahip grup 3,24 ile 4.sınıf 2.öğretim öğrencileridir. Bunları 3,14 ile 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri takip etmiştir.

3.3.2. Maliye Eğitime İlişkin Görüşlerindeki Farklılıkların Analizi

Öğrencilerin maliye eğitimine ilişkin görüşlerinde; Bologna Süreci'ni duyup duymamaları, öğrenimleri için yurtdışına gidip gitmemeleri, yurtdışına gitmeyi düşünüp düşünmemelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için Mann-Whitney U testleri yapılmıştır. Belirgin (yorumlamaya elverişli) farklılık çıkan sorular aşağıda ele alınmıştır.

Mann-Whitney U testi sonucunda, öğrencilerin yurtdışına gidip gitmemelerine göre maliye eğitimine ilişkin görüşlerindeki anlamlı ve belirgin farklılıklar Tablo 10'da özetlenmiştir. Yurtdışına giden ve gitmeyen öğrenciler arasında 3 soru için (s34,s48,s54) belirgin farklılık göze çarpmaktadır. Maliye bölümünün, verilen eğitimin içeriği bakımından fakültedeki diğer bölümlerden belirgin bir farkı olmadığına yurtdışına gidenler katılmazken (2,45), yurtdışına gitmeyenler bu konuda kararsızdırlar (2,93). Maliye bölümü mezunlarının esas olarak kamu sektörüne yönelik yetiştirilmesi gerektiği konusunda yurtdışına gidenler kararsız kalırken (3,26), yurtdışına gitmeyenler buna katılmaktadırlar (3,69). Daha önce öğrenimlerinin bir döneminde yurtdışında bulunan öğrenciler, yurtdışı programlarına ne şekilde başvurduğu/nasıl bir süreç izlendiği hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarına katılırlarken (3,61), yurtdışına gitmeyen öğrenciler ise yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmektedirler (2,27).

Tablo 10. Mann-Whitney U Testi Sonuçları Özet Tablosu (s34, s48, s54)

	s21	Ortalama	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
s34	Evet	2,45	5,474E4	5,548E4	-2,133	,033
	Hayır	2,93				
s48	Evet	3,61	3,352E4	6,454E6	-5,647	,000
	Hayır	2,27				
s54	Evet	3,26	5,325E4	5,399E4	-2,404	,016
	Hayır	3,69				

Öğrencilerin buldukları sınıfa göre maliye eğitimi ile ilgili düşüncelerinin farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. 25 sorunun p değeri 0,05'in altında değer almıştır (26, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 49, 50, 51, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunu tespit edebilmek için Mann-Whitney U testleri yapılmıştır. Test sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı ve belirgin farklılık çıkan sorular Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Kruskal Wallis H Testi Sonuçları (s31, s35, s43, s47)

	s2	Ortalama	Chi-Square	df	Asymp. Sig.
s31	3.sınıf-1.Öğretim	3,42	20,817	3	,000
	3. sınıf-2.Öğretim	3,27			
	4.sınıf-1.Öğretim	3,53			
	4.sınıf-2.Öğretim	3,50			
s35	3.sınıf-1.Öğretim	3,47	25,438	3	,000
	3. sınıf-2.Öğretim	3,46			
	4.sınıf-1.Öğretim	3,67			
	4.sınıf-2.Öğretim	3,68			
s43	3.sınıf-1.Öğretim	2,53	49,005	3	,000
	3. sınıf-2.Öğretim	2,57			
	4.sınıf-1.Öğretim	2,27			
	4.sınıf-2.Öğretim	2,31			
s47	3.sınıf-1.Öğretim	2,56	23,078	3	,000
	3. sınıf-2.Öğretim	2,46			
	4.sınıf-1.Öğretim	2,35			
	4.sınıf-2.Öğretim	2,38			

Mann-Whitney U testlerinin sonuçlarına göre 31.soru için 3.sınıf 2.öğretim öğrencileri ile diğer gruplar arasında ve 3.sınıf 1.öğretim ile 4.sınıf 1.öğretim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. 3.sınıf 2.öğretim-3.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin p değeri 0,011; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin p değeri 0,000; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 2.öğretim gruplarına ilişkin p değeri 0,001 ve 3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin p değeri 0,033'tür. İktisat derslerinin maliye eğitimi içindeki ağırlığının artırılması gerektiği konusunda en düşük ortalamayı 3,27 ile 3.sınıf 2.öğretim öğrencileri almıştır. 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri de bu konuda kararsız olmakla birlikte, ortalamaları "katılıyorum"a yakın bir değer almıştır (3,42). 4.sınıf öğrencileri iktisat derslerinin ağırlığının artırılması gerektiğine katılmaktadırlar. En yüksek ortalamayı 3,53 ile 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri almıştır.

35. soru için yapılan Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre 3. ve 4.sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır (3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,000$; 3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 2.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,000$; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,001$; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 2.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,002$). Ortalama değerlere bakıldığında 4.sınıf öğrencilerinin aldıkları maliye eğitiminin piyasadaki gelişmelerden uzak ve teoride kaldığına katıldıkları, 3.sınıf öğrencilerinin ise bu konuda kararsız kaldıkları görülmektedir.

Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre 43. soru için 3. ve 4.sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır (3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 1.öğretim; 3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 2.öğretim; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 1.öğretim; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 2.öğretim grupları için p değeri 0,000'dır). 4.sınıf öğrencileri yaşamboyu öğrenme ile kazanılan bilgi ve becerilerin bölümlerinde dikkate alındığına katılmazken, 3.sınıf öğrencileri bu konuda kararsızdırlar.

"Bölümümüzün uluslararası işbirliği ve hareketlilik anlaşmalarını yeterli buluyorum." sorusu için hangi gruplar arasında farklılık olduğunu tespit etmek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri ile 4.sınıf öğrencileri arasında ve 3.sınıf 2.öğretim öğrencileri ile 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri arasında anlamlı

farklılık bulunmaktadır (3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,000$; 3.sınıf 1.öğretim-4.sınıf 2.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,001$; 3.sınıf 2.öğretim-4.sınıf 1.öğretim gruplarına ilişkin $p=0,034$). Ortalama değerlere bakıldığında 4.sınıf öğrencileri uluslararası işbirliği ve hareketlilik anlaşmalarını yeterli bulmazken, 3.sınıf 1.öğretim öğrencilerinin bu konuda kararsız (2,56) oldukları görülmektedir. 3.sınıf 2.öğretim ile 4.sınıf 1.öğretim öğrencileri uluslararası işbirliği ve hareketlilik anlaşmalarını yeterli bulmamakla birlikte, 3.sınıf 2.öğretim öğrencilerinin ortalama değeri (2,46) kararsızlığa yakın bir değer almıştır. 3.sınıf 1.öğretim öğrencileri kararsızken, diğer gruplar bu ifadeye katılmamaktadırlar.

4. SONUÇ

2011-2012 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde 30 maliye bölümünde 3. ve 4. sınıf öğrencilerine uygulanan anket sonuçları, öğrencilerin bölümlerdeki Bologna reform düzenlemelerine katılımının hemen hemen hiç olmadığını, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun (%84,1) Bologna Süreci'nden haberdar olmadığını göstermektedir. 4.sınıf öğrencilerinin Bologna Süreci'nden 3.sınıf öğrencilerine göre daha fazla haberdar olduğu söylenebilir.

Bölümlerde ders müfredatı düzenlenirken, program çıktıları ve öğrenme çıktıları hazırlanırken, ECTS kredileri belirlenirken Bologna Süreci'nde önemli paydaşlardan biri olan öğrencilerin görüşlerine başvurulması öğrenci odaklı öğrenim ve düzenlemelerin kağıt üstünde kalmaması açısından önem taşımaktadır. Bologna Süreci ile ilgili öğrenciler seminer, konferans gibi bilgilendirme toplantıları ile bilgilendirilebilirler. Ayrıca öğrencilerin bölüm, fakülte ve üniversite genelinde yönetim düzeyinde karar alma süreçlerine yeterince dahil edilmediklerini düşündükleri göz önüne alındığında, öğrencilerle etkileşimin sağlanması ihtiyacı göze çarpmaktadır.

Bologna Süreci'nden haberdar olan öğrencilerin genel olarak en az yarısının Bologna Süreci'nin güçlü yönleri konusunda olumlu baktığı görülmektedir. Sadece mezunların istihdam olanaklarını arttırması konusunda kararsızlar en yüksek payı almışlardır. Eleştiriler konusundaki bulgular çeşitlilik arz etmektedir. Bologna Süreci'nin standardizasyona yol açarak özerklik ve esnekliği azaltması ile yükseköğretimin ticarileşmesine yol açması konusunda kararsızların oranı öğrencilerin yarısına yaklaşmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin yarısından çoğu, Bologna Süreci'ne öğrencilerin katılımını yeterli bulmamakta ve Bologna Süreci'nin sadece şeklen uygulandığı görüşüne katılmaktadırlar. Bologna Süreci'nin sosyal boyutunun zayıf kalması ve beyin göçünü arttırması konusunda ortalama olarak kararsızdırlar.

Bologna'nın önemli eylem başlıklarından biri olan hareketliliğin çok düşük olduğu gözlenmiştir. Bunda Avrupa'da birkaç yer dışında maliye bölümü olmamasının etkili olduğu söylenebilir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu yurtdışında öğrenim görme fırsatları ile ilgili bölümleri tarafından yeterli bilgilendirme yapılmadığını düşünmektedirler. Öğrencilerin yarıdan fazlası öğrenimleri sırasında yurtdışına gitmek istememekte oldukları (%53,7). Yurtdışına gitme konusunda 3.sınıflar daha isteklidir. Mezuniyetleri yakın olan 4.sınıf öğrencilerinin böyle bir tutum sergilemesi doğaldır. 2.öğretim öğrencileri 1. öğretim öğrencilerine göre daha isteklidir.

Yurtdışı programları ile ilgili bilgilendirme ve yönlendirme yapılması hareketliliğin artmasına katkı sağlayabilir. Öğrenimleri için yurtdışına giden öğrencilerin kredilerini saydırma konusunda sıkıntı çekmediği görülmektedir. Avrupa'da birkaç yer dışında maliye bölümü olmadığı düşünüldüğünde öğrencilerin daha çok diğer iktisadi ve idari bilimler

programlarına gittikleri söylenebilir. Dolayısıyla, aynı program olmasından çok yürütülen ders programı ve ders içeriklerinin uyumlu olmasının daha belirleyici olduğu öne sürülebilir. Bunun için ders programlarının güncel gelişmeleri de içine alacak ve dünya ile uyumlu olacak şekilde düzenlenmesi, seçmeli derslerin çeşitlendirilmesi, özellikle yabancı dilde verilen derslerin yaygınlaştırılması önerilebilir. Anket sonuçlarına göre öğrenciler temel derslerin verildiğini düşünürken, yabancı dil derslerinin yeterli olmadığını düşünmektedirler. Öğrencilerin yarısı (%50,1) seçmeli derslerin yeterli sayı ve çeşitlilikte olmadığını düşünmektedir. Ortalama olarak ise öğrenciler bu konuda kararsızdırlar. Ayrıca, muhasebe ve vergi hukuku derslerinin ağırlığının artırılmasını istemektedirler.

Öğrenciler öğretimde bilgi iletişim teknolojilerinin yeterince kullanılmadığını, etkin ve işlevsel bir akademik danışmanlık hizmeti verilmediğini düşünmektedirler. Derslerin öğrencilerin katılımıyla etkileşimli olarak gerçekleşmesi konusunda ortalama olarak kararsız oldukları görülmektedir. Öğrencilerin büyük kısmı derslerin ve öğretim elemanlarının performansı ile ilgili görüşlerinin dikkate alınmadığını düşünmektedirler. Öğrencilerin çoğunluğu yaşamboyu öğrenme ile kazanılan bilgi ve becerilerin bölümlerinde dikkate alındığına ve maliye eğitiminin uzaktan eğitime uygun olduğuna katılmamaktadırlar.

Öğrenciler maliye bölümü mezunlarının çoğunluğu için genel istihdam alanının kamu sektörü olduğunu düşünmektedirler. Çalışma kariyerine başlamak için ek yeterlikler/özellikler aramak zorunda kalacaklarına, ders programının yeni gelişmeleri de dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğine katılmaktadırlar. Kurum sınavlarında başarılı olabilmek için yardımcı eğitim almaksızın lisans düzeyinde aldıkları eğitimi yeterli görmemektedirler. Bölümlerinde mezuniyet sonrası iş seçenekleri konusunda kapsamlı rehberlik, bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti verilmediğini düşünmektedirler.

Bologna Süreci'nde mezunların istihdam edilebilirliğine büyük önem verilmektedir. Bu noktadan hareketle öğrenciler alanları ile ilgili istihdam imkanları ile ilgili bilgilendirilmelidirler. Bu bağlamda mezunlar, işverenler, meslek kuruluşlarıyla birlikte çeşitli toplantılar, konferans, seminer ve etkinlikler düzenlenebilir. Öğrencilerin aktif katılımıyla düzenlenen bu etkinliklerde dış paydaşlar, kamu ve özel sektör istihdam alanları ile emek piyasasında aranan özellikler, istihdamı kolaylaştıran bilgi ve becerilere yönelik sunular gerçekleştirilebilirler. Ders planları hazırlanırken dış paydaşların görüş ve önerileri dikkate alınabilir. Ayrıca derslere uygulamacıların katılması sağlanarak öğrencilerin teorinin yanı sıra pratik bilgi ve beceriler edinmesi kolaylaştırılabilir.

NOTLAR

1. Bu çalışma hazırlanırken maliye eğitimi ile ilgili literatür de incelenmiştir. İlgilenen araştırmacılar için Türkiye'de maliye eğitimi ile ilgili öne çıkan çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: Akdoğan, A. (1986). Maliye Eğitiminde Hukuki Yaklaşım Hakkında Bir Yorum, *Türkiye I. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 22-24 Nisan 1985, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 17-30; Anıl, H. (1988). Maliye Lisans ve Yüksek Lisans Eğitim Sorunları-Bazı Düşünceler. *III. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 24-26 Nisan 1987, Gebze, Acar Matbaacılık Tesisleri, İstanbul, ss.141-144; Arın, T. (2002). Türkiye'de Maliye Eğitimi: Maliye Ders Programları 1994-1995 ve 2001-2002, *17. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Avrupa Birliği'ne Geçiş Süreci ve Türk Kamu Malîyesinin Uyumu, 22-25 Mayıs 2002, Fethiye, Türmob Yayını, ss. 462- 488; Batırel, Ö.F. (1986). Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarında Bugüne Kadar İzlenen Maliye Eğitimi ve Politikası- Yorum. *Türkiye I. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 22-24 Nisan 1985, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 71-77; Batırel, Ö.F. (22-25 Mayıs 2002). Dünya İktisadi Süreçleri Karşısında Maliye Eğitiminin Gelişimi. *17. Türkiye Maliye*

Sempozyumu, Avrupa Birliği'ne Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumu. Türmob Yayını, 459-462; Görgün, S. (1989). Panel: Maliye Eğitimi. *IV. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 26-28 Mayıs 1988, Çeşme, İzmir, Aslar Matbaacılık AŞ., İzmir, ss.214-216; Nadaroğlu, H. (1986). Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarında Bugüne Kadar İzlenen Maliye Eğitimi ve Politikası. *Türkiye 1. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 22-24 Nisan 1985, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, ss.49-69; Öncel, M ve A. Kumrulu (1986). Maliye Eğitiminde Hukuki Yaklaşım, *Türkiye 1. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, 22-24 Nisan 1985, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir,1-16.; Sezgin, S. (2007). Panel: Türkiye'de Maliye Eğitimi ve Maliye Sempozyumları. *21.Türkiye Maliye Sempozyumu*, Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler, 10-14 Mayıs 2006, Lara, Antalya, Pozitif Matbaa, Ankara, 304-316; Sezgin, S. ve F. Deyneli (Ed.). (2007). *Maliye Söyleşileri Sorunlar-Öneriler*. Ankara:Naturel Yayınevi.

KAYNAKÇA

- AAMODT, P.O., HOVDHAUGEN, E. and BIELFELDT, U., 2010, Serving the Society? Historical and Modern Interpretations of Employability, *Higher Education Policy*, 23, 271-284.
- AKBULUT, Y., 2010, *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları, Sık Kullanılan İstatistiksel Analizler ve Açıklamalı SPSS Çözümleri*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- ALTUNIŞIK, R., COŞKUN, R., BAYRAKTAROĞLU, S. ve YILDIRIM, E., 2005, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Geliştirilmiş 4.baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- ANTONELLI, G., CAMILLO, F., CAMMELLI, A., DI FRANCA, A., GHISELLI, S. and SGARZI, M., 2009, Graduates' Employment and Employability After the "Bologna Process" Reform. Evidence from the Italian Experience and Methodological Issues. AlmaLaurea Inter-University Consortium. Prepared for the: *International Conference – DECOWE Development of Competencies in the World of Work and Education*. 24-26 September 2009. University of Ljubljana, Slovenia. Provisional draft. August 2009, <http://ssrn.com/abstract=1547150>
- BAŞ, T., 2008, *Anket: Anket Nasıl Hazırlanır? Anket Nasıl Uygulanır? Anket Nasıl Değerlendirilir?*, 5.baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- BIRTWISTLE, T., 2009, Towards 2010 (and then beyond)-the context of the Bologna Process, *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 16 (1), March, 55-63.
- Bucharest Communiqué, Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area, 2012, <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29.pdf>
- Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area, March 12, 2010, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Budapest-Vienna_Declaration.pdf
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., 2012, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*, 16.Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

- CROSIER, D., PURSER, L., and SMIDT, H., 2007, *Trends V: Universities Shaping The European Higher Education Area*. EUA Publications.
- DE PABLOS, S.P. (27 November 2008). University Rectors Warn of Growing Opposition to "Bologna Process". *Herald Tribune. El Pais* (English edition). Madrid. s.3.
- DÍAZ, M.J.F., SANTAOLALLA, R. C. and GONZÁLEZ, A.G., 2010, Faculty attitudes and training needs to respond the new European Higher Education challenges, *High Educ.* 60, 101–118.
- EKİNCİ, C. Ergin and BURGAZ, B., 2007, Hacettepe Üniversitesi Öğrencilerinin Bazı Akademik Hizmetlere İlişkin Beklenti ve Memnuniyet Düzeyleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 120-134.
- ERİŞ, E., 2009, Yüksek Öğretimdeki Küreselleşme Rüzgarı Karşısında Öğrenci-II, *Cumhuriyet Bilim Teknoloji*, 8 Mayıs, <http://eng.iku.edu.tr/file/QW2694QO.pdf>
- ESIB, 2003, ESIB and the Bologna Process - creating a European Higher Education Area for and with students.
- FIGUEROA, F.E., 2010, The Bologna Process as a hegemonic tool of Normative Power Europe (NPE): the case of Chilean and Mexican higher education, *Globalisation, Societies and Education*, 8(2), 247-256.
- HOFFMAN, D.M., VÄLIMAA J. and HUUSKO, M., 2008, Chapter 15 The Bologna Process in Academic Basic Units: Finnish Universities and Competitive Horizons. J. Välimaa ve O.-H. Ylijoki (ed.). *Cultural Perspectives on Higher Education*, Springer, 227-243.
- HOUSE OF COMMONS EDUCATION AND SKILLS COMMITTEE, The Bologna Process, Fourth Report of Session 2006-07.
- HTSPE, 2008, The EU –Russia Cooperation Programme, Mid-Term Evaluation of Tempus in Russia – Assessing the contribution of Tempus to the Bologna process in Russia Final Report, Project No. 2006/130642 – Version 1, February, http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/eval/russia_en.pdf.
- JING, X., 2008, A critical analysis of the barriers to achieving the Bologna Process, *Front. Educ China*, 3(4), 607–622.
- JOHNSTON, B. and ELTON, L., 2005, German and UK Higher Education and Graduate Employment: The Interface Between Systemic Tradition and Graduate Views, *Comparative Education*, 41(3), August, 351-373.
- KEHM, B.M. and TEICHLER, U., 2006, Which direction for bachelor and master programmes? A stocktaking of the Bologna process, *Tert Educ Manag.* 12, 269–282.
- KEHM, B.M., MICHELSEN, S. and VABØ, A., 2010, Towards the Two-cycle Degree Structure: Bologna, Reform and Path Dependency in German and Norwegian Universities, *Higher Education Policy*. 23, 227-245.

- KIVINEN, O. and NURMI, J., 2003, Unifying Higher Education for Different Kinds of Europeans. *Higher Education and Work: A Comparison of Ten Countries*, *Comparative Education*, 39 (1), Feb., 83-103.
- Leuven and Louvain-la-Neuve Communiqué, The Bologna Process 2020 -The European Higher Education Area in the new decade, 28-29 April 2009, http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf
- MUSSELIN, C., 2009, The Side Effects of the Bologna Process on National Institutional Settings: The Case of France. A. Amaral et al. (eds.), *European Integration and the Governance of Higher Education and Research*, *Higher Education Dynamics* 26, Springer Science+Business Media B.V. , 181-205.
- OPREAN, C., 2007, Adequately Responding to “Reform” and “Anti-Reform” Pressures in the Romanian Higher Education System under the Bologna Process, *Higher Education in Europe*, 32(1), 91-97.
- OSYM, 2009 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, <http://www.osym.gov.tr/belge/1-11477/2009-osys-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-ki-.html>
- OSYM, 2011 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, <http://www.osym.gov.tr/belge/1-12584/2011-osys-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-ki-.html>
- PALFREYMAN, D., 2008, The legal impact of Bologna implementation: exploring criticisms and critiques of the Bologna process, *Education and the Law*, 20(3), September, 249-257.
- PECHAR, H., 2007, “The Bologna Process” A European Response to Global Competition in Higher Education, *The Canadian Journal of Higher Education*, 37(3), 109-125.
- PORTELA, M., SÁ, C., ALEXANDRE, F. and CARDOSO A.R., 2009, Perceptions of the Bologna Process: What Do Students’ Choices Reveal?, *High Educ.* 58, 465-474.
- PUSZTAI, G. and SZABÓ, P.C.S., 2008, The Bologna Process as a Trojan Horse Restructuring Higher Education in Hungary, *European Education*, 40(2), Summer, 85-103.
- RAKIC, V., 2001, Converge or not converge: the European Union and higher education policies in the Netherlands, Belgium/Flanders and Germany, *Higher Education Policy*, 14 (3), September, 225-240.
- RAUHVARGERS, A., DEANE, C and PAUWELS, W., 2009, *Bologna Process Stocktaking Report* 2009, http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf

- REICHERT, S., and TAUCH, C., 2003, *Trends III: Progress towards the European Higher Education Area*. EUA, July.
- RICH, D., 2010, The Bologna Process in European Higher Education, *International Encyclopedia of Education*, 566-572.
- ROBINSON, D., 2009, Bologna Process Poses Dangers & an Opportunity, *CAUT Bulletin*, Apr, 56, 4, CBCA Complete, pg. A5.
- SERRANO-VELARDE K. and STENSAKER, B., 2010, Bologna — Realising Old or New Ideals of Quality?, *Higher Education Policy*, 23, 213–226.
- SİPAHİ, B., YURTKORU, E.S. and ÇİNKO, M., 2010, *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*, 3.baskı, İstanbul: Beta.
- SURSOCK, A. and SMIDT, H., 2010, *Trends 2010: A decade of Change in European Higher Education*, EUA Publications.
- THE EDUCATION, AUDIOVISUAL AND CULTURE EXECUTIVE AGENCY(EACEA P9 Eurydice), 2009, Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process, http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/2009_Eurydice_report.pdf.
- TURANLI, M. ve GÜRİŞ, S., 2000, *Temel İstatistik*. İstanbul:Der Yayınları.
- TÜRKİYE BOLOGNA REHBERLERİ ULUSAL TAKIMI, (ed.) Lerzan Özkale, *Bologna Süreci'nin Türkiye'de Uygulanması Projesi 2005-2006 Sonuç Raporu*, Ankara, 2007
- VEIGA, A. and AMARAL, A., 2006, The Open Method of Coordination and The Implementation of The Bologna Process, *Tert Educ Manag*, 12, 283–295.
- VEIGA, A. and AMARAL, A., 2009, Survey on the Implementation of the Bologna Process in Portugal, *High Educ.*, 57, 57–69.
- VOEGTLE, E.M., KNILL, C. and DOBBINS, M., 2011, To What Extent Does Transnational Communication Drive Cross-national Policy Convergence? The Impact of the Bologna Process on Domestic Higher Education Policies, *High Educ.* 61, 77–94.
- YAZICIOĞLU, Y. ve ERDOĞAN, S., 2007, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Genişletilmiş 2.baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- EHEA official website, <http://www.ehea.info/news-details.aspx?ArticleId=262> 30.01.2012
- The official Bologna Process website July 2007 - June 2010, <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/about/>

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MERKEZ BANKALARI VE MODERN MERKEZ BANKACILIĞININ BİR ÖRNEĞİ: AVRUPA MERKEZ BANKASI

Fatma TURNA¹

Özet

Bu çalışma kapsamında Avrupa Merkez Bankası esas alınarak; merkez bankalarının tarihsel gelişim süreci hakkında bilgi verilecek ve Amerikan Merkez Bankası (FED)'nin yapısına kısaca değinilecektir. Bunun yanında Avrupa Merkez Bankası'nın kuruluşu, hedefleri, görevleri, organizasyon yapısı, bağımsızlığı, para politikası stratejisi, para politikası araçları, ödeme sistemleri ile senyoraj gelirleri incelenecektir. Ayrıca çalışmada Eurosystem, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Ulusal Merkez Bankaları ile TARGET/TARGET2 sistemlerine de yer verilecektir. Böylece Ekonomik ve Parasal Birliğin sağlanmasında önemli bir kurum olan Avrupa Merkez Bankası'nın yapısal, yasal ve teknik alt yapısı incelenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği, Eurosystem, Ulusal Merkez Bankaları.

Jel Sınıflandırması: F33, G21, N24.

THE CENTRAL BANKS FROM PAST TO PRESENT AND AN EXAMPLE OF MODERN CENTRAL BANKING: THE EUROPEAN CENTRAL BANK

Abstract

In this study, based on the European Central Bank, the historical development process/period of central banks will be informed and the structure of Federal Reserve Bank (FED) will be discussed briefly. Besides, the establishment of the European Central Bank, its objectives, tasks, organizational structure, independence, monetary policy strategy, monetary policy instruments, payment systems and its seigniorage revenues will be analyzed. In addition, the National Central Banks, the European System of Central Banks, the Eurosystem and TARGET/TARGET2 will be discussed. In this way, European Central Bank's structural, legal and technical infrastructure will be analyzed because it is an important institution in providing of Economic and Monetary Union.

Key words: European Central Bank, European Union, Eurosystem, National Central Banks.

Jel Classification: F33, G21, N24.

¹ Araş. Gör., Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, fatma.turna@marmara.edu.tr

1. GİRİŞ

Merkez bankalarının geçmişi 1668 yılında İsveç'te faaliyete geçen Riskbank'a kadar gitmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını kazanan eski sömürge ülkelerinin sayısındaki artışa bağlı olarak merkez bankalarının sayısı da hızlı bir şekilde artmıştır. Merkez bankalarının ilk kuruldukları yıllarda esas amacı savaş giderlerini finanse etmek ve bütçe denkliğini sağlamaktır. Ancak ilerleyen dönemlerde merkez bankalarına yönelik yapılan yasal değişikliklerle merkez bankaları mevcut durumlarına gelerek modern bir sisteme dönüşmüştür.

Henüz çok genç bir oluşuma sahip olan Avrupa Merkez Bankası (AMB), özellikle Alman Merkez Bankası ile Bundesbank'ı model alırken, FED'in örgütsel yapısından ve para politikası deneyimlerinden de yararlanmıştır. Bu kapsamda AMB geçmişe yönelik bir yüzyılın bilgeliğini oluşturan somut örneği oluşturmaktadır.

2. MERKEZ BANKALARININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Paranın tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte para icat edilmeden önce deniz kabuğundan kıymetli metallere kadar birçok mal, değişim aracı olarak kullanılmıştır. Yine ilk kâğıt paranın M.S. 806 yılında Çin'de kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Batıda ise ilk kâğıt para 17. yy'ın sonlarında yani yaklaşık 1690'lı yıllarda, ABD'de Masseuret Hükümeti tarafından basılırken, İngiltere'de ise "Goldsmiths"ler tarafından basılmıştır (TCMB, 2014).

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ise bankacılık faaliyetleri hazine, darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncaların yüklendiği değişik rollerin bir araya gelmesiyle yerine getiriliyordu. İlk Osmanlı parası *Akçe* 1326 yılında, ilk altın sikke *Sultani* ise 1477 yılında bastırılmıştır. "*Kaime*" olarak adlandırılan, aynı zamanda hazine bonusu yerine de kullanılabilen, bu banknotlar ilk kez 1843 yılında bastırılmıştır. 1844 yılında ise "*Mecidiye*" adında yeni altın ve gümüş paralar bastırılarak iki metalli bir para sistemine geçilmiştir (Yılmaz, 2006). Dünya genelinde Merkez Bankalarının tarihsel gelişimini ülkeler bazında şu şekilde özetleyebiliriz:

1668 - İsveç Bankası (Riksbank): Dünya'nın ilk merkez bankasıdır. Kar amacı gütmekten ziyade, özel ticari bir banka olarak ortaya çıkmıştır. Hollandalı bir işadamlarının yardımıyla İsveç'te kurulduğu bilinmektedir.

1694 - İngiltere Bankası (The Bank of England): Fransa ile Dokuz Yıl Savaşları'nın finansmanını sağlamak üzere kurulmuştur. Ayrıca İskoç işadamı Willeam Peterson tarafından Londra'da kurulduğu bilinmektedir (Hoca, 2008).

1791 - First Bank of United States: Özel statüde kurulmuş; para basımı ve sirkülasyonu konusunda faaliyet göstermiştir. 25 yıl sonra bu bankanın yerine 1812 Savaşı'nın borçlarını fonlamak amacıyla 1816 yılında "The Second Bank of United States" kurulmuştur.

1800 - Fransa Merkez Bankası (Banque de France): 19. yy ortalarına kadar özel ticari banka statüsünde faaliyet göstermiş, 1945 yılında kamulaştırılmıştır.

1816 - The Second Bank of United States: 1812 Savaşı'nın borçlarını fonlamak amacıyla 1816 yılında kurulup 1840'ların sonlarında kapatılmıştır (Sayılğan, 1996).

1847- Bank-ı Dersaadet: Galata bankerleri tarafından kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk defa dış ödemeleri düzenleme işlevini üstlenen bir banka oluşturulmuştur.

1856 - Osmanlı Bankası (Ottoman Bank): 1856 yılında İngiltere kralının bir fermanı ile İngiliz sermayeli Osmanlı Bankası kurulmuştur. Merkezi Londra'daydı. Küçük

miktarlarda kredi vermek, hükümete avans vermek ve bazı hazine bonolarını iskonto etmek gibi sınırlı görevleri bulunmaktaydı (Yılmaz, 2006).

1863 - Bank-ı Osmanii Şahane: 1863 yılında Osmanlı Bankası kendini feshederek, İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yeniden örgütlenmiştir. Böylece devlet bankası niteliği kazanmıştır.

1875 - Reichsbank: Almanya'nın siyasi birliğinin tamamlanmasıyla birlikte ülke sınırları içerisindeki 33 bankanın banknot ihraç etme yetkisi vardı. 1875'te çıkartılan yasayla yetki devri gerçekleştirilerek Reichsbank'a merkez bankası rolü verildi (Oktar, 1996).

1913 - Amerikan Merkez Bankası (Federal Reserve Bank System/FED): FED, Washington'da bulunan bir merkezi hükümet dairesi olan Yönetim Kurulu ve on iki tane Bölge Merkez Bankasından (Federal Reserve District Banks) oluşan bir merkez bankasıdır (Karadağ, 2007).

1930 - TC Merkez Bankası: 3 Ekim 1931 de 1715 sayılı kanunla faaliyete geçmiştir. 1970 de 1211 sayılı kanunla 1715 sayılı kanun değiştirilmiştir. 2001 de 1211 sayılı kanunun yerine 4651 sayılı kanun getirilmiştir. En son 2008'de 4651 sayılı kanunun yerine 5787 sayılı kanun getirilmiştir.

1957 - Alman Merkez Bankası (Bundesbank): Sermayesi bütünüyle kamuya ait olan Bundesbank, bağımsız merkez bankalarının kuruluşuna öncülük etmiştir. Bazı temel konularda hükümete karşı sorumlulukları bulunmasına rağmen, birçok yönden oldukça geniş yetkilere sahiptir (para politikasının formülasyonu ve hedeflerinin seçimi, para arzının düzenlenmesi gibi) (Oktar, 1996).

1994 - Avrupa Merkez Bankası/AMB (The European Central Bank/ECB): AMB 1994 tarihinde Frankfurt'ta kurulmuştur. 1998 Avrupa Para Enstitüsü'nün görevlerini AMB'ye devretmesiyle AMB 1 Temmuz 1998 tarihinden itibaren resmi olarak göreve başlamıştır.

3. AMERİKAN MERKEZ BANKASI (FEDERAL RESERVE SYSTEM-FED)

Avrupa Merkez Bankası (AMB) konusuna girmeden önce Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Merkez Bankası olan Federal Rezerv Sistemi (FED)'ne kısaca değinmek, AMB'nin FED'in örgütsel yapısından ve para politikası deneyimlerinden yararlanması bakımından uygun olacaktır. Amerikan ekonomisinin temelini oluşturan FED, daha esnek, daha güvenli, daha istikrarlı para ve finansal bir sistem oluşturmak adına 1913 yılında Amerikan Kongresi tarafından kurulmuş olup; yıllar boyunca bankacılık ve ekonomideki rolü genişlemiştir (FED, 2014). Ayrıca FED ülkede tek bir merkez bankasından oluşmamaktadır. ABD'nin birçok ticari bankalara sahip olması, federal bir yapıda bulunması ve ülkenin tek bir merkez bankası yapısına olumsuz bakışı FED'in 12 bölgeye ayrılmasına neden olmuştur. Böylece 12 Federal Rezerv Bankası'ndan oluşan bir merkez bankaları sistemi oluşturulmuştur (Yılmaz, 2006).

FED'in görevleri genel olarak dört kısma ayrılmaktadır (FED, 2014):

- Maksimum istihdam, istikrarlı fiyatlar, orta ve uzun vadeli faiz oranları ile birlikte ekonomideki para ve kredi koşullarını etkileyerek ülkenin para politikasını yürütmek.
- Ülkenin bankacılık ve finansal sisteminin güvenliğini sağlamak ve tüketicilerin kredi haklarını korumak için bankacılık kurumlarının düzenlenmesini ve denetlenmesini sağlamak.

- Finansal piyasalarda ortaya çıkabilecek sistemik risk içeren finansal sistemlerin istikrarını korumak.
- Ülkenin ödemeler sisteminin işleyişinde önemli bir rol oynayan yabancı resmi kuruluşlara, ABD hükümetine ve mevduat kuruluşlarına finansal hizmetler sağlamak.

4. AVRUPA MERKEZ BANKASI-AMB (THE EUROPEAN CENTRAL BANK-ECB)

AMB 1 Haziran 1994 tarihinde Frankfurt'ta kurulmuştur. Esas amacı Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) üçüncü aşaması (1 Ocak 1999-en geç 30 Haziran 2002) için gerekli olan yapısal, yasal ve teknik alt yapı çalışmalarını ve ön hazırlıkları tamamlamak olan görevleri yerine getirmektir. AMB, bu görevleri Avrupa Para Enstitüsü (APE)'nden 1 Haziran 1998 tarihinde devralmış ve 1 Temmuz 1998 tarihinde resmi olarak göreve başlamıştır (Gedikkaya ve Gürler, 1999).

AMB 1 Ocak 1999'dan beri Euro bölgesindeki para politikasını yürütmekle sorumludur. Euro bölgesi ise 1999 yılının ocak ayında para politikası sorumluluğunun 11 Avrupa Birliği (AB) üye devletlerinin ulusal merkez bankalarından AMB'ye transfer edilmesiyle oluşmuştur. Euro bölgesine 2001 yılında Yunanistan, 2007 yılında Slovenya, 2008 yılında Kıbrıs ve Malta, 2009 yılında Slovakya, 2011 yılında Estonya ve son olarak 2014 yılında Letonya katılmıştır. Böylece uluslararası yeni bir kurum olan AMB ile euro bölgesinin oluşumu, Avrupa entegrasyonunun uzun ve karmaşık süreci içinde bir dönüm noktası oluşturmuştur (ECB, 2014).

AMB'nin tek para politikası için yasal dayanağı, Avrupa Topluluğu'nu kuran antlaşma (Maastricht Antlaşması-MA) ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) ve Avrupa Merkez Bankası Tüzüğü'nden oluşmaktadır. 1 Haziran 1998'de onaylanan Bu Tüzük, AMB ve AMBS tarafından oluşturulmuştur. AMB esas olarak, Eurosystem ile AMBS'nin çekirdeğini oluşturmaktadır. Böylece AMB ve Ulusal Merkez Bankaları (UMB) APE'nün görevlerini yerine getirmekle yükümlü olmuşlardır. Ayrıca AMB Uluslararası Kamu Hukuku (Devletler Umumi Hukuku) çerçevesinde tüzel kişiliğe de sahiptir (ECB, 2014).

AMBS ve Eurosystem'in görevleri, Avrupa Topluluğu'nu oluşturan antlaşmada (Maastricht Antlaşması-MA) ve AMB ile AMBS'nin Tüzüğü'nde belirtilmiştir. Söz konusu antlaşma ise bütün AB üye devletlerinin nihayetinde Euroyu kabul edeceğini öngörerek hazırlandığından, Eurosystem'i değil AMBS'yi ele almaktadır. Nitekim AMBS, bütün AB üye devletlerinin ulusal merkez bankaları ile AMB'den oluşur iken; Eurosystem para birimi Euro olan AB üye devletlerinin ulusal merkez bankaları ile AMB'den oluşmaktadır (md. 282(1)). Dolayısıyla para birimi Euro olmayan AB üye devletleri bulundukça, eurosystem ile AMBS'yi ayrı tutmak yerinde/gerekli olacaktır.

AMB'nin temel hedefleri şunlardır:

- Temel amacı fiyat istikrarını sağlamak,
- Topluluğun genel ekonomi politikalarını desteklemek,
- Yüksek istihdam seviyesini, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan büyümeyi gerçekleştirmektir.

Bunlar AB'nin hedeflerine ulaşabilmesinde ve genel ekonomik politikaların desteklenmesi bakımından önemlidir. Üstelik bu hedefler sadece AMB'nin değil, bir bütün olan AB'nin de hedeflerini oluşturmaktadır. Bu anlamda Eurosystem fiyat istikrarını sağlamada, yüksek düzeyde istihdamı ve uygun ekonomik ortamı elde edebilmesi bakımından açık bir hiyerarşi kurarak önemli bir katkı sağlamaktadır.

AMB'nin temel görevleri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Euro bölgesi için para politikasını tanımlamak ve uygulamak,
- Döviz işlemlerini yürütmek,
- Euro bölgesi ülkelerin resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek (portföy yönetimi),
- Ödeme sistemlerinin düzgün çalışmasını sağlamaktır,

Bunun yanında AMB'nin bir takım ek görevleri de bulunmaktadır:

- **Banknotlar:** AMB Euro Bölgesi içinde banknotların ihracı konusunda yetki verme hakkına sahiptir.
- **İstatistikler:** AMB görevlerini yerine getirebilmek için gerekli olan istatistiksel bilgileri UMB'lerin işbirliği ile ya ulusal makamlardan ya da direk ekonomik birimlerden toplamaktadır.
- **Finansal İstikrar ve Denetim:** Eurosystem, finansal sistemin istikrarı ve kredi kuruluşlarının basiretli denetimi ile ilgilenen yetkili makamlar tarafından izlenen politikaların etkin bir şekilde yapılmasına katkıda bulunmaktadır.
- **Uluslararası ve Avrupa İşbirliği:** AMB Eurosystem'e verilen görevler hakkında hem AB içinde hem de uluslararası düzeydeki forumların çalışmaları ile bu forumlarla ilgilenen kurum ve kuruluşların ilişkili çalışmalarını sürdürmektedir (ECB-Tasks, 2014).

5. EUROSİSTEM (EUROSYSTEM)

Eurosystem, Avrupa Merkez Bankası ve Euro bölgesindeki 18 ülkenin UMB'lerden oluşmaktadır. Eurosystem ve AMBS, Euro bölgesi dışında AB üyesi ülke olduğu sürece görevlerini sürdürecektir (ECB-Eurosystem, 2014). Euro'yu benimseyen 18 AB üyesi ülke arasındaki ayrımı ifade etmek amacıyla pratikte kullanılan Eurosystem bir anlamda Amerikan Merkez Bankası gibi bir sistemdir. Ancak AB, tam bir siyasi bütünleşmeye sahip olmadığı için Eurosystem'i federal olmaktan daha çok Maastrich Antlaşması ile getirilen "subsidiarite" ilkesine göre düzenlenmiş bir sistem olarak değerlendirmektedir. Subsidiarite kavramı ise merkez ile yerel yönetimler arasında görev ve yetki paylaşımı konusunda kullanılan anayasal bir ilke olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda subsidiarite ilkesi, üye devletler ile AB organları arasında görev ve yetki paylaşımı konusunda bir denge unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz bu ilkenin benimsenmesinde üye ülkeler arasında görev ve yetkinin tek bir elden yürütülmesine engel olabileceği düşüncesi yatmaktadır (Bozkurt ve Özcan, 2001).

6. AVRUPA MERKEZ BANKALARI SİSTEMİ-AMBS (EUROPEAN SYSTEM OF CENTRAL BANKS-ESCB)

Avrupa Parasal Birliği (APB)'in sürdürülebilmesi için gerekli kurumsal organlardan bir tanesi AMB'dir. AMB, AB üyesi 28 ülkenin UMB'leri ile birlikte AMBS'yi oluşturur. AMBS'de bir ulusal bankanın Euroyu benimsemiş olup olmamasına göre bir ayrıma gidilmemektedir (ECB, 2014). Sistem, bütünü itibarıyla tüzel bir kişiliğe sahip değildir. Ancak ortak bir kurallar bütünü tarafından yönetilen ve kendisine verilen görevler çerçevesinde işlevini sürdüreceği olan AMB ve UMB tüzel kişiliğe sahip olduklarından, AMBS'nin karar organları olan Yönetim Konseyi, Yürütme Kurulu ve Genel Konsey, AMB'nin karar organları tarafından yönetilmektedir (Yücememiş, 2005).

AMBS, öncelikli hedefi fiyat istikrarını sağlamak ve ona uygun para politikaları belirlemek ve uygulamaktır. Euro alanı içerisinde para arzının kontrolünden, faiz oranlarının seviyesi ve vade yapısından, sistemdeki kredi miktarı ve şartlarının belirlenmesinden sorumlu olmasının yanında denetim politikaları geliştirmek, TARGET sisteminin etkin bir şekilde

işleyişini sağlamak gibi temel hedef doğrultusunda yapması gereken görevlerden de sorumludur. AMBS, bütün bu görevleri yerine getirirken üye ülkelerin Merkez Bankaları ile işbirliği yaparak gerçekleştirmektedir. Yine AMBS bu kapsamda uygulayacağı politikalar için gerekli olan istatistikî verileri toplamakta, derlemekte ve yayınlamaktadır (Demirhan, 2003). Söz konusu bu görevler yerine getirilirken, AMB ve UMB'nin tamamen bağımsız olmaları önem arz etmektedir. Yine uygulanan politikaların güvenilirliği ve denetimi açısından AMB hesap vermekle yükümlüdür.

7. ULUSAL MERKEZ BANKALARI-UMB (NATIONAL CENTRAL BANKS-NCBs)

AB Antlaşması ve AMBS Tüzüğü ile UMB, AMBS'nin tamamlayıcı bir parçası olarak görülmüş ve UMB'nin APB'in gereklerini karşılamak üzere uyumlu hale getirilmesi öngörülmüştür. Buna göre; "Her üye devlet, kendi milli merkez bankasının statüsü de dâhil olmak üzere milli mevzuatının bu Antlaşma ve AMBS Tüzüğü ile en geç AMBS'nin gerçekleştirilmesi tarihine kadar uyumlu olmasını gözetir" şeklinde hüküm belirtilmiştir. Böylece UMB, APB'nin 1999 yılında başlayan 3. aşamasından önce merkez bankası statüleri ile ilgili mevzuatının Maastrich Antlaşması (MA) ve AMBS Tüzüğü hükümleriyle uyumlu hale getirilmiştir. Bu uyumlaştırma sonucunda UMB'lere uygulanan hukuk, Topluluk hukuku haline getirilmiş ve Eurosystem'i oluşturan AB üyesi UMB'lerin statülerine geçmiş bir cümle ile UMB'ler artık Eurosystem'in bir parçası olarak faaliyet göstermişlerdir (Alparslan, 1997).

AMBS'nin temel hedefi fiyat istikrarıdır. Bu kapsamda UMB'lerinde temel amacı da fiyat istikrarı olmaktadır. Bu iki birimin temel amaçları uyumlu olduğu sürece, AMBS UMB'lerin genel ekonomi politikalarını desteklemektedir (ECB-Tasks, 2014). Bu çerçevede, UMB'lerin çeşitli görevlerinden en önemlileri şunlardır (Yücememiş, 2005):

- AMB tarafından alınan para politikası kararlarını uygulamak,
- Döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- Para politikası araçlarının kullanımında bankalar ile yapılması gerekli olan işlemleri gerçekleştirmek,
- Ödemeler Dengesi'nin sağlanmasında üzerlerine düşen görevi yerine getirmek,
- Bankacılık sistemi, ödemeler sistemi ve mali denetim sisteminin düzgün ve etkin çalışmasını sağlamak,
- Uluslararası para politikası ilişkilerinde gerekli etkinliği sağlayarak istatistikî verileri oluşturmaktır.

UMB'lerin AMBS içindeki konumları ikili bir yapı arz eder. Bir tarafta EPB'ye dâhil olup ortak para birimi olarak Euro'yu benimseyen üyelerin oluşturduğu grup (Eurosystem) yer alırken, diğer taraftan Eurosystem'in dışında kalan ve ortak para birimi olarak Euro'yu benimsemeyen üye ülke UMB'lerinin oluşturduğu grup yer almaktadır. Birinci grupta yer alanlar, Eurosystem'e dâhil olan ülkeler olup, para politikasına ilişkin denetim yetkilerini AMBS'ye devretmişlerdir. Bu UMB'ler AMBS'nin tamamlayıcı bir parçası olup, her ne kadar kendi ulusal para politikalarını uygulamakla yükümlü olsalar bile, AMB'nin para politikalarına uymak ve koyduğu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek zorundadırlar (Karadağ, 2007). Ancak Eurosystem'e üye olmayan Birlik üyesi ülke UMB'lerinin böylesi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu gruptakilerin AMBS içinde özel bir konumları vardır. Bu merkez bankaları diğerlerinden farklı olarak kendi ulusal para politikalarını serbestçe yürütebilmektedirler. Yani; Eurosystem dışındaki bu bankalar tek para sistemi ile ilgili

kararlara katılma ve bu kararları uygulama hakkına sahip değillerdir. Dolayısıyla UMB başkanları Yönetim Konseyi'nin üyesi olamamakta ve Eurosystem'in para politikası gibi önemli faaliyetlerine de katılamamaktadır (Karadağ, 2007). AMBS tüzel kişiliğe sahip değilken, bu sistemi meydana getiren AMB ise tüzel kişiliği sahiptir. Aynı şekilde Sistemi oluşturan UMB'lerin de kendi ülkelerinin ulusal mevzuatlarına göre tüzel kişilikleri bulunmaktadır.

8. AVRUPA MERKEZ BANKASININ ORGANİZASYON YAPISI

8.1. Yönetim Konseyi (Governing Council)

Yönetim Konseyi, AMB'nin en üst karar organıdır. AMB Yönetim Konseyi; Yürütme Kurulu'nun 6 üyesi ile eura alanına katılan 18 üye ülkenin UMB guvernörlerinden oluşmaktadır.

Yönetim Konseyi'nin başlıca sorumlulukları şunlardır:

- Eurosystem'e verilen görevlerin performansını oluşturmak için gerekli kararları almak ve bu kuralları benimsemek.
- Euro bölgesi için para politikasını formüle etmek. (parasal hedeflere ilişkin kararlar, Eurosystem'deki rezerv arzlarına ilişkin kararlar, önemli faiz oranlarına ilişkin kararlar).

Yönetim Konseyi genellikle Frankfurt'ta ayda iki kez toplanır. Her ayın ilk toplantısında Yönetim Konseyi ekonomik ve parasal gelişmeleri değerlendirmekte ve bu değerlendirmelere göre aylık para politikası kararı almaktadır. İkinci toplantıda ise; Konsey çoğunlukla AMB ve Eurosystem'in sorumlulukları ile diğer görevlerine ilişkin konularda tartışmaktadır. Bu toplantılardaki tutanaklar yayınlanmasa bile, para politikası kararları her ayın ilk toplantısından kısa bir süre sonra düzenlenen basın toplantısında ayrıntılı olarak açıklanır (ECB- Governing Council, 2014).

8.2. Yürütme Kurulu (Executive Board)

AMB Yürütme Kurulu, AMB Başkanı, AMB Başkan Yardımcısı ve dört üyeden (para ve bankacılık alanında uzman) oluşmaktadır. Tüm üyeler Avrupa Konseyi tarafından nitelikli çoğunlukla atanır. Yürütme Kurulu'nun başlıca sorumlulukları şunlardır:

- Yönetim Konseyi'nin toplantılarını hazırlamak,
- Yönetim Konseyi tarafından belirlenen ilkelere ve kararlara göre para politikasını yürütmek ve Euro alanındaki UMB'lere gerekli talimatları vermek,
- AMB'nin günlük işlerini yürütmek,
- Yönetim Konseyi tarafından kendisine verilen bazı yetkileri kullanmaktır. Bu yetkiler bazı düzenleyici nitelikleri içerir.

Yürütme Kurulu, bu görevlerini yerine getirebilmek için haftada en az bir kez toplanmaktadır (ECB-Executive Board, 2014).

8.3. Genel Konsey (General Council)

AMB Genel Konsey'i AMB Başkanı, Başkan Yardımcısı ve 28 AB üyesi ülkenin UMB guvernörlerinden oluşmaktadır. Başka bir deyişle; 18 Euro bölgesi ülkelerin temsilcileri ile Euro bölgesine girmeyen 10 ülkeyi kapsamaktadır.

Genel Konsey toplantılarına, AMB'nin Yürütme Kurulu'nun diğer üyeleri, AB Konseyi Başkanı ve Avrupa Komisyonu'nun bir üyesi katılabilir. Ancak oy hakları bulunmamaktadır (ECB-General Council, 2014).

Genel Konsey, AMB'nin APE'den devraldığı işler ile Parasal Birliğe bazı üyelerin katılmaması sebebiyle ortaya çıkan ve Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)'in üçüncü aşamasında yapılması gereken işleri yürütmektedir. Bu nedenle Genel Konsey'in öncelikli görevi, Euro bölgesine dâhil olmayan üye ülkelerin uyum kriterleri ile ilgili raporlar hazırlamaktır (Yücememiş, 2005).

Genel Konsey'in başlıca sorumlulukları şunlardır (ECB-General Council, 2014):

- AMB'ye danışmanlık hizmeti vermek,
- İstatistiksel bilgi toplamak,
- AMB'nin yıllık raporlarını hazırlamak,
- UMB'ler tarafından kullanılmakta olan muhasebe ve raporlama sistemlerinin standardizasyonu için gerekli kuralları oluşturmak,
- Anlaşmada belirtilenler dışında AMB'nin sermayesine katılım için gerekli olan kılavuzu oluşturmaya ilişkin önlemleri almak,
- AMB personelinin istihdam şartlarını belirlemek,
- Euro karşısında dezavantaja sahip olan AB üyelerinin para birimleri değiştirilemeyecek biçimde döviz kurlarına sabitlemesi için gerekli hazırlıkları yapmaktır.

AMB ve AMBS Tüzüğü'ne göre Genel Konsey, tüm AB üyesi ülkelerin tek para birimini kabul ettikleri zaman dağılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Genel Konsey, yukarıda sayılan görevleri yerine getirmek için üç ayda bir Yönetim Konseyi toplantıları ile aynı günde toplanmaktadır (ECB-General Council, 2014).

8.4. Alt Komiteler

Alt komiteler, Yönetim Konseyi tarafından kurulmuştur. Bu komiteler AMB karar alma mekanizmasının işleyişinde yardımcı olan organlar olup, yetki alanlarına giren konularda karar alınmasına ve karar alma süreçlerine ilişkin uzmanlıklarını sunmaktadırlar. Bu komiteler, AMB ve Euro alanı UMB üyelerinden meydana gelmiştir. Genel Konsey'i ilgilendiren konuların olması durumunda Euro alanı dışında kalan UMB'lerin temsilcileri komitelerde yer alabilmektedir. Alt komiteler Yönetim Kurulu vasıtasıyla Yönetim Konseyi'ne rapor sunarlar (Karadağ, 2007).

Bu komiteler şunlardır (ECB-Organisation, 2014):

- **Muhasebe ve Parasal Gelir Komitesi (Accounting and Monetary Income Committee -AMICO):** Muhasebe, finansal raporlama ve parasal gelir dağılımı ile ilgili tüm Euro sistem konularında danışmanlık hizmeti vermektedir.
- **Banknot Komitesi (Banknote Committee-BANCO):** Tüm banknot politikaları ile ilgili konularda danışmanlık hizmeti vermenin yanında, banknot üretim ve ihracatının stratejik planlanmasına yardımcı olur.
- **Kontrol Komitesi (Committee on Controlling-COMCO):** Euro sistem çapında maliyet yönetimini yaygın hale getirmeye ve uygulamasına yardımcı olur.

- **Eurosistem/AMBS İletişim Komitesi (Eurosystem/ESCB Communications Committee - ECCO):** İç ve dış sistemdeki iletişim politikasına yardımcı olur.
- **Eurosistem IT Yürütme Komitesi (Eurosystem IT Steering Committee-EISC):** Eurosistemde IT kullanımının sürekli gelişimini yürütme yetkisiyle 2007 yılında kurulmuştur.
- **Finansal İstikrar Komitesi (Financial Stability Committee-FSC):** Finansal sistem istikrarında ve kredi kuruluşlarının denetiminde görevlerini yerine getirmek için karar verme organlarına yardımcı olur.
- **Bilgi Teknolojisi Komitesi (Information Technology Committee-ITC):** Ortak operasyonel sistemleri destekleyen iletişim altyapılarının ve Information Technology (IT) ağlarının uygulanmasına, geliştirilmesine yardımcı olur.
- **İç Denetim komitesi (Internal Auditors Committee-IAC):** Eurosistem / AMBS düzeyinde ortak operasyonel sistemleri ve ortak projeleri denetlemesinin yanında Eurosistem operasyonlarını denetlemek için yaygın standartlar geliştirir.
- **Uluslararası İlişkiler Komitesi (International Relations Committee-IRC):** Uluslararası ilişkiler alanında ortak ilgi alanına giren konularda görüş alışverişi sağlayan bir forum gibi AMB'nin uluslararası işbirliği ve hareketleri konusunda yasal görevlerine yönelik performanslarına yardımcı olur.
- **Hukuk Komitesi (Legal Committee-LEGCO):** AMB'nin yasal görevinin yerine getirilmesi için hukuki danışmanlık hizmetleri sunmaktadır ve Eurosistem işlemleri için yasal düzenlemeler hazırlar.
- **Piyasa İşlemleri Komitesi (Market Operations Committee-MOC):** AMB dış rezervlerinin yönetimi ile bu ERM II operasyonu ile ilgili olan döviz işlemlerini ve para politikası işlemlerini yürütmeye yardımcı olur.
- **Para Politikası Komitesi (Monetary Policy Committee-MPC):** Esas olarak para ve kur politikasının formülasyonu ile ilgili uzun vadeli ve stratejik konularda danışmanlık yapmasıyla birlikte, Eurosistem personel projelerinden de sorumludur.
- **Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Payment and Settlement Systems Committee-PSSC):** TARGET2 hizmeti ve işlemlerinde, Tek Euro Ödeme Bölgesi (SEPA)'ni başarmada katalizör rolünü izleme ve tanımlamada, genel ödeme sistemleri politikası ve bu politikaların gözetimi ile menkul kıymet takas ve ödeme durumlarında, merkez bankaları için faiz konularında danışmanlık hizmeti sunar.
- **Risk Yönetimi Komitesi (Risk Management Committee-RMC):** Piyasa işlemlerinden kaynaklanan risklerin denetimine göre Eurosistem için uygun bir koruma seviyesine ulaşmada karar verme organlarına yardımcı olmaktadır.
- **İstatistik Komitesi (Statistics Committee-STC):** Esas olarak UMB'lerin yardımıyla toplanan istatistikî bilgilerin derlenmesi ve düzenlenmesi konusunda tavsiyelerde bulunur.
- **Bütçe Komitesi (Budget Committee-BUCOM):** 1998 yılında Yönetim Kurulu tarafından kurulmuştur. AMB'nin bütçe ile ilgili konularının Yönetim Kurulu'na doğrudan raporlanmasına yardımcı olur.

- **İnsan Kaynakları Konferansı (Human Resources Conference-HRC):** 2005 yılında kurulmuştur ve tüm AB merkez bankalarının personel başkanlarını kapsamaktadır.

9. AMB'NİN BAĞIMSIZLIĞI

AMB, temel amacı olan fiyat istikrarını oluşturmada ortak bir para politikası belirlemektedir. Para politikasının en önemli özelliği ise bölünemez oluşudur. Bu nedenle ortak bir para politikasının uygulanmasında merkezi bir karar almanın ve ortak kurallar bütününden oluşan bir yapının gerekliliği sonucunda, milli merkez bankalarından oluşan AMBS oluşturulmuştur. Yani milli merkez bankaları AMBS'nin birer parçası olarak önemli bir rol üstlenmekte ve bundan dolayı kendilerine düşen görev gereği AMBS'nin gerektirdiği koşullarda ve aynı ölçüde bağımsızlığa sahip olması gerekmektedir (Alparslan, 1997). AMB'nin bağımsızlığı fiyat istikrarının sürdürülebilirliği için önem arz etmektedir. Nitekim bu durum, AMB'nin ampirik delilleri ve geniş teorik analizleri tarafından desteklenmektedir. AMB bağımsızlığının gerek Antlaşma olarak gerekse Tüzük olarak kurumsal çerçevesi belirtilmiştir (ECB-Independence, 2014). AMB'nin bağımsızlığına yönelik hükümleri şöyle özetleyebiliriz:

MA'nın 104. Md. göre AMB ve Ekonomik ve Parasal Birliğe üye ülkelerin ulusal merkez bankaları AB'ye dâhil kuruluşlara, merkezi hükümete, kuruma kredi tanınması, açık hesap sunması yasaklanmıştır (Yılmaz, 2006). MA'nın 105. Md. göre AMBS'ye atfedilen fiyat istikrarını sağlama görevi, AMB ile birlikte milli merkez bankalarının da temel hedefi olmaktadır. Söz konusu maddede milli merkez bankalarının hedefleri AMBS için tanımlanan hedeflerle uyum sağlanması gerektiği öngörülmüştür (Alparslan, 1997).

Yine aynı antlaşmanın 108. Maddesinde AMB, UMB ve bunların karar organlarının ulusal veya Birlik bünyesindeki herhangi bir kurumdan organdan ya da hükümetten bir talimat almayacaklardır (Yücememiş, 2005). Ayrıca üye ülke hükümetlerinin bu ilkeye saygı duyması gerektiği belirtilerek, AMB'nin karar organları üyelerini de etkilememeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Bunun yanında AMB'nin mali düzenlemeleri Avrupa Birliği'nden ayrı tutulması, AMB'nin ayrı bir bütçeye sahip olması ve yine AMB sermayesinin euro bölgesindeki UMB'ler tarafından üstlenilmesi bağımsızlığın ekonomik yönünü oluşturmaktadır (ECB-Independence, 2014). Nitekim kullanılacak para politikası araçlarının seçiminde ve uygulanan para politikalarının yürütülmesinde hükümet tarafından yapılacak müdahaleler hükümler çerçevesinde etkisiz hale getirilmiştir (Yücememiş, 2005).

Yine aynı antlaşmada UMB guvernörlerinin ve Yürütme Kurulu üyelerinin bağımsızlığı da koruma altına alınmıştır. Yürütme kurulu üyelerinin görev süresi yenilenemez şekilde sekiz (8) yıl iken; guvernörlerin görev süresi yenilenebilir şekilde en az beş (5) yıl olmaktadır. Bunun dışında AB Adalet Mahkemesi herhangi bir nedenle çıkan anlaşmazlıkları çözmek için yetkilidir (Yücememiş, 2005 ve ECB-Independence, 2014). AMB'nin AMBS'nin görevlerini gerekli durumlarda uygulamada ve AB Konseyi'nin özel kanunlarında belirtilen diğer bazı durumlarda bağlayıcı düzenlemeler kabul etmeye hakkı da bulunmaktadır (ECB-Independence, 2014).

10. AMB'NİN PARA POLİTİKASI STRATEJİSİ

AB Antlaşması, AMB'nin birincil amacının fiyat istikrarı olduğunu belirtmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması, Birliğin ekonomik ve sosyal gelişmeyi, yüksek düzeyde istihdamı ve dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınmayı amaçlaması gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda

Eurosistem fiyat istikrarını sürdürerek bu amaçlara katkı sağlar. Aslında amaçlar ile fiyat istikrarı birbirlerini tamamlayan bir bütünü oluşturmaktadır. Amaçlar arasında herhangi bir çelişki olması durumunda ise, fiyat istikrarını sağlamada sorumlu olan AMB tarafından öncelik verilmektedir (ECB/Publication, 2011).

AMB fiyat istikrarını sağlamak için para piyasasındaki koşulları (kısa dönemli faiz oranlarının seviyesi) etkilemektedir. Bu konuda AMB, tutarlı ve sistematik bir yaklaşımı para politikası kararlarına uygulanmasını sağlamak için bir strateji benimsemiştir. Bu strateji enflasyon beklentilerini stabilize etmenin yanında AMB'nin kredibilitelerini artırmaya yardımcı olmaktadır. AMB Yönetim Konseyi'nin para politikalarının uygulanmasında ana unsur olan bu strateji, fiyat istikrarının niceliksel tanımını da oluşturmaktadır. Bu tanıma göre Euro alanında geçerli olacak fiyat istikrarı hedefi, Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksine (HICP) göre yıllık % 2'nin altında olacaktır. Bu tanımda fiyat istikrarı geleceğe yönelik para politikası ihtiyacını yansıtan bir orta dönem hedefidir. Fiyat istikrarının hemen ardından AMB, enflasyon için üst sınırın %2 den aşağı ancak %2'ye yakın olmasını kararlaştırarak, enflasyon oranlarını korumayı amaçlamıştır. Bu deflasyon risklerine karşı korunmak için yeterli bir güvenlik marjı sağlama konusundaki kararlılığını göstermektedir. Esas olarak para politikası geleceğe yönelik bir aktarma mekanizması (transmission mechanism) olduğu için önemlidir. Aynı zamanda para politikası, enflasyon beklentilerini saptamada ve ekonomik gelişmelerin oynaklığını azaltmada yardımcı da olmaktadır (ECB/Publication, 2011).

Ekonomik analiz, temelde mevcut ekonomik ve finansal gelişmelere göre yapılır ve fiyat istikrarını tehdit eden kısa dönemden orta döneme olan riskleri ifade eder. Burada bahsedilen ekonomik ve finansal değişkenler ise; toplam çıktıda meydana gelen değişiklikleri, toplam talep ve bileşenleri, maliye politikası, sermaye ve emek piyasası koşulları, geniş bir biçimde fiyat ve maliyet göstergeleri, döviz kurlarındaki gelişmeler, küresel ekonomi ve ödemeler bilançosu, finansal piyasalar ve Euro bölgesi sektörlerinin bilanço durumları şeklinde sayılabilir. Tüm bu değişkenler sonucunda elde edilen istatistiksel verilerden yararlanılarak oluşturulan enflasyon tahminlerinin kullanılmasıyla para politikası stratejisinin fiyat istikrarını sağlayıp sağlayamadığı anlaşılabilir ve gerekirse buna yönelik önlemler alınmaktadır. Bu kapsam para politikasının başarısı tahminlerin doğruluğuna göre değil, fiyat istikrarının sağlanıp sağlanmadığıyla ilgilidir. Ekonomik analizde yer alan değişkenlerde meydana gelen geçici nitelikteki şokların, politika değişikliğine yol açması söz konusu değildir (Karadağ, 2007).

Parasal analize baktığımızda, AMB, enflasyon ile parasal büyüme arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünerek, para politikası stratejisini oluşturmada para miktarına anahtar bir unsur gözüyle bakmıştır. Para miktarı, fiyat istikrarı açısından firmalar ve piyasa katılımcıları için güvenilir ve sağlam bir çıpa oluşturmaktadır. Bu amaçla AMB Yönetim Konseyi para arzındaki artışları bir kantitatif referans değere bağlamıştır. Söz konusu referans değer para stokundaki büyüme oranını göstermektedir (Karadağ, 2007).

Parasal politika stratejileri hem ekonomik analizi hem de parasal analizi içeren fiyat istikrarı risklerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesiyle oluşur. Her para politikası kararları iki analizden gelen bilgilerin ayrıntılı bir şekilde kontrol edilmesiyle öngörülür (ECB/Publication, 2011).

11. AMB'NİN PARA POLİTİKASI ARAÇLARI

AMB'nin temel para politikası araçları temelde iki gruba ayrılır. Bunlar; açık piyasa işlemleri ve devamlı kolaylıklardır. Ayrıca minimum rezerv sistemi de üçüncü bir araç olarak görülmektedir.

11.1. Açık Piyasa İşlemleri-API (Open Market Operations-OMO)

AMB tarafından günlük gelişmelerin yönlendirilmesinde en yaygın kullanılan para politikası aracıdır. Piyasanın durumuna göre likiditenin çekilmesi veya ek likidite sağlanması, faiz oranlarına yön verilmesi ve gerektiğinde de piyasaya para politikasına ilişkin sinyaller verilmesinde kullanılmaktadır. API uygulanması için beş çeşit para politikası aracı mevcuttur. Bunlar repo, ters repo, doğrudan alım-satım, döviz swapı ve merkez bankası menkul ihracından oluşmaktadır. Bu işlemlerde, kullanılacak araç AMB tarafından belirlenirken, düzenli bir takvime bağlı olarak yürütülmesi ise UMB'ler tarafından yapılmaktadır (Karadağ, 2007). API'ler uygulanma sıklıkları ve yöntemleri gereği kendi içerisinde dörde ayrılmaktadır (ECB/Publication, 2011).

- Refinansman İşlemleri (Main Refinancing Operatios): Haftada bir kez bir haftalık vade üzerinden likidite sağlayarak işlemleri düzenler.
- Uzun Dönemli Refinansman İşlemleri (Long Term Refinancing Operatios): Ayda bir kez üç ay vade üzerinden likidite sağlayarak işlemleri yürütür.
- İnce ayar işlemleri (Fine-Tuning Operations): Bunlar piyasadaki likidite durumlarını yönetmek ve faiz oranlarını yönlendirmek için bir defaya mahsus olarak uygulanır. Amaç özellikle beklenmedik likidite dengesizliklerinin faiz oranlarına olan etkilerini yumuşatmaktır.
- Yapısal işlemler (Structural Operations): Ters işlemler, doğrudan işlemler, borç sertifikası ihracı yoluyla Eurosystem tarafından uygulanabilen işlemlerdir.

11.2. Devamlı Kolaylıklar (Standing Facilities)

Eurosystem gecelik olarak piyasalara likidite sağlanması veya çekilmesi amacıyla kullanılan ve piyasa faiz oranlarını yönlendiren bu araç katılımcıları için iki tür devamlı kolaylık sunmaktadır.

- Marjinal Kredi Kolaylığı: Kredi kuruluşlarının UMB'lerden belirli bir faiz oranıyla güvenilir teminatlar karşılığında alabilecekleri kredilerdir.
- Mevduat Kolaylığı: Kredi kuruluşlarına belirli bir faiz üzerinden UMB'ler nezdinde gecelik mevduat yapma imkânı veren para politikası aracıdır (ECB/Publication, 2011).

11.3. Minimum Rezerv Sistemi (Minimum Reserves)

Minimum Rezerv Sistemi, merkez bankalarının ve AMB'nin kullandığı para politikası aracıdır. Bu sistemde ticari bankalar mevduatlarının kanuna göre belirlenen oranı kadar merkez bankası nezdinde karşılık ayırmak zorundadırlar. AMB de bu araç yardımı ile para politikasını fiyat istikrarı doğrultusunda kullanmaktadır (Yılmaz, 2006).

12. SENYORAJ GELİRLERİ (SEIGNİORAGE)

Senyoraj, devletin elinde bulundurduğu para basma tekelini kullanarak kendisine gelir yaratmasıdır. Yani basılan para miktarı ile bu parayı basmak için yapılan masraf arasındaki farktır. Bunun yanında ticari bankaların Merkez Bankası'nda bulundurmaları zorunda olduğu mevduat karşılıklarının faiz getiren finansal aktiflere yatırılmasıyla elde edilen gelirden senyoraj gelirini oluşturmaktadır. UMB'lerde meydana gelen senyoraj gelirleri (parasal gelir), her mali yılın sonunda üye Merkez Bankaları'na AMB'ye katkı paylarına göre paylaşılmaktadır. Burada Euroya geçişle birlikte önemli bir sorun haline gelen esas unsur, üye ülkelerde zorunlu mevduat karşılığına faiz ödenip ödenmemesidir. Çünkü faiz ödenmeyen zorunlu mevduat

karşılığı para bazına dâhil edilirken faiz ödenen karşılıklar para bazından çıkartılmaktadır. Dolayısıyla üye ülkelerin mevduat karşılıklarına farklı faiz ödemeleri yapması parasal gelirin büyüklüğünü etkilemektedir. Hâlbuki parasal gelirin bölüştürülmesi farklı faiz ödemeleri dikkate alınmadan, sadece AMB sermayesine katılma payına göre yapılırsa daha adil olacaktır (Yücememiş, 2005).

13. ÖDEMELER SİSTEMİ TARGET

APB kapsamında Euro kullanımının 1999 tarihinde başlamasıyla birlikte, tek para birimi kullanımı ve ülkelerarası ödemelerin verimliliğini artırmak amacıyla ödeme sistemlerinde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan ilk düzenleme Mayıs 1995 tarihinde yapılan Avrupa Para Kurumu'nun gerçek zamanlı ulusal mutabakat sistemleri arasında bağlantıyı sağlayacak olan yeni bir sistemin kurulmasına yönelik ilk rapordur. Bu sistem TARGET (Trans-European Automated Real-Time Gross settlement Express Transfer System) olarak adlandırılmıştır (Uzdil, 1997).

TARGET sistemi, APB ve AMB ödeme mekanizmasına katılan ülkelerin her birinde oluşturulan bir gerçek-zamanlı brüt mutabakat sisteminden (RTGS: Real-Time Gross Settlement System) ve bu sistemler arasında transferi sağlayan bağlantıdan oluşmaktadır. Bu anlamda TARGET bir RTGS sistemleri ağı olarak tanımlanabilir. RTGS sistemlerinin en önemli özelliği ise Target Sistemi'nde olduğu gibi yapılan ödemelerin geri alınamaz ve nihai nitelikte olmasıdır (Uzdil, 1997).

AMB Yönetim Konseyi TARGET'e giriş iznini, APB üyesi ülkelerin UMB ile Euro bölgesinde olmayıp Euro üzerinden işlem yapan AB üyelerine vermiştir. Parasal birliğin dışında kalan AB'ye üye ülkeleri ise TARGET esaslarından belirli kural ve prosedürler çerçevesinde yararlanmaktadır ve likiditeden ise belirlenen üst sınıra göre faydalanmaktadır (Yücememiş, 2005).

Doğrudan kredilendirme sistemi olan TARGET'te ödemeler, gönderilecekleri yere yaklaşık onbeş dakikada ulaşmaktadır. Anında takas işlemlerini gerçekleştiren TARGET Sisteminde ödemelerin sorumluluğu ödemeyi yapan ülkede olup, her ülke RTGS sisteminin kuralları, söz konusu ülke tarafından belirlenmektedir. Bu anlamda TARGET Sistemi'nin sadece bazı ortak fonksiyonları AMB sorumluluğunda yürütülmektedir (Yücememiş, 2005).

TARGET2 sistemi euro kullanımının 1999 tarihinde başlamasıyla oluşan TARGET sisteminin yerini almıştır. TARGET2 sistemi TARGET sisteminde olduğu gibi merkez bankası işlemlerini düzenlemede kullanılmaktadır. Ancak TARGET2 diğerinden farklı olarak bütün ödemeler, ulusal merkez bankaları tarafından işlenmemektedir. Yeni sistem merkez bankalarının müdahalesine gerek duymayan tek ortak bir platform kullanmaktadır. Bu platform geliştirilmiş ve uyumlaştırılmış hizmet olanağını ve daha düşük ücret ile daha iyi etkin maliyetlere izin veren ölçek ekonomilerini içerir. Ayrıca TARGET2 ödemeleri için alt veya üst limit değerler bulunmamaktadır. Özellikle interbank işlemleri ile ilgili olan tüm büyük değerdeki ödemeler için TARGET2 kullanılarak piyasa katılımcıları bir prim hizmeti alırlar ve AB'nin genelindeki sistemik riski azaltma konusunda önemli bir katkı sağlamaktadır. Yani; bankalar arasındaki yüksek sayıda ve değerdeki etkileşimlerden dolayı riskin diğer alanlara bulaşmasına engel olmaktadır (ECB/Publication, 2011).

Bu bağlamda bir diğer gelişme ise 2008'de Tek Euro Ödeme Bölgesi(Single Euro Payments Area-SEPA)'nde gerçekleşmiştir. Gayri nakdi euro ödemelerinin "domestic" ödemelerle muamelesi bakımından ulusal ve sınır ötesi işlemler arasında fark yoktur. TARGET2 SEPA ile birlikte euro alanında daha dinamik ve etkin maliyeti sağlamada yapılan ödemeleri pazara dönüştürecektir (ECB/Publication, 2011).

14. SONUÇ

Merkez Bankaları, Lidyalıların parayı bulmasından günümüze kadar önemini artırarak görev anlayışı ve tanımları değişerek günümüze kadar gelmişlerdir. Geçmiş zamanla birlikte sosyal ve ekonomik alandaki gelişmeler, karmaşıklaşan insani ilişkiler, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, hukuksal temellerin değişimi, siyasi amaçların değişimi ekonomide işlerlik kazanılması bakımından zaman için de değişikliğe uğramış ve merkez bankalarının kurulması gerektiği olgusunu oluşturmuştur. Aynı zamanda bu değişim süreci merkez bankalarının temel hedefinin fiyat istikrarı sağlamak ve bu istikrarı sürdürmek olduğunu da kanıtlamıştır. Ayrıca değişen süreç günümüz modern merkez bankacılığının gelişimine de ön ayak oluşturmuştur.

Modern merkez bankacılığının gelişimine öncü olan, tüm bu değişimi sürükleyen temel unsur, merkez bankalarıdır. Nitekim bu anlamda en belirgin örnek 1913 yılında kurulan Amerikan Merkez Bankası, FED'dir. FED'in uygulamaları gerek insanların yaşam tarzlarına gerekse kurulacak olan diğer merkez bankalarına ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla FED, modern merkez bankacılığının ve para politikasının tarihini oluşturmada önemli bir yerde bulunduğunu söylemek yanlış olmamaktadır.

AMB ise kurulma aşamasında Alman Merkez Bankası'nı bağımsızlık konusunda Bundesbank'ı ve para politikası konusunda ise FED'i örnek almıştır. Ekonomik ve Parasal Birliğin (APB) üçüncü aşamasında yapılması gereken yapısal, yasal ve teknik alt yapı çalışmaları ile ön hazırlıkları tamamlama görevi APE tarafından AMB'ye verilmiştir. Bugün itibarıyla modern merkez bankacılığında en iyi örneği teşkil eden AMB gerek bağımsızlıkta gerekse hesap verilebilirlikte, özelliklede şeffaflıkta dünyanın önde giden merkez bankası konumundadır.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, M., 1997, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Milli Merkez Bankaları, Bankacılar Dergisi, 20, 34-51.
- BOZKURT E. ve ÖZCAN M., 2001, Subsidiarite İlkesi (İkincilik İlkesi) ve Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 1-21.
- DEMİRHAN, E., 2003, Avrupa Merkez Bankası ve Euro'nun Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde Üniversitesi.
- ECB/Publication, 2011, The European Central Bank The Eurosystem The European System of Central Banks [online], ECB, <http://www.ecb.int/pub/html/index.en.html>, [Erişim Tarihi: 10 Şubat 2014].
- ECB, ESCB and the Eurosystem, <http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 10 Şubat 2014].
- ECB, Tasks, <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 12 Şubat 2014].
- ECB, Executive Board, <http://www.ecb.int/ecb/orga/decisions/eb/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 12 Şubat 2014].
- ECB, General Council, <http://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/decisions/genc/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 13 Şubat 2014].
- ECB, Organisation, http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/orga/html/or_019.en.html [Erişim Tarihi: 14 Şubat 2014].
- ECB, Independence, <http://www.ecb.int/ecb/orga/independence/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 18 Şubat 2014].
- ECB, Governing Council, <http://www.ecb.int/ecb/orga/decisions/govc/html/index.en.html> [Erişim Tarihi: 14 Şubat 2014].
- FED, Board of Governors of the Federal Reserve System, Mission, <http://www.federalreserve.gov/aboutthefed/mission.htm> , [Erişim Tarihi: 10 Şubat 2014].
- HOCA, B., 2008, Bankacılıkta Doğrudan Yabancı Yatırımlar: 1994 Sonrası Dönüşüme Marksist Bir Yaklaşım, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- KARADAĞ, M., 2007, Modern Merkez Bankacılığına İki Örnek: FED ve Avrupa Merkez Bankası, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- OKTAR, S., 1996, Bağımsız Merkez Bankacılığının Saygın Örneği: Bundesbank, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 6, 37-44.
- GEDİKKAYA T. ve GÜRLER C., 1999, Ekonomik ve Parasal Birlik Hazırlıkları ve Avrupa Merkez Bankası, TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TCMB, Kâğıt Paranın Tarihçesi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/egm/b001000.html> [Erişim Tarihi: 17 Şubat 2014].
- UZDİL, P., 1997, Avrupa Para Birliği Sürecinde 'TARGET' Projesi, Bankacılar Dergisi, 20, 29-33.

YILMAZ, İ., 2006, Merkez Bankası Bağımsızlığı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Avrupa Merkez Bankaları Sistem ve Federal Reserve Sistem, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dicle Üniversitesi.

YÜCEMEMİŞ B., 2005, Parasal Birlik, Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye'ye Yansımaları, Derin Yayınları, İstanbul.

ULAŞIMDA TALEP ODAKLI YAKLAŞIM: YOLCULUK TALEP YÖNETİMİ

Burak KOZALI¹

Özet

Nüfus artışı ve taşıt miktarındaki artış kentiçi ulaşım problemlerini de artırmıştır. Ulaşım ile ilgili problemler ekonomik açıdan yüksek maliyetlere neden olmaktadır. Yolculuk talep yönetimi, ulaşım problemleri ve trafik tıkanıklığını ulaşım ile ilgili imkanları artırmadan yolculuk talebini azaltarak ve kısıtlayarak çözmeyi amaçlamaktadır. Yolculuk talep yönetimi ulaşım sorunlarını ve trafik tıkanıklığını çözmeye genellikle pahalı yatırımlar yapmaktan kaçınarak yolculuk alışkanlıklarının değiştirilmesini hedeflemektedir. Buna ek olarak yolculuk talep yönetimi, bütün ulaşım problemlerini ve trafik tıkanıklığını gidermede her derde deva olmasa da oldukça etkili bir stratejik planlamadır.

Anahtar Kelimeler: Yolculuk Talep Yönetimi, Trafik Tıkanıklığı, Ulaşım

JEL Kodları: R41, R48

DEMAND-ORIENTED APPROACH FOR TRANSPORTATION: TRAVEL DEMAND MANAGEMENT

Abstract

Population and number of vehicle growth has increased in urban transport problems. Transportation problems cause to be high costs with respect to economic. Travel demand management aims to solve for transportation problems and traffic congestion by reducing and restricting travel demand instead of increasing the transportation facilities. Travel demand management usually purposes to change travel habits by avoidance of costly investment about transportation problems and traffic congestion. Additionally, travel demand management is not cure all for solving whole transportation problems and traffic congestion but it is a strategic planning as mightly effective.

Key Words: Travel Demand Management, Traffic Congestion, Transportation

JEL Classification Codes: R41, R48

¹ Araş.Gör., Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, burakkozali@gmail.com

1. GİRİŞ

Dünyanın pek çok ülkesinde nüfusta meydana gelen artışlar, taşıt sayılarındaki artışlar, yolcu ve yük taşıtlarındaki artışlar ve bunlara ek olarak küreselleşmenin hızla artması yolculuk talebini etkilemektedir ve tüm bu gelişmeler kişilerin ev ile iş arasında tercih ettikleri ulaşım seçenekleri ile yolcu ve yük taşımacılığının seçeneklerini tekrardan şekillendirmektedir (Giuliano ve Wachs, 1991: 1).

Ulaşım hizmetlerinde geleneksel olarak arz yönlü çözüm önerilerine odaklanılmaktadır ve bu doğrultuda ulaşım imkânlarının kapasitesini arttıracak çalışmalar yapılmaktadır (Willson ve Shirazi, 1991: 1). Bugünkü gelişmeler uzun dönemde bu stratejilerin amaçlanan çözümü getirmediğini göstermektedir. Dünya genelinde pek çok büyük şehirde bu stratejiler doğrultusunda ulaşım imkânları kapasitelerini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır ve pek çok uygulamanın sonucunda görülmektedir ki her kapasite artırımını beraberinde kendi talebini yaratmaktadır (Mahmood ve diğ., 2009: 162).

Ulaşım hizmetlerinin sunumunda geleneksel olarak tercih edilen arz yönlü çözüm önerilerinin zaman içerisinde yetersiz duruma düşmeleri konunun talep açısından ele alınmasına neden olmuştur ve bu doğrultuda yolculuk talep yönetimini ortaya çıkarmıştır.

2. YOLCULUK TALEP YÖNETİMİ

Geleneksel yolculuk talep yönetimi tahmin modelleri potansiyel talebi belirlemede başarısız olmaktadır. Yolculuk talebi genellikle umulduğundan daha hızlı artmaktadır ve trafik tıkanıklıkları beklenenden daha fazla meydana gelmektedir. Bunlara ek olarak ulaşım araç ve tesislerine ihtiyaç hızla artarken, kamu kaynakları ise aynı hızda büyüyememektedir (Ferguson, 1990: 442).

Yolculuk talep yönetimini, ulaşım ve trafik tıkanıklığı problemlerinin çözümü için ulaşım imkânlarını arttırmak yerine yolculuk talebini azaltan ve kısıtlayan politikalar veya önlemler şeklinde ifade etmek mümkündür (Giuliano ve Wachs, 1991: 2). Yolculuk talep yönetimi, seyahat edenleri toplu şekilde seyahat etmeye yöneltmeyi ve bunun sonucunda trafikteki araç sayısını azaltmayı amaçlamaktadır (Taylor ve diğ., 1997: 49). Yolculuk talep yönetimi yaklaşımları ele alındığında ortak vurgunun konum ve alan kullanımından bağımsız olarak yolculuk davranışlarının değiştirilmesi üzerine yapıldığı görülmektedir (Ferguson, 1990: 443).

Bir bölge için trafik tıkanıklığını önlemede en iyi önlemler grubunu oluşturmak ve bu seçilen önlemlerin etkinliğini tahmin etmek oldukça zordur. Bu süreç, mevcut ulaşım türlerinin ve o bölgede seyahat edenlerinin karakteristik özelliklerini iyi anlamaktan geçmektedir (Taylor ve diğ., 1997: 49). Yolculuk talep yönetimi stratejileri arasında özellikle ücretli yol ve alan kullanımı önlemlerinin araç kullanımını azaltmada, bunun sonucunda trafik tıkanıklığını azaltmada ve hava kirliliğini azaltmada en etkili önlemler olduğu düşünülmektedir (Rodier ve Johnston, 1997: 295).

Yolculuk talep yönetimi stratejileri her ne kadar yakın dönemde ses getirmiş olsa da kökleri II. Dünya Savaşı yıllarına kadar gitmektedir. Bu dönemde şirket otobüsleriyle çalışanların taşınması, taşıt paylaşımı yapılmasını yani yalnız seyahat etmek yerine araç sahibi çalışanların işe aracı olmayan çalışanlar ile birlikte gidip gelmelerinin sağlanması ve işçilerin farklı vardiyalarda çalıştırılması uygulamalarını gerçekleştiren işverenlerin var olduğu görülmektedir (Giuliano ve Wachs, 1991: 2).

Yolculuk talep yönetimi stratejilerinin sayısının zaman içerisinde artması ile birlikte bu stratejiler çeşitli başlıklar altında gruplandırılmaya çalışılmıştır. Yapılan bir çalışmada

yolculuk talep yönetimi stratejileri yolculuk kısıtlamaları, alternatif ulaşım yöntemlerini kullanmaya teşvik etme, alternatif çalışma saatleri düzenlemeleri ve alan kullanım planlaması olarak dört başlıkta toplamaktadır (Taylor ve diğ., 1997: 49). Ferguson (1990: 443) ise yolculuk talep yönetimini seyahat üretimi, seyahat dağıtımı, ulaşım türünün seçimi ve güzergâh seçimi olarak dörtlü bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır.

Tablo 1. Yolculuk Talep Yönetimi Önlemleri

YTY Önlemleri	Örnekler
Fiziki İyileştirme Önlemleri	*Toplu taşımada iyileştirmeler *Yürüyüş ve bisiklet yollarının geliştirilmesi *Park ve sürüş planlamaları *Seyahat sürelerini kısaltacak alan kullanımı düzenlemeleri *Araçlarda enerji verimliliğini sağlayacak teknolojik değişiklikler
Yasal Politikalar	*Şehir merkezlerinde araç trafiğinin yasaklanması *Park etme kontrolleri ve düzenlemeleri *Hız limitlerinin düşürülmesi
Ekonomi Politikalar	*Araçlar ve yakıt üzerine vergilendirme *Yol veya tıkanıklık fiyatlaması *Kilometre ücretleri *Toplu taşımanın maliyetlerini azaltma
Bilgilendirme ve Eğitim Önlemleri	*Bireysel pazarlama *Kamu bilgilendirme kampanyaları *Davranışların sonuçları hakkında geri bildirim *Sosyal modelleme

Kaynak: Garling ve Schuitema, 2007: 141.

3. YOLCULUK TALEP YÖNETİMİ STRATEJİLERİ

Yolculuk talep yönetimi stratejileri içerisinde geniş uygulama alanı bulmuş olan alternatif çalışma zamanları düzenlemeleri, taşıt paylaşımı programları, yüksek dolulukta araçlara öncelik programları, otopark yönetimi uygulamaları, tıkanıklık fiyatlaması uygulamaları ve alan kullanımı programları sırasıyla ele alınacaktır.

3.1. Alternatif Çalışma Zamanları

Seyahat süresi ile işe başlangıç zamanları arasındaki etkileşim ilişkisi özellikle kentsel ulaşım talebi üzerinde çalışan ekonomistlerce vurgulanmaktadır (Wang, 1996: 189). Dünyanın pek çok yerinde, trafik tıkanıklığının zirve yaptığı saatlerdeki talebi azaltmak için pek çok insan ve işveren alternatif çalışma zamanları uygulamalarına katılması konusunda cesaretlendirilmektedir (Picado, 2000: 9). Alternatif çalışma zamanlarının (alternative work schedules), çalışma saatlerinin kaydırılması (staggered work hour), esnek çalışma saatleri (flextime) ve azaltılmış iş günleri (compressed work week) olarak üç farklı türü söz konusudur.

Çalışma saatlerinin kaydırılması uygulamasında çalışanların işe başlama saatleri işverenlerce -özellikle trafiğin zirve yaptığı sabah saatlerinde- tıkanıklığı azaltmak için başka bir zaman dilimine kaydırılmaktadır. Esnek çalışma saatleri uygulamasında işe başlama saati

belli bir zaman dilimi içerisinde çalışanlara bırakılmaktadır. Çalışanlar daha erken veya daha geç gelerek tercihlerini kullanırken günlük çalışma saatini tamamladıktan sonra iş yerinden ayrılabilirler (U.S. DTFTA, 1992: 1). Örnek olarak 7.30'dan 16.00'a ya da 9.00'dan 17.30'a gibi farklı çalışma zamanı tercihleri sunulmaktadır.

Azaltılmış iş günü programlarında ise haftalık iş günü sayısı üç veya dört güne indirilmektedir ve gün içerisinde çalışma saatleri artırılarak denge sağlanmaktadır. Alternatif çalışma zamanları düzenlemeleri trafik tıkanıklığını doğrudan azaltan uygulamalar arasında yer almaktadır (Hung, 1996: 11). Tüm bu önlemler uygulanırken yolculuk talebi gün içerisinde dağıtılmaktadır ve talebi azaltmak için kaynak maliyeti söz konusu olmamaktadır.

3.2. Taşıt Paylaşımı Programları

Özel taşıt kullanımında artış kentlerden kırsal bölgelere kadar yayılmaktadır ve özel taşıt sahipliğindeki bu artış kentsel alanlarda trafik tıkanıklığındaki artışın devam etmesine neden olmaktadır. Seyahatlerin pek çoğu yalnız sürücülerin yaptığı (SOV-single occupancy vehicle) seyahatlerden meydana gelmektedir (Correia ve Viegas, 2011, s. 81). Özel taşıt kullanımı yolculuk başlangıç zamanında ve esnasında esneklik kazandırması, güvenlik ve konfor gibi pek çok avantaj sağlamasıyla birlikte trafik tıkanıklığını artırması, hava kirliliğini artırması ve masraflı (pahalı) olması gibi dezavantajları bulunmaktadır (Abrahamse ve Keall, 2012, s. 45).

Özel taşıt kullanımındaki artışın oluşturduğu trafik tıkanıklığı özellikle işe geliş ve gidiş saatlerinde zirve yapmaktadır. Bunu önlemek adına uygulanan stratejilerden biri de taşıt paylaşım programlarıdır. Taşıt paylaşımı (carpooling), aynı bölgede oturan ve aynı yerde çalışan kişilerin ev ve iş yeri arasında yapacakları yolculuklarında her birinin seyahatlerini özel taşıtları ile yapmaları önleyerek onları tek bir araç içerisinde ulaşıma teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Vanoutrive ve diğ., 2012: 77). Bu programın temelleri II. Dünya Savaşı yıllarında Birleşik Devletler'de atılmıştır fakat savaşın bitiminden sonra araç paylaşımı uygulaması gözden düşmüştür. 1970'li yıllara gelindiğinde yaşanan petrol krizi sonucunda Birleşik Devletler'de konu tekrar gündeme gelmiştir ve akademisyenler tarafından ilk eserler bu dönemde verilmiştir (Ferguson, 1997: 349).

Taşıt paylaşımı teoride ve uygulamada trafik tıkanıklığını oldukça azaltan bir uygulama olsa da uygulamasında temel iki sorun ile karşılaşmaktadır. Bunlardan birincisi psikolojik bir neden olan yabancılar ile yolculuk etmeme isteği diğeri ise zamanlama konusunda yaşanan sorunlardır (Correia ve Viegas, 2011, s. 82). Fakat son yıllarda gelişen teknoloji ve akıllı telefon teknolojileri sayesinde dinamik araç paylaşımı uygulamalarını gündeme getirmektedir. Dinamik araç paylaşımında bağımsız organizasyonlar, bilgisayar ve akıllı telefonlar aracılığıyla yolcular ve sürücüler günlük seyahatlerini birlikte yapabilmeleri için eşleme yapılmaktadır (Agatz ve diğ., 2011: 1450).

Taşıt paylaşımı için genelde düzenlemeler kamu kurumları, işveren kurumlar ve gayri resmi kurumlarca yapılmaktadır. Özellikle yerel yönetimler kent içinde belli koridorlarda trafiği azaltmak için taşıt paylaşım programları geliştirmekte ve sürücüler bu programlara dâhil etmektedir. İşveren kurumlar ise hem kent içi trafiği rahatlatmak hem de çalışanlara park hizmeti sunmada zorlanmaları nedeniyle bu uygulamayı desteklemektedirler.

3.3. Yüksek Doluluktaki Araçlara Öncelik

Yüksek doluluktaki araçlara öncelik stratejisi (HOV-High Occupancy Vehicles), özellikle metropol şehirlerde tıkanıklığı yüksek olan ücretsiz yollarda araçların hareket kapasitesini geliştirmekten ziyade insanların hareket kapasitesini geliştirmeye yardımcı olmayı amaçlayan yolculuk talep yönetimi stratejileri arasında yer almaktadır (Turnbull, 2006: 6)

Yüksek dolulukta araçlara öncelik tanımak için şehir içinde tıkanıklığın yüksek olduğu yollarda özel hatlar oluşturularak, araç paylaşımını ve toplu taşıma kullanılmasını teşvik ederek, bir hat üzerinde daha az araç kullanarak daha çok yolcu taşımayı amaçlamakta ve buna olanak sağlamaktadır (Jang ve diğ., 2008: 1). Bir aracın yüksek dolulukta kabul edilebilmesi için uygulandığı yere göre en az iki, üç veya dört yolcunun bulunması koşulu aranmaktadır.

Yüksek dolulukta araçlara öncelik veren yol uygulamaları ilk olarak Birleşik Devletler’de ortaya çıkmıştır ve ülke boyunca geniş çapta uygulanmaktadır (Menendez ve Daganzo, 2007: 809). Bu uygulama öncelikle toplu taşıma araçlarına yönelik olarak başlatılmıştır fakat zaman içerisinde kamu perspektifi açısından ele alındığında yolların yeterince verimli kullanılmadığına dair bulgular elde edilmiştir. Özellikle trafiğin zirve saatleri dışında bu yollara sadece toplu taşıma araçlarının kullanılıyor olması kaynak kullanımında etkinsizlik üretmiş ve taşıt paylaşımı uygulamaları ile bütünleştirilmiştir (Lipnicky ve Burris, 2010, 1030).

Yüksek dolulukta taşıtlara verilen öncelikler uygulandığı bölgenin ihtiyaçlarına ve zamana göre değişmektedir. Bu öncelikleri *fiziksel öncelikler*; dolu taşıtlara yolun tamamını veya bir şeridinin tahsis edilmesi, *yönetimsel öncelikler*; sürekli uygulanan fakat saat, gün ve mevsim koşullarına göre değiştirilebilen sinyalizasyonda, ana yol girişlerinde, otoparklarda öncelik verilmesi, *ekonomik öncelikler*; köprü ve otoyol girişlerinde ya da tıkanıklık fiyatlamasının var olduğu yollarda sağlanan indirim veya muafiyetler, olmak üzere üç ana başlık altında toplamak mümkündür (Elker, 2002: 114-120).

3.4. Otopark Yönetimi

Günümüzde park yönetimi (parking management), yolculuk talep yönetimi stratejileri arasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Park yönetimi ulaşım sisteminin temel bileşenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her seyahatin sonunda kullanılan taşıtın park edilmesi zorunluluğu ve ortalama olarak bir aracın günde yirmi üç saatini park halinde geçirmesi park etme imkanlarının önemini daha da artırmaktadır. Park yönetimini çeşitli politika ve programlar aracılığıyla park etme ile ilgili kaynakların daha etkin kullanılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Park yönetiminde temel çözümün park etme imkanlarının arzının artırılması yerine mevcut alanların daha etkin kullanılması olduğu kabul edilmektedir (Litman, 2013: 2).

Park alanlarının bilgisine sahip olunması ve park alanlarının ulaşılabilirliği, park etme fiyatı ve park etme ile ilgili diğer koşullar sürücülerin seyahat kararları üzerinde oldukça etkili olmaktadır (Malic ve diğ., 2000: 304-305). Literatüre bakıldığında Danwen ve diğ. (2010) park ücretlerinin seyahat etme biçimi üzerindeki etkilerini incelemişler ve park ücretleri üzerinde yapılan değişikliklerin özel taşıt kullanımı tercihinde azalma ya da artışa neden olduğu ve park ücretleri üzerinde yapılan bu değişikliklerin kişilerin alternatif ulaşım çeşitlerini kullanma tercihi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Park yönetimi, diğer yolculuk talep yönetimi stratejileri ile entegre edildiğinde daha etkin bir hale gelmektedir. Toplu taşıma alanlarına yakın bölgelerde park etme imkanının verilmesi ve yolculuğun devamının toplu taşıma sistemi ile sağlanması trafik tıkanıklığı üzerinde oldukça etkili sonuçlar doğurmaktadır. Bununla birlikte yüksek dolulukta araçlara park alanlarında fiyat indirimlerinin yapılması ya da park etme önceliği verilmesi gibi uygulamalar taşıt paylaşım programlarının desteklenmesini sağlayacaktır.

3.5. Tıkanıklık Fiyatlaması

Tıkanıklık fiyatlaması (congestion pricing), fayda fiyatlaması, zirve saat fiyatlaması, değişken fiyatlaması gibi isimlerle de bilinmektedir. Genel olarak ulaştırma uzmanları ve

politikacılar gelecek olumsuz tepkilere önlem olarak vergi terimini kullanmaktan kaçınarak farklı kavramlar üretmeyi tercih etmektedirler (Benko ve Smith, 2008: 16).

Tıkanıklık fiyatlamasının uygulandığı alanda ve çevresinde bulunan alanlar üzerinde önemli etkileri olduğu kabul edilmektedir. Fiyatlama taşıtların ulaşım maliyetleri, ulaşım için kullanılan taşıtın seçimi ve yük taşımacılığını etkilemektedir. Bunlara ek olarak fiyatlama uygulaması bir bölgede iş yapmanın maliyetini, bölgedeki emlak değerini, iş gücüne ulaşımı ve bölgesel kararları da etkilemektedir (Bhatt ve Higgins, 2008: 3-14). Uygulamanın yürürlüğe girmesi sürecinde tüm bu etkiler göz önüne alınmakta ve bu durum yönetimlerce çeşitli kaygılara neden olmaktadır.

Tıkanıklık fiyatlandırması bir karayolunun belirli bir bölgesine girişin veya karayolunun belirli zamanlarda kullanılmasının fiyatlandırılması olarak tanımlanabilmektedir. Burada yolculukların trafik yoğunluğunun yüksek olduğu saatlerden daha az olduğu saatlere veya güzergâhlara yönlendirilmesi, alternatif ulaşım yöntemlerinin kullanılması amaçlanmaktadır (DeCorla-Souza ve Whitehead, 2003: 269).

Bu amaçlar doğrultusunda ve trafik tıkanıklığının oluşturduğu diğer maliyetler (yakıt israfı, hava kirliliği vb.) nedeniyle pek çok ülkede ve şehirde tıkanıklık fiyatlaması uygulamaları görülmektedir. Uygulama ilk olarak 1975 yılında Singapur'da ortaya çıkmıştır ve zaman içerisinde dünya genelinde pek çok ülkede kullanılmaktadır (Eliasson, 2008: 395).

Bu doğrultuda aşağıdaki tabloda Singapur, Londra, Stockholm ve Norveç'te bulunan Bergen / Oslo / Trondheim şehirlerinde hayata geçirilen tıkanıklık fiyatlaması uygulamaları hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 2. Tıkanıklık Fiyatlandırması Uygulamaları

	Singapur Elektronik Yol Fiyatlandırması (ALS Programının devamı)	Londra Tıkanıklık Fiyatlandırması	Stockholm Tıkanıklık Fiyatlandırması	Norveç Şehirleri (B/O/T)
Başlangıç	1998	Şubat 2003	Deneme: 30 Ocak-31 Temmuz 2006 Süreklilik: 1 Ağustos 2007	1986 / 1990 / 1991
Fiyatlandırılan alan veya altyapı	Otoyollar, tali yollar ve şehir merkezi civarında (CBD-Central Business District) sınırlanmış üç bölgede kordon ücretlendirmeleri	Orijinal: 21 km ² - şehir merkezi etrafında,	30 km ² - şehir merkezi etrafında kordon (on sekiz kontrol noktası)	----- -
Zaman değişkenliği	Şehir merkezinde sabah 7.30-10.00, öğleden sonra 12.00-20.00; otoyollarda sabah 7.30-9.30 fiyatlar değişim göstermektedir.	Hafta içi sabah 07.00 akşam 18.00 saatleri arasında fiyat 10 pound; hafta sonları ve resmi tatil günlerinde fiyatlandırma söz konusu değildir	Hafta içi sabah 06.30 akşam 18.30 saatleri arasında 10, 15 ve 20 İsveç kronu şeklinde zamana göre farklı fiyatlandırma söz konusudur. Bir gün içinde ödenecek fiyat seviyesinin üst sınırı 60 İsveç kronudur. Hafta sonları, resmi tatil günleri ve bu günlerin arifesinde fiyatlandırma söz konusu değildir.	Sabah 06.00 akşam 10.00 / 24 saat boyunca / sabah 06.00 akşam 17.00
Taşıt ve kullanıcı karakteristiğine göre fiyat farklılaşmalar	Altı farklı taşıt türüne göre fiyat farklılaştırması uygulanmaktadır; polis taşıtları, ambulanslar ve itfaiye araçları açısından muafiyet söz konusudur.	Muafık: Mavi rozete sahip taşıtlar, emisyon kısıtı kriteri bağlamında alternatif yakıtlı taşıtlar, elektrikli taşıtlar, 9'dan fazla oturma yeri olan taşıtlar, motosikletler, üç tekerlekli taşıtlar, kurtarma araçları, tamir araçları muafiyete sahiptir. Uygulama alanı içinde ikamet edenler için %90, aylık ve yıllık ödeme yapan taşıt filoları için ise %12,5 indirim vardır.	Otobüsler, taksiler (mahkeme kararından sonra kaldırıldı), acil servis taşıtları, elektrikli ve hibrid taşıtlar, Lidingö Adası ve fiyatlandırma alanından 30 dakikadan daha az sürede geçilerek ulaşılan diğer kesimler açısından muafiyet vardır. İndirim opsiyonu yoktur.	-----
Tıkanıklığa etkisi	%40 trafikte azalma, elektronik yol ücretlendirme sistemi teknolojisi ile ek %15 azalma	İlk iki haftada %15-20, uzun dönemde %30 azalma	%19 tıkanıklıkta azalma	Etki yok / Etki yok / Zirve tıkanıklık saatlerin de %10 azalma
Kamuoyu	Kabul edilebilir görülmüştür.	Destek verilmiştir.	Stockholm Şehri desteklemiş, çevre şehirlerce karşı çıkmıştır.	Karşı çıkmıştır
Politik destek	Hükümet desteği	Hükümet desteği	Merkezi ve Yerel yönetim desteği	Hükümet desteği

Kaynak: Yazar tarafından Anas ve Lindsey, 2011: 72-73; Albate ve Bel, 2009: 970'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tabloda verilen bilgiler incelendiğinde tıkanıklık fiyatlandırması uygulamalarının olumlu sonuçlar doğurduğu açıkça görülmektedir. Ülkelerin yasal ve kültürel farklılıklarına rağmen gerekli düzenlemeler ve bilgilendirmeler yapıldığı takdirde ve diğer yolculuk talep yönetimi stratejileri ile desteklenmesi durumunda trafik tıkanıklığının çözümünde oldukça etkili sonuçlar alınmaktadır.

3.6. Alan Kullanımı

Ulaşım için tercih edilen yöntem yani artan özel taşıt kullanımı havanın kalitesini, trafik akışını ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemesi nedeniyle kaygılara neden olmaktadır. Bu durumun önlenmesi bakımından şehir içerisinde ve çevresindeki arazi kullanım şeklinin ulaşım politikalarının önemli bir yönlendiricisi olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda kişilerin seyahatlerinde daha çok toplu taşımayı ve yürümeyi tercih etmeleri sağlanmaya çalışılmakta ve özellikle yerleşimin yoğun olduğu bölgelerde özel taşıt kullanımının azaltılması ve uzun yolculuklarda özel taşıt kullanımında yalnız seyahat etmenin azaltılması amaçlanmaktadır (Schimek, 1996: 120).

Ulaşımında enerji tüketimi kentsel alanda aktivitelerin seviyesi ve yayıldığı alan ile doğrudan ilişkilidir. Yapılan aktivitenin türü ise bu aktiviteye ulaşımında kullanılan enerjinin miktarını belirlemektir. Sürdürülebilir kentsel büyüme için aktivite alanları ile bu aktive için seyahat edilen yolun mesafesi önem teşkil etmektedir. Bu aktiviteler, evden işe, evden alışverişe ve evden diğer nedenlerle ile bir yere seyahat etmek olarak ifade edilebilmektedir. Her durumda ev ile aktivite için gidilen yerin uzaklığı ve konumu enerji tüketimi, hava kirliliği, trafik sıkışıklığı gibi sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle en çok seyahat etme gerekçesi olarak karşımıza işe gidiş ve geliş amacıyla yapılan seyahatler çıkmaktadır (Miller ve Ibrahim, 1998: 18).

Bu gerekçelerden yola çıkılarak aktivite ile yaşanan ev arasındaki mesafenin azaltılması amacıyla özellikle kent çevresi bölgelerde karma alanlar oluşturulmasının ve kullanımının önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun için ofisler, alışveriş dükkânları, restoranlar, bankalar ve diğer faaliyet alanları birbirleri ile iç içe geçirilmelidir. Kişiler bu sayede daha az özel taşıt kullanacak ve daha çok yürümeyi tercih edecektir (Cervero, 1996: 361).

Kentsel alanlarla yoğun yerleşim yerleri ile özel taşıt kullanımı arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Kent sakinleri eğer kent merkezinde ikamet ediyorlarsa daha çok toplu taşıma araçlarını ve motorsuz taşıtları tercih etme eğilimindedirler. Bununla birlikte şehir merkezinin uzak çevresinde ikamet edenlerin özel taşıt kullanımına daha eğilimli olduğu düşünülmektedir. Fakat özel taşıt kullanımını etkilemede sadece yaşanan yerin şehir merkezine uzak olması yeterli değildir. Ulaşım araçları imkânları ve seyahat mesafesi diğer etkenler olarak kabul edilmektedir (Kitamura ve diğ., 1997: 125-126).

4. SONUÇ

Dünya genelinde yaşanan nüfus artışı ve buna bağlı olarak taşıt sayılarındaki artış kentler açısından pek çok sorunu gündeme getirmiş. Ulaşım ve trafik tıkanıklığı bu sorunlar içerisinde en önemlileri arasında yer almaktadır. Nüfus artışının kentlerde meydana getirdiği sorunların sürekli artması, doğal ve ekonomik kaynakların kıt olması sorunların giderilmesinde sürdürülebilir çözümler bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Yolculuk talep yönetimi bu anlamda kıt kaynaklar ile ulaşım sorunları arasında bir köprü vazifesi üstlenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sürekli yeni yolların, köprülerin, metroların yapılması, otopark alanlarının inşa edilmesi ekonomik açıdan oldukça büyük kısıtlar doğurmaktadır. Ulaşım imkânlarını sürekli artırmak mümkün olmamakta bu yüzden

ulaşım talebi ve yolculuk alışkanlıkları üzerinde çeşitli programlar ve stratejiler uygulayarak ulaşım sisteminin sürdürülebilir bir biçim kazanması amaçlanmaktadır. Gelecek yıllarda da nüfus artışının ve taşıt üretimi artışının devam edeceği düşünülürse yolculuk talep yönetiminin gelecek yıllarda da oldukça önemli bir çözüm programı olacağını söylemek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABRAHAMSE, W. and KEALL, M., 2012, Effectiveness of a Web-Based Intervention to Encourage Carpooling to Work: A case Study of Wellington, New Zealand, *Transport Policy*, 21, 45-51.
- AGATZ, N. A. H., ERERA A. L., SAVELSBERG, M. W. P. and Wang, X., 2011, Dynamic Ride-Sharing: A Simulation Study in Metro Atlanta, *Transportation Research Part B*, 45, 1450-1464.
- ALBATE, D. and BEL, G., 2009, What Local Policy Makers Should Know About Urban Road Charging: Lessons From Worldwide Experience, *Public Administration Review*, September-October, 962-975.
- ANAS, A. and LINDSEY, R., 2011, "Reducing Urban Transportation Externalities: Road Pricing in Theory and in Practice", *Review of Environmental Economics and Policy*, 5 (1). 66-88.
- BENKO, M. and SMITH, L., 2008, Congestion Pricing: What Is It?, *Community Transportation*, 26 (2), 16-19.
- BHATT, K. and HIGGINS, T., 2008, KTA: Lessons Learned from International Experience in Congestion Pricing Final Report, U.S. Department of Transportation Federal Highway Administration, Maryland, August.
- CERVERO, R., 1996, Mixed Land-Uses and Commuting: Evidence From The American Housing Survey, *Transportation Research A*, 30 (5), 361-377.
- CORREIA, G. and VIEGAS, J. M., 2011, Carpooling and Carpool Clubs: Clarifying Concepts and Assessing Value Enhancement Possibilities Through a Stated Preference Web Survey in Lisbon, Portugal", *Transportation Research Part A*, 45, 81-90.
- DANWEN, B, WEI, D. and SHIHUI, G., 2010, Impact of Parking Rates on Resident Travel Behavior, *Journal of Transportation Systems Engineering and Information Technology*, 10 (3), 80-85.
- DECORLA-SOUZA, P. and WHITEHEAD, R. E., 2003, The Value Of Pricing The Use Of Roads, *Public Works Management & Policy*, 7, 267-276.
- ELIASSON, J., 2008, Lessons From The Stockholm Congestion Charging Trial, *Transport Policy*, 15, 395-404.
- ELKER, C., 2002, Ulaşımında Politika Ve Pratik, Gölge Ofset, Ankara, ISBN 975-97812-0-4.
- FERGUSON, E., 1990, Transportation Demand Management Planning, Development, and Implementation, *Journal of The American Planning Association*, 56 (4), 442-456.

- FERGUSON, E., 1997, The Rise and Fall of The American Carpool: 1970-1990, *Transportation*, 24, 349-376.
- GARLING, T. and SCHUIÏTEMA, G., 2007, Travel Demand Management Targeting Reduced Private Car Use: Effectiveness, Public Acceptability and Political Feasibility, *Journal of Social Issues*, 63 (1), 139-153.
- GIULIANO, G. and WACHS, M., 1991, Responding to Congestion and Traffic Growth: Transportation Demand Management [online], UCTC No. 86, 1991, The University of California, University of California Transportation Center, <http://www.uctc.net/papers/086.pdf> [Erişim Tarihi: 13 şubat 2014].
- HUNG, R., 1996, Using Compressed Workweeks To Reduce Work Commuting, *Transportation Research A*, 30 (1), 11-19.
- JANG, K., CHUNG, K., RAGLAND, D. R., and CHAN, C-Y., 2008, Safety Evaluation of High-Occupancy Vehicle (HOV) Facilities in California, *Intellimotion*, 14 (2), 1-3.
- KITAMURA, R., MONKTARIAN, P. L. and LAIDET, L., 1997, A Micro-Analysis of Land Use And Travel in Five Neighborhoods in the San Francisco Bay Area, *Transportation*, 24, 125-158.
- LIPNICKY, K. and BURRIS, M., 2010, Influence of HOV Lane Access on HOV Lane Utilization, *Journal of Transportation Engineering*, 136 (11), 1030-1038.
- LITMAN, T., 2013, Parking Management: Strategies, Evaluation and Planning [online], Victoria Transport Policy Institute, http://www.vtpi.org/park_man.pdf [Erişim Tarihi: 13 şubat 2014].
- MAHMOOD, M., BASHAR, M. A. and AKTHER, S., 2009, Traffic Management System and Travel Demand Management (TDM) Strategies: Suggestions for Urban Cities in Bangladesh”, *Asian Journal of Management and Humanity Sciences*, 4 (2-3), 161-178.
- MALIC, A., BRCIC, D. and KRASIC, D., 2000, Parking Measures In Travel Demand Management, *Urban Traffic Review*, 12 (5-6), 301-309.
- MENENDEZ, M. and DAGANZO, C. F., 2007, Effects of HOV Lanes on Freeway Bottlenecks, *Transportation Research Part B*, 41, 809-822.
- MILLER, E. J. and IBRAHIM, A., 1998, Urban Form and Vehicular Travel: Some Empirical Findings, *Transportation Research Record: Journal of The Transportation Board*, 1617,18-27.
- PICADO, R., A Question of Timing, *Access*, 17, 9-13.
- RODIER, C. J. and JOHNSTON, R. A., 1997, Incentives for Local Governments to Implement Travel Demand Management Measures, *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 31 (4), 295-308.
- SCHIMEK, P., 1996, Household Motor Vehicle Ownership and Use: How Much Does Residential Density, *Transportation Research Record*, 1552, 120-125.
- TAYLOR, C. J., NOZICK, L. K. and MEYBUTG, A. H., 1997, Selection and Evaluation of Travel Demand Management Measures, *Transportation Research Record: Journal of The Transportation Board*, 1598 (971114), 49-60.
- TURNBULL, K. F., 2006, HOV Performance Monitoring, Evaluation, and Reporting Handbook, High Occupancy Vehicle Pooled Fund Study, Report No: FHWA-HOP-06-072, Virginia,U.S. Department of Transportation Federal Highway Administration.

- U.S Department Of Transportation Federal Transit Administration, 1992, Variable Work Hours [online], TDM Status Report, Maryland, <http://ntl.bts.gov/lib/5000/5600/5647/tdmvwh.pdf> [Erişim Tarihi: 15 Şubat 2014].
- VANOUTRIVE, T., VIJVER, E. V. De., LAURENT, V. M., JOURQUIN, B., THOMAS, I., VERHETSEL, A. and WITLOX, F., 2012, What Determines Carpooling to Workplaces in Belgium: Location, Organization or Promotion?, *Journal of Transport Geography*, 22, 77-86.
- WANG, J. J., 1996, Timing Utility of Daily Activities And Its Impact On Travel, *Transprtation Resarch A*, 30 (3), 189-206.
- WILLSON, R. and SHIRAZI, E., 1991, Transportation Demand Management: Implications of Recent Behavioral Research [online], UCTC No. 29, 1991, The University of California, University of California Transportation Center, <http://www.uctc.net/papers/029.pdf> [Erişim Tarihi: 13 Şubat 2014].

MÜKELLEF VE KAMU OTORİTESİ AÇISINDAN VERGİ AHLAKININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sibel AŞAN¹

Özet

Vergi ahlakı kavramı, bireyleri vergi ödemeye yönlendiren içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin kamu harcamalarını erteleyemeyeceğini ve bu harcamaların neredeyse tamamının vergilerle yapılacağı düşünülürse, vergi ahlakının önemi yadsınılamaz. Bireylerin vergi ahlakının düzeyi içinde yaşadığı topluma, toplum düzenine ve özellikle de kamu otoritesinin yapısına göre değişmektedir. Kamu otoritesinin uygulayacağı kurallar ve bu kuralları uygularken sergileyeceği tavırlar bireylerin vergiye olan yaklaşımında belirleyici olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Vergi Ahlakı, Kamu Etiği

THE EVALUATION OF TAX MORALE IN TERMS OF TAX-PAYER AND THE COMMUNITY

Abstract

The term "Tax Morale" is defined as the inner motivation which leads the people to pay their taxes. If we consider that a government cannot postpone the public expenses and most these expenses will be afforded with these taxes, one can not underestimate the importance of Tax Morale. The level of the Tax Morale of the people varies depending on the the society they live in and especially the construction of the community order. The rules that will be applied by the public authority and the behaviours that will be shown while applying these rules determining for the people's attitude of tax.

Keywords: Moral, Tax Morale, Public Morals

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Öğrencisi, sibelasan14@hotmail.com

1. GİRİŞ

Vergi ahlakı, bireylerin gelirlerinin bir kısmını, kamu otoritesinin belirlediği kurallar çerçevesinde, baskı ve ceza yaptırımını düşünmeden, gönüllü bir şekilde vergisini ödemesidir. Bir toplumda düzeni sağlamak için, ahlak kurallarının varlığı nasıl gerekliyse; bir devletin kamu harcamalarını gerçekleştirebilmesi için de bireylerin vergi ahlakına sahip olması gerekmektedir. Literatürde, son yıllarda, vergi ahlakı kavramı üzerinde ulusal ve uluslararası boyutta özellikle durulmaktadır ve bu konuda geniş kapsamlı araştırmalar yapılmaktadır.

Küresel bir araştırma projesi olan Dünya Değerler Araştırması (WVSA), 1881 yılından bu yana, Dünya çapında bir ağ oluşturan sosyal bilimciler tarafından, temsili ulusal anketler yapılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Dünya Değerler Araştırması, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu kapsayan (yaklaşık % 90), tutumlar üzerine yapılan bir araştırmadır. Araştırmalarda, insanların değerlerinin ve inançlarının zamanla nasıl değiştiğini ve sahip oldukları sosyal ve siyasi statünün etkileri araştırılmaktadır(OECD, Tax and Development:2).

Bu çalışma, Dünya Değerler Araştırması sonuçları temel alınarak hazırlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bireyin vergi ahlakının en temel belirleyicisi olan bireyin içsel motivasyonunu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Demokrasi ve Hükümete Duyulan Güven gibi kurumsal faktörler vergi ahlakını en çok etkileyen faktörler olmaktadır. Bu faktörler, bireylerin vergi ahlakını etkilemekte ve birey-devlet, devlet-vatandaş ilişkilerini düzenlemektedir.

2. VERGİ AHLAKI KAVRAMI

Türk Dil Kurumunda ahlak kelimesi, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları şeklinde tanımlanmaktadır(Türk Dil Kurumu). Ahlak kavramı, sosyal ilişkilerin gelişmesini ya da kişiler arasında rehberlik sağlamak için geliştirilen kurallardan oluşan düzgüsel bir sistemdir. İşlevi insan ilişkilerini bir sisteme oturtmak ve düzenlemektir(Gökbunar ve diğ., 2008: 71). Ahlak genellikle toplumlarda olumlu anlamlar yüklenen iyilik, dürüstlük, yardımseverlik, sözünde durma, yalan söylememe gibi nitelikleri kapsayan kurallar ve davranışlardan oluşmaktadır. Bir toplumun ahlak kuralları, o toplumun bireylerinin birbirlerine güven duymalarını ve bu sayede birlikte yaşamalarını kolaylaştırmaktadır (Kaynar, 2010: 64).

Vergi ahlakı kavramı; vergi ödeme konusunda içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır. İçsel motivasyonla anlatılmak istenen, dışsal bir baskı ya da zorlama olmaksızın gönüllü vergi ödenmesidir. Vergi ahlakı, gelir kazananların vergilerini yasalara uygun ölçüde ve zamanında ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargılarıdır (Tuay ve diğ., 2007: 23). Bir toplumun ahlak kuralları, o toplumda yaşayan bireylerin ahlak bilincinin oluşmasını nasıl etkiliyorsa; bir toplumun vergi ahlakına bakış açısı da bireylerin vergi ahlakına yaklaşımı konusunda belirleyici olmaktadır.

Vergi anlayışının genel çerçevesi içinde tanımlanan vergi ahlakı ise; vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takınılan tavidir. Günümüzde vergi ahlakının, genel ahaktan farklı olduğu düşünülmekte ve vergi yasalarına aykırı olan davranışlar bir çeşit toplumsal kabiliyet olarak nitelendirilmektedir (Turhan, 1998: 199). Bu şekilde davranan bireyler bunu bir eksiklik olarak değerlendirmemektedir (Çataloluk, 2008: 218). Aslında vergi ödemeyi bir ödev ahlakı olarak ele alan ve vergi kaçakçılığını ayıplayan ve kınayan bir toplumda bireylerin vergilerini kendiliğinden ödemesi sağlanabilir (Aktan ve diğ., 2006: 131).

Vergi ahlakı, genel ahaktan farklı bir kavramdır. Genel ahlakı yüksek olan bir kişinin, vergi ahlakı düşük olabilmektedir ve vergi ahlakı düşük olan bireyler, her türlü vergi hilelerini

normal kabul etmektedirler. Vergi ahlakı yüksek olan bir kişi ise, vergi borcuna sadakat göstererek ilk fırsatta vergisini ödemeyi düşünmekte ve vergi ödemeyi bir gereklilik olarak görmektedir. Bu nedenle vergisel hilelerin olmadığı ya da çok az olduğu bir vergi sisteminin kurulması için yüksek bir vergi ahlakının varlığı gerekmektedir (Gökbunar ve diğ., 2008: 71).

3. VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireylerin vergi ahlakını şekillendiren çeşitli kurumsal, sosyal ve demografik faktörler araştırılmaktadır. Dünya Değerler Araştırması (WVSA), geçmişten günümüze kadar, insanların vergi ödeme isteğini etkileyebilecek bir dizi sosyoekonomik ve kurumsal faktörler belirlemiştir. Sosyoekonomik faktörler; medeni durum, yaş, dini inanış, cinsiyet, eğitim, mesleki statü ve gelir düzeyidir. Kurumsal faktörler ise; Hükümete duyulan güven, demokrasi ve bölgesel gelirin yeniden dağılımıdır (OECD, Tax and Development, 2013:3).

3.1. Sosyoekonomik Faktörler

Vergi ahlakı toplumun veya bireyin çeşitli demografik özelliklerine göre değişmektedir. Bunlar arasında eğitim düzeyi, cinsiyet faktörü, yaş, medeni durum, mesleki durum gibi faktörleri saymak mümkündür. Bu faktörlerin hepsi vergi ahlakını, farklı oranlarda etkilemektedir (Tosuner ve diğ., 2008: 358).

Medeni Durum ve Cinsiyet: Dünya Değerler Araştırması verilerine göre, Kadınların vergi ahlak düzeyi, erkeklerin vergi ahlakı düzeyinden daha yüksektir (OECD, Tax and Development, 2013:3). Kadınların erkeklere göre daha uyumlu ve daha az ben merkezci olmalarından dolayı vergi ahlak düzeyleri erkeklerin vergi ahlak düzeyine göre daha yüksek olabilir. Ayrıca, evli mükelleflerin vergi ahlak düzeyleri, bekar mükelleflere göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir (Tuay ve diğ., 2007: 22).

Dini İnanış: İnançlarını ya da dinsel kimliklerini ortaya koyanlar, vergi ödemeye karşı daha olumlu tutumlara sahiptir (OECD, Tax and Development, 2013:3).

Eğitim: Eğitim düzeyi yüksek olan mükellefler, vergilerin ekonomik ve sosyal işlevleri konusunda daha bilinçli olmakta ve vergi kaçırma eğilimleri daha düşük seviyelerde olmaktadır. Aynı zamanda eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin yasaları daha kolay anladıkları ve yapılan değişikliklere daha kolay uyum sağladıkları görülmektedir (Tuay ve diğ., 2007: 20).

Mesleki Statü: Part-time çalışanlar ve serbest meslek sahibi olanların vergi ahlakı, tam zamanlı çalışanların vergi ahlakı düzeyinden düşüktür. Ekonomide ve toplumda yüksek öğrenime sahip olan ve resmi kurumlarda çalışan kişilerin vergilendirme rolünü daha çok benimsemeleri beklenmektedir. Tam zamanlı çalışanların, gelir vergisi işveren tarafından mahsup edildiği için vergi ahlak düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (OECD, Tax and Development, 2013:3).

Gelir Düzeyi: Bireylerin sahip olmak istediği maddi durum düzeyi ile mevcut maddi durum düzeyi arasındaki fark çok büyükse, bireyler vergi ödemek istememektedirler. Çünkü bireyler vergiyi, gelirlerini azaltan bir sebep olarak görmektedirler. Ayrıca bireyler kazanç ve varlıklarını kendi sosyal çevrelerindeki diğer bireylerle karşılaştırdıklarında ve kendi sahip olduklarının daha az olduğunu gördüklerinde, vergi ödeme konusundaki isteksizlikleri daha da artmaktadır (Bilgin, 2011: 169).

Yaş: Dünya Değerler Araştırması verilerine göre, yaşlı insanların; vergi hilelerini haklı gösterme olasılığı, genç insanlara göre daha düşüktür (OECD, Tax and Development,

2013:3). Bireyin yaşı arttıkça vergi ahlakının da aynı düzeyde arttığı söylenebilir. Genç yaştaki mükellefler, gelirlerinin büyük bir kısmını tüketmek durumundadırlar. Özellikle, 25-30 yaş arasındaki kişiler henüz yüksek bir gelire sahip olmadıkları ve daha yüksek hayat standardına ulaşmak istedikleri için, devletin vergi taleplerine tam bir isteksizlikle karşı durdukları söylenebilir. Buna karşın, ileri yaşlardaki mükellefler, hayat standardını yükseltme duygusunda ısrarlı değildirlere. Bu nedenle yüksek yaş gruplarındaki mükelleflerde daha yüksek vergi uyumu görülmektedir (Gökbunar ve diğ., 2008: 63).

3.2. Kurumsal Faktörler

Kurumsal faktörler, genel olarak hükümetin doğrudan ilgilenmesi gereken konulardır. Hükümet vatandaşlara vergilerin nasıl harcandığı açıklayabilmelidir ve bu durum vatandaşların vergi ödeme isteğini ve vergi algılamasını etkilemektedir. Bu faktörler, demokrasinin güçlendirilmesini, hükümete duyulan güveni ve bölgesel gelirin yeniden dağılımını içerir (OECD, Tax and Development, 2013:3).

Hükümete Duyulan güven: Vergi ahlakı; kendi ulusal hükümetine güvendiğini ifade eden bireylerde; güvenmediğini ifade eden bireylerden daha yüksektir (OECD, Tax and Development, 2013:3). Devlet ile vatandaş ilişkilerinin sağlıklı olabilmesi ve vergi gibi yükümlülüklerin gönüllü olarak, yeterli düzeyde yerine getirilmesi için, öncelikle toplumun çeşitli kurumlarına ve özellikle devlete ait kurum ve kuruluşlara yeterli düzeyde güvenilmesine ihtiyaç duyulur. Bunun nedeni ise, herhangi bir sistemin kurumlarına güven duyulması, o sistemin meşruiyetinin bir göstergesidir (Tunçer, 2002: 118).

Demokrasi: Bireylerin siyasete ve demokrasiye verdikleri önem, vergiye olan bakış açılarını etkilemektedir. Ayrıca bireylerin ne kadar demokratik sisteme sahip bir ülkede yaşadıkları konusundaki düşünceleri de vergi ahlakını etkilemektedir. Demokratik ülkelerde vatandaşlar diğer pek çok konuda olduğu gibi vergi ve kamu harcamaları ile ilgili konularda da daha fazla söz sahibidirlere. Dolayısıyla vergi politikalarına ve kamu harcamalarına yön verdiğini düşünen vatandaşlar vergi ödeme konusunda daha istekli olmaktadır (Bilgin, 2001: 178).

Bölgesel Gelirin Yeniden Dağılımı: Bir bölgede toplanan vergilerin yalnızca o bölgenin kamu mal ve hizmetlerinin finansmanında kullanıldığı yerinden yönetim esasına dayalı bir vergi yapısında, bireylerin vergi ödeme eğilimleri, vergilerin tüm bölgelerden alınıp bir havuzda toplandığı ve bölgesel kamu mal ve hizmetlerin kişi başına göre harcandığı merkezleştirilmiş bir vergi yapısındaki bireylerin vergi ödeme eğilimlerinden daha yüksektir. Ancak mali eşitlik yeterince güçlü ise, başka bir deyişle yükümlülerin ödedikleri vergilerle kamu hizmetlerinden sağladıkları faydalar birbirine eşit ise bu durum ortadan kalkar. Yerinden yönetim bölgelerarası yeniden dağılımı azaltmamaktadır. Ayrıca yerinden yönetim bölgelerarası transferlerin belirginliğini arttırmaktadır ve bölgesel çıkarlar güden bölgesel politik partilerin oluşumunu beslemektedir. Böyle bir durum, iki tip etki ile sonuçlanabilir. İlk durumda, bölgeler arası yeniden dağılıma olan destek, vatandaşların bölgeler arası eşitsizliği bir dereceye kadar hoş görmesi ile azaltılabilir. İkinci durumda, genel vergileri ödeme eğilimi zengin bölgelerde düşebilmektedir. Sonuç olarak; güçlü bölgeler arası transferlere sahip ülkelerin, bütçeye daha çok vergi geliri sağlayan bölgelerinde vergi ahlakı daha zayıf olma eğilimindedir. Fakat söz konusu negatif ilişki, merkeziyetçi vergi yapısında daha güçlüdür. Çünkü bölgeler arası gelirin yeniden dağılımının belirginliği daha fazladır (Kaynar,2010: 89,90)

Bu faktörlerin dışında, vergi sistemi ve vergi sistemi düzenlemeleri de vergi ahlakını etkilemektedir. Vergi yükü (objektif ve subjektif vergi yükü), vergi adaleti, gelir düzeyi, kamu

harcamalarının algılanma düzeyi, ülkedeki kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk düzeyi, vergi yapısı, vergi denetimleri, vergi cezaları, vergi afları, vergi idaresi, muhasebe meslek mensupları ve diğer mükellefleri vergi ahlakını belirleyen ekonomik faktörler içinde saymak mümkündür (Tosuner ve diğ., 2008: 358).

Vergi adaleti ve vergiye gönüllü uyum arasındaki ilişki incelendiğinde, vergiye karşı olumsuz tepkilerin en büyük gerekçesinin mükellefler tarafından adil bulunmayan vergi algısı olduğu görülmektedir. Adaletsiz vergileme, vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil ve dengeli bir şekilde dağıtılmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca, vergilemede vergi istisna ve muafiyetlerinin uygulanması, toplumsal açıdan bazı hoşnutsuzluklar oluşturmakta ve kendilerine haksızlık yapıldığına inanan mükelleflerin vergilemeye tepki göstermelerine neden olmaktadır (Tuay ve diğ., 2007: 28).

Vergi aflarının, vergi ahlakına etkisi iki şekilde olmaktadır. Birincisi; bir defalık vergi affı eğer daha yüksek harcamalar ve kaçakçılığı önlemek için daha etkili cezalar ile birlikte uygulanırsa gelecekte gönüllü uyumu arttırabilir. Ayrıca affın önceden kayıt dışı sektörlerde olan birçok mükellefi vergi sistemine kazandırma gibi olumlu bir etkisi de olmaktadır. İkincisi ise, vergi affının uzun vadeli sonuçlarının mükelleflerin gönüllü uyumu üzerinde önemli negatif etkiler yaratacağını savunmaktadır. Bu görüşe göre; vergisini zamanında ödeyen mükellefler, kaçakçılara verilen bu affa tepki gösterirse ve bunun kendileri için bir haksızlık olduğunu düşünürlerse, bu onların gönüllü uyum derecesini azaltacaktır. Ayrıca mükellefler, vergi affının bir kereye mahsus sağlanan bir fırsat olduğuna inanmayabilirler. Sıklıkla beklenen bir vergi affı ise, mükelleflerin gönüllü uyum derecelerinin azalmasına neden olacaktır (Tuay ve diğ., 2007: 28).

4. VERGİ AHLAKI VE VERGİ UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ

Vergi uyumu, mükellefler tarafından, vergiye ilişkin yükümlülüklerin eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi ve vergi beyannamelerinin cari vergi kanunları ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde eksiksiz olarak ve zamanında ilgili mercilere verilmesidir. Bir başka tanımla ise vergi uyumu, mükelleflerin vergi kanunları uyarınca doğan vergi borcunu tam olarak beyan etmeleridir (Özpehriz, 2005). Vergi ahlakında, bireylerin içsel motivasyonları, yani vergiyi ödeme istekleri ön plana çıkarken; vergi uyumunda, bireylerin karşılaştıkları baskıdan dolayı yani vergiyi ödememeleri durumunda karşılaşılabilecek cezadan dolayı vergiyi ödemeleri ön plana çıkmaktadır. Aslında, vergi ahlakı ve vergi uyumu birbirinden ayrı düşünülemeyecek iki kavramdır. Bireylerin içsel motivasyonları onları vergiyle ilgili yasalara uymaya yönlendirmektedir. Aynı şekilde, bireylerin vergiyle ilgili yasalara eksiksiz bir şekilde uymaları, zamanla bireylerin davranışlarına yerleşmekte ve vergi ahlakının bu durumdan olumlu bir şekilde etkilenmesini sağlamaktadır.

Ajzen, Fishbein ve Lewis'e göre; kişisel tutum ve normlara bakılarak, davranışlar önceden tahmin edilebilir ve bu durum vergi ahlakı ile vergi uyumu arasında bir bağlantı göstergesi olabilir. Vatandaşların neden vergi ödediğini anlamaya çalışması literatürde vergi uyumuyla ilgilidir ve bu yaklaşım neoklasik yaklaşımın ötesine gitmektedir. Allingham ve Sandmo'nun çığır açan modelinde; vergi kaçakçılığı ile yakalanma riski arasında yakın bir ilişki olduğu varsayılmaktadır ve yüksek vergi cezaları ile vergi kaçakçılığı önlenmektedir. Bu model genel olarak birçok cephede eleştirilmiştir. Çoğu ülkede araştırmacılar; vergi uyumunu açıklamak için caydırıcılık düzeyini yetersiz bulmaktadır ve bu sorunu çözmek için mükelleflerin gönüllü uyumunun nasıl olacağını araştırmaktadırlar. Yani vergi uyumunun, vergi ahlakının açıklanmasına yardımcı olacağını iddia etmektedirler (Torgler ve diğ., 2008: 314).

Vergi uyumunu belirleyen faktörlerin önemli bir kısmının vergi yönetimi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bu açıdan düşünülecek olursa; vergi yönetimi için yeterli düzeyde kaynak ayrılıp-ayrılmadığı, birbirleriyle ve mükellefle olan ilişkileri açısından vergi birimlerinin örgütlenme yapısının yeterli olup olmadığı, bireylerin yeterli ölçüde kayıt altına alınıp-alınmadığı ve her ülkenin kendi yönetiminin gücüne göre ağırlık vermesi gereken vergi türlerini belirleyip-belirlemediği gibi konuların araştırılması gerekmektedir. Benzer bir şekilde, vergi sisteminin karmaşıklığı, vergi afları ve vergi yardımcılığı sistemi (muhasebecilik ve müşavirlik sistemi) de vergi yönetimi başlığı altında vergi uyumuna etki eden önemli konulardır (Tunçer, 2002: 111).

Araştırmalar; hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, vergi ahlakı ve vergi uyumu arasında belirgin bir ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin; vergi ahlakı, kayıtdışı ekonominin önemli bir belirleyicisidir ve bu nedenle vergi kaçakçılığını azaltmada olumlu bir etkisi vardır. Bu durumda, ülkeler arasındaki vergi ahlakı düzeyinin farklı olmasının sebeplerinin belirlenmesi için, vergi uyumundaki anlayış farklılıklarının daha iyi anlaşılması kilit bir unsur olmaktadır. Ayrıca, vergi sistemleri konusunda ‘halka yakın’ bir bakış açısı, yönetsel ve kantitatif tedbirlerden daha etkilidir ve GSYİH’da vergi oranının artmasını da sağlar (OECD, Tax and Development, 2013:3).

5. VERGİ AHLAKININ, MÜKELLEFLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergi ahlâkı, birçok sosyal ve kültürel faktörden etkilenen bir olgudur. Bunlardan vatandaşlık bağı ile bağlı olunan devletin yönetim şekli, devletin ve siyasal iktidarların bireysel ve toplumsal olarak kabulü ve siyasal iktidara duyulan güven derecesi, milli ve manevi duygular, ülkedeki demokrasi gibi birçok sosyal ve kültürel faktör vergi ahlâkının oluşumunda, gelişiminde ve sürdürülmesinde önemli ölçüde etken kabul edilmektedir. Ayrıca vergi ahlâkının “mükellef ahlâkı” ile yakın ilişkisi vardır. Yani mükellef ile devlet arasındaki mali değişimden doğal olarak etkilenmekte ve hükümet davranışları, mükellef ahlâkını etkilemektedir (Gencel, 2012:34).

Mükelleflerin vergi ahlâkının oluşumunda çeşitli faktörlerin etkili olduğunu belirtmiştik. Uygulamada ise mükelleflerin vergi ahlâkını belirleyen en önemli faktörlerden birisi, mevcut siyasi ve yasal sisteme olan güven duygusudur. İyi organize edilmiş ve vatandaşın tercihlerine ve beklentilerine uyumlu kurumsal faktörler, ülkedeki sosyal sermaye ortamına pozitif katkı yapacaktır. Bu katkının vergi açısından en önemli sonucu ise, vergi ahlâkını artırıcı etkide bulunmasıdır (Tosuner ve diğ., 2008: 3). Mükelleflerin vergiye karşı tutumlarıyla vergi ahlâkı arasında anlamlı bir ilişki vardır (GİB, 2007: 23). Vergi mükellefleri açısından bakıldığında, mükellefler vergi ödedikleri otoritenin her zaman ve her şartta kendilerini koruyan, kollayan, refah içinde yaşamaları için çabalayan ve varlığını vatandaşlarının varlığına borçlu sayan bir varlık olarak görmek isterler. Bu isteğin karşılanma derecesi, vergi karşısındaki içsel motivasyonun da belirleyicisi olacaktır (Tosuner ve diğ., 2008: 3). Vatandaş-devlet ilişkilerinin sağlıklı olması ve vergi gibi yükümlülüklerin gönüllü olarak yerine getirilebilmesi için, öncelikle toplumun çeşitli kurumlarına, özellikle de devlete ait kurum ve kuruluşlarına yeterli bir düzeyde güven duyulmasına gereksinim vardır (Gencel, 2012: 34).

Bireyin vergi ahlâkının oluşumunda ekonomik faktörlerin etkisi çok büyüktür fakat; toplumdaki sosyal ve kültürel değerlerin rolü de çok önemlidir. Ahlâkın sosyal ve kültürel içeriğinin önemi, vergi ahlâkı açısından da geçerlidir. Toplumsal ilişkilerin pozitif yönde gelişimini ve sürdürülmesini konu edinen ahlâk olgusu, aynı zamanda bireyleri bu pozitifliğe zorlayıcı yaptırımları da içermektedir. Verginin gereğine inanmış ve yasal zorunluluklarını

eksiksiz olarak yerine getiren bireylerin, toplumdaki diğer bireyler üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturduğu bir gerçektir. Devlet çatısı altında yasamanın bir takım sorumlulukları ile donanımlı bireylerin çoğalmasında, sosyal ve kültürel faktörlerin rolü çok daha önem kazanmaktadır (Tosuner ve diğ., 2008: 2).

5. VERGİ AHLAKININ, KAMU OTORİTESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergi ahlakını, mükelleflerin vergiye olan yaklaşımı belirlemektedir. Mükelleflerin vergiye olan yaklaşımının pozitif yönde olması içinde; vergi ahlakını belirleyen kurumsal faktörlerden olan, hükümete güven duyulması sağlanmalıdır. Hükümetin uygulayacağı vergi sisteminin saydam ve açıklanabilir olması, mükelleflere kamu harcamalarının gerekliliğinin açıklaması ve kamu görevlilerinin de denetim altında tutulması gerekmektedir. Günümüzde, özellikle kamu görevlilerinin, görev tanımlamaları titizlikle yapılmakta ve konulan kuralların uygulamada da yerleşmesine özen gösterilmektedir. Ayrıca, kamu otoritesi ilerleyen teknolojiyen de yararlanmakta ve ileri teknolojinin kullanılmaya çalışılmasıyla vergi sistemindeki bazı aksaklıklar giderilmektedir.

Kamu hizmetleri, vatandaşların vergileriyle yerine getirilmektedir. Vatandaşlar, düşük maliyetli ve kaliteli hizmet alma beklentisiyle vergilerini, kamu görevlilerine emanet etmektedir. Bu açıdan bakılacak olunursa, kamu hizmeti bir “emanet”tir. Kamu görevlileri, bu emanetin bilincinde olarak, kamu hizmetlerini etkin, verimli ve dürüst bir şekilde yürütmeli; görevlerini yerine getirirken ve takdir yetkilerini kullanırken mesleki etik ilke ve standartlara bağlı kalmak zorundadır. Savurganlık ve görevi kötüye kullanmanın devlet yönetiminde yeri yoktur. Bunların maliyeti, daha az ve kalitesiz hizmettir. Unutulmamalıdır ki, Demokratik yönetim, halk ile kamu görevlilerinin arasındaki güvene dayalıdır (T.C. Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2012: 12). Bu güveni sağlayan kamu otoritesinin, bireyler ile ilişkisi daha sağlıklı olmaktadır ve bireyler sorumluluk duygusuyla hareket ederek, üzerine düşen yükümlülükleri isteyerek yerine getirmektedir. Vergi uyumu ve vergi ahlakı arasındaki ilişki göz önünde bulundurulursa; vergi uyumu açısından, vergileme yetkisini elinde tutan ve toplanan gelirleri kullanan kamu otoritesinin nasıl algılandığı son derece önemlidir(Tunçer,2002:111).

Etik, kişinin davranışlarına temel olan ahlak ilkelerinin tamamıdır. Başka bir ifade ile etik, insanlara “işlerin nasıl yapılması gerektiğini” belirlemede yardımcı olan kılavuz değerler, ilkeler ve standartlardır. Etik, aynı zamanda bir süreçtir. Bu süreçte karar alırken ve uygulamayı yaparken, belirli değerlere bağlı kalınarak hareket edilmesidir. Bir meslek etiği olarak kamu yönetimi etiği de, yönetim alanında, doğru davranışlara ulaşmak için gerekli olan ilke ve standartları ifade etmektedir. Yönetim etiğine ilişkin ilke ve değerler; iyi davranışta bulunma ve kötü davranışlardan kaçınma konusunda, kamu görevlilerine rehberlik etmektedir. Aynı zamanda, devlete ve kamu görevlilerine olan güveni artırır; yönetimin meşruiyetini geliştirir ve devlet-halk bütünleşmesini sağlar; kamu kurumlarındaki yönetsel davranış standartlarını yükseltir; değerlerin çatıştığı durumlarda karar vericilere ve uygulamacılara yol gösterirler; sosyal dokuyu, ekonomik gelişmeyi, demokrasiyi ve hukuk devletini güçlendirirler ve kamu hizmetlerinin maliyetini düşürür ve kalitesini yükseltirler (T.C. Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2012: 12).

Kamu yönetiminde etik kavramı, devletin idari alanında doğru davranış standartları ve ilkeleri anlamına gelmektedir. Kamu yönetiminde etik, kamu görevlilerinin rutin çalışmaları sırasında kullandıkları kamu gücüne set çeken kontrol ve denge noktalarının bütünüdür. İçinde bulunduğumuz dönem, kamu yönetimi anlayışında Weberyen bürokratik yapılardan etik kültüre dayalı yönetim tarzına geçişin hızlandığı bir dönemdir. Kamu yararı düşüncesinin

temel alındığı bu süreçte kamu yönetimindeki etik değerler etkileşim içinde bulunduğu toplulukların destek ve güvenini sağlama, kuşkuları giderme, uygulamanın yasallığını pekiştirme olanağı sunmaktadır (Kitapçı, 2010: 83).

Kamu yönetiminde bu şekilde ifade edilen etik kavramı ile; vergi mükellefleri ile oluşturulacak işbirliği ve güvene dayalı ortam, mükelleflerin vergi ahlakının güçlenmesine sebep olur. Vergi ahlakının, bireylerin politik karar alma sürecine yaygın ve etkin bir şekilde katılması ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bu durumda mükellefler devletin kendilerine adaletli davrandığını hissederler ve ödedikleri vergiler ile kamu yatırımları arasında doğru orantı kurarlar. Bu aktif katılım aynı zamanda, mükelleflerin yasalar ve politikacılar üzerindeki kontrol kabiliyetlerini yükselteceğinden, memnuniyet derecelerini de artırır. Bu durumun vergiye gönüllü uyum üzerinde pozitif bir etki yaratacağı da söylenebilir(Tuay ve diğ., 2007: 171).

Devlete duyulan güvenin yanı sıra mahkemelere ve yasal sisteme duyulan güven de vergi ahlakı üzerinde etkili olmaktadır. Devlet tarafından gerçekleştirilen pozitif eylemler vergi mükelleflerini olumlu tutuma yönlendirmekte ve mükellefin vergi sistemine yaklaşımını olumlu etkilemektedir. Devlet, olumlu ve yapıcı tutumlarıyla mükellefin vergi sistemine olan bağlılığı ve güvenini artırmakta, mükellefin ödeyeceği vergilerle hazineye sağlayacağı maddi katkıyı en yüksek seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden vergi sistemindeki eksikliklerin görülüp düzenlenmesi için toplumsal araştırmalar yapılması büyük önem taşımaktadır (Serim,2009: 171).

Devletin vergi sistemindeki eksiklikleri gidermesi ya da ülkedeki sosyal ve ekonomik düzene uygun vergi sistemi uygulaması vergi ahlakı için çok önemlidir. Ülkede uygulanan vergi kanunlarının karmaşıklığı doğru beyanda bulunmama eğilimine katkıda bulunur. Bu nedenle, kanunlar öncelikle sade olmalı ve vergi sisteminde sürekli değişiklik yapılmamalıdır. Mükelleflerin vergi kanunlarının karmaşık olduğunu düşünmeleri onların gönüllü uyum derecesini etkileyebilir. Ayrıca, kanunların karmaşıklığı denetmenler ve yargı organları için de güçlükler doğurur. Böyle bir durumda bilgisiz ve yetersiz denetmenlerin düşük beyanı ortaya çıkarmaları ve cezalandırmaları da zorlaşacaktır(Tuay ve diğ., 2007:24).

Türkiye’de son yıllarda vergi sistemi ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Vergi Denetim Kurulunun tek çatı altında toplanmıştır. Buradaki amaç; Her türlü bilgi, veri ve istatistiği toplamak suretiyle oluşturulacak Risk Analiz Sistemi üzerinden mükelleflerin faaliyetlerini gruplar ve sektörler itibarıyla analiz etmek, kıyaslamalar yapmak ve bu suretle risk alanlarını tespit etmektir. Ayrıca; Vergi İnceleme ve denetimleri ile raporlamaya ilişkin standart ilke, yöntem ve teknikleri geliştirmek, inceleme ve denetim rehberleri hazırlamak, vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların uyacakları etik kuralları belirlemek başlıca amaçlardandır (Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, 2013: 1,24).

Vergi Denetim Kurulunun tek çatı altında toplanmasının dışında, Türkiye’de e-vergileendirme uygulamasına geçilmiştir. Dünyada kamu hizmetlerinde verimlilik ve etkinliği arttırmak, mükelleflerin tercihlerine uygun kamu hizmetlerini en iyi şekilde sunmak, her devlet için önemlidir. E-vergi doldurma ve e-vergi ödeme sistemleri de, esas itibarıyla vergi hizmetlerinde verimliliği ve etkinliği arttırmak, vergi kayıp ve kaçaklarını azaltacak altyapıyı kurmak için kullanılmaktadır. E-vergileendirme konusu, e-vergi doldurma ve e-vergi ödeme olmak üzere iki boyutta incelenmektedir. Türkiye’de e-vergileendirme uygulaması, esas itibarıyla, “vergi borcunun miktarını belirten vergi beyannamesinin, vergi idaresine elektronik olarak teslim edilmesi (e-beyanname-e-vergi doldurma)” ve “tahakkuk eden vergi borcunun vergi idaresine gitmeden yatırılması (e-vergi ödeme)” olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Elektronik vergi doldurma hizmetini kullanan birey açısından, vergi dairesine gitme, sıra bekleme gibi aktivitelerini ortadan kaldırdığından, zaman maliyeti bakımından büyük tasarruf

ve beyanname doldurmada bilgisayar programının sağladığı büyük kolaylık demektir. E-vergi uygulamaları ise spesifik olarak, vergi idaresinde açıklığı getirmede; vergi idaresinin maliyet etkinliğini, operasyonel etkililiğini ve yaptırım gücünü; vergi idaresine güveni arttırmada; vergi idaresinin gelişiminin önünü açmada etkili olabileceği düşünülmektedir (Özgen,2007: 1364,1365).

5. SONUÇ

Literatürde, vergi ahlakı, son yıllarda üzerinde önemle durulan konulardan biri olmaktadır ve vergi ahlakı düzeyi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelerin yönetim biçimi, toplumların yaşayış tarzı, hatta ülkelerin gelişmişlik düzeyleri farklı olduğundan; vergi ahlakını belirleyen faktörleri tam olarak belirlememiz mümkün değildir. Dünya Değerler Araştırmasının çeşitli ülkelerde yapmış olduğu anketler, yapılmış en kapsamlı araştırma projesidir. Bu anketlerde, bireylerin vergi ahlakında kastedilen içsel motivasyonun sadece sosyo-demografik özelliklere göre değil; kamu otoritesinin uygulamaya koymuş kurallar, vergi sistemi ve kamu görevlilerinin çalışma etiği gibi pek çok etkene göre değişmektedir. Ayrıca, ülkedeki kayıtdışı ekonomi, denetimler, vergi uyumu da vergi ahlakını etkileyen önemli etkenlerden olmaktadır. Özellikle vergi uyumunu sağlamış olan bir ülke de, bireylerin vergi ahlakı da yüksek bir düzeyde olmaktadır. Bunun nedeni, toplumun büyük bir kesiminin vergi ödemeyi alışkanlık haline getirerek, vergi ödemeyi toplum düzeni kuralları arasında görmeye başlamalarıdır.

Vergi ahlakının, ahlak kuralları gibi yerleşmiş davranış kalıplarına dönüşmesi için; kamu otoritesinin ve mükelleflerin karşılıklı olarak sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Özellikle, kamu otoritesi adil, uygun, saydam, gerçekçi ve hoşgörülü uygulamalarıyla mükelleflere karşı sorumluluğunu yerine getirerek toplumun vergi ahlakı düzeyini artırabilir. Ayrıca, kamu otoritesi vergi sistemindeki karışıklığı azaltacak düzenlemelere de gitmelidir. Gerçekçi, uygulanabilir vergi politikaları geliştirmeli, vergi afları en aza indirmelidir.

Son yıllarda ülkemizde çıkarılan torba yasalar, vergisini düzenli ödeyen mükelleflerin vergi ödeme isteğini azaltabilir. Vergisini ödemeyen mükelleflerin ise, vergi ödememeyi övünç kaynağı olarak görebilir ve vergi ödememeyi alışkanlık haline getirebilirler. Bu durum hem vergi uyumunu hem de vergi ahlakını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can; Dilek Dileyici; İstiklal Yaşar Vural. *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, s.131.
- Bilgin, Handan Kaynar. “Türkiye’de Vergi Ahlakının Belirleyicileri”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı:38, 2011, s. 169
<<http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/10109935/2011/cilt38/sayi2/M0013829.pdf>>
(02.06.2014)
- Çataloluk, Cuma. “ Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:20, s.213-228.
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008/20/CCATALOLUK.PDF>
(02.06.2014)
- Gökbunar, Ali Rıza; Sibel Selim; Halit Yalçınkaya. “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 18, Sayı 63, s.71.
<http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V18_N63_A04.pdf> (02.06.2014)
- Gencel, Ufuk; Elif Kuru. “Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:10, Sayı 20, 2012, s.34.<<http://ybd.comu.edu.tr/sites/ybd.comu.edu.tr/files/Vergi%9Ferlendirmesi.pdf>>(02.06.2014)
- Gelir İdaresi Başkanlığı, “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”, Ankara 2007, s.23.
- Kaynar, Handan. “Vergi Ahlakı ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Adana, 2010, s.64. < <http://library.cu.edu.tr/tezler/8123.pdf>> (02.06.2014)
- Kitapçı, İsmail. “Vergi Etiği ve Kamu Etiği İlişkisi: Etik Algılamalar Açısından Bir Değerlendirme”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 2010, s.83
<http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_EBD/arsiv/2010_2/10ismail_kitapci.pdf>
(02.06.2014)
- Özpehriz, Niyazi. “Vergi Uyumunu ve Ülkemizde Vergi Uyumunun Artırılmasına Yönelik Öneriler”, *Vergi Dünyası*, Sayı:283, 2005,
<<http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=3582>> (02.06.2014)
- Özgen, Ferhat Başkan.“Kamu Hizmet Arzında Verimlilik Açısından E-Vergilendirme Uygulamaları (Türkiye’de E-Beyanname Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme)”, *Uluslararası 6. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, İstanbul 2007, s: 1363-1377.
<<http://web.adu.edu.tr/user/fozgen/yayin/e-taxation.pdf>> (02.06.2014)
- Serim, Nilgün. “Vergi Ahlakını Biçimlendiren Faktörlerin Mükellef Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını*, Cilt:1, 2009, s.171.
<<http://auhf.ankara.edu.tr/auhf-yayinlari-arsivi/armaganlar/mualla-oncel-armagani/cilt-1/serim.pdf>> (02.06.2014)
- Turhan, Salih. *Vergi Teorisi ve Politikası*, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul,1998, s. 199.

Tuay, Elif; İnci Güvenç. “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”, Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Dare Başkanlığı, Yayın No:51, 2007, s.23.

<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/turkiyede_mukelleflerin_vergiye_bakisi.pdf> (02.06.2014)

Tunçer, Mehmet. “Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:57, Sayı:3, 2002, s.111.

<<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/467/5364.pdf>> (02.06.2014)

Tosuner , Mehmet; İhsan Cemil Demir. “Ege Bölgesinin Vergi Ahlak Düzeyi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, 2008, s.358. <http://www.iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/10_2/18.pdf> (02.06.2014)

Torgler, Benno; Ihsan C. Demir; Alison Macintyre; Markus Schaffner, “Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation”, *Economic Analysis & Policy*, Vol:38, No: 2, 2008, s.314.

<http://www.eap-journal.com/archive/v38_i2_10_torgleretal.pdf> (02.06.2014)

T.C. Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Ankara 2012, s.12.

<<http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/KamuGorevlileriEtikRehberi.pdf>> (02.06.2014)

Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AHLAK>

“Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı”

<<http://www.vdk.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FDosya%2FKurumTanitimi.pdf>> (02.06.2014)

“What Drives Tax Morale?”, *Tax and Development* , s.3.

<http://www.oecd.org/ctp/tax-global/TaxMorale_march13.pdf> (02.06.2014)